

**DE VERZOENINGSROL VAN DRIE
KLERKSDORPSE KRANTEN IN DE AANLOOP
NAAR DE ZUID-AFRIKAANSE ALGEMENE
VERKIEZING IN 1994.**

F.W.T Koppejan, BA.

**Mini-scriptie voorgelegd ter gedeeltelijke voldoening aan de vereisten van
de graad Magister Artium in Ontwikkelingscommunicatie bij de Noordwes-
Universiteit, Potchefstroom Campus.**

Supervisor: Prof. J.D. Froneman

Potchefstroom, Zuid-Afrika

Februarie 2005

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	1
Samenvatting	4
Summary.....	5
Hoofdstuk 1: Inleiding, probleemstelling, doelstellingen, achtergrondschems van het onderzoeksprobleem	8
1.1. Achtergrond en formulering van het onderzoeksprobleem.....	8
1.1.1. Oriëntatie	8
1.1.2. Probleemstelling.....	11
1.2. Onderzoeksvragen	11
1.3. Doelstellingen	11
1.4. Richtinggevend argument.....	12
1.5. Onderzoeksmethodologie.....	12
1.5.1. Literatuurstudie	12
1.5.2. Historische onderzoeksmethode	13
1.5.3. Kwalitatieve inhoudsanalyse	13
1.5.4. Interviews	14
1.6. Hoofdstukindeling	14
Hoofdstuk 2: Ontwikkelings-journalistiek en civiele journalistiek als normatieve modellen	16
2.1. Ontwikkelingsjournalistiek.....	16
2.1.1. Historische achtergrondschems.....	17
2.1.2. Wat is ontwikkelingsjournalistiek?.....	18
2.1.3. Het ontwikkelingsmodel voor de pers.....	21
2.1.4. Nationbuilding	24
2.1.5. Opbouwend of beperkend?.....	27
2.1.6. Waarop is ontwikkelingsjournalistiek gebaseerd?.....	30
2.1.6.1. Lerner: Inlevingsvermogen noodzakelijk voor ontwikkeling.....	31
2.1.6.2. Schramm: Media creëren klimaat voor ontwikkeling	33
2.1.7. Het NWICO-debat	36
2.1.8. Rol van media eerder ondersteunend dan veroorzakend	43
Theoretische stelling 1	46
2.2. Civiele journalistiek	48

2.2.1. Pers, publiek en democratie in de problemen	48
2.2.2. 'Werk in uitvoering'	51
2.2.3. Filosofische achtergronden	59
2.2.3.1. Het publieke domein	59
2.2.3.2. Het Dewey-Lippmann-debat.....	62
2.2.4. Voor burger, gemeenschap en democratie	65
2.2.5 Kritiek	75
2.2.5.1. 'Niets nieuws!' 'Modetrend!' 'Plaag!'	75
2.2.5.2. Betrokken Objectiviteit	78
Theoretische stelling 2	79
2.2.6. Samenvatting	80
Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie	81
3.1 Historisch onderzoek.....	82
3.2. Kwalitatieve inhoudsanalyse	84
3.3. Interviews	91
Hoofdstuk 4 Wes-Transvaal Rekord (WTR)	94
4.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse WTR.....	94
4.1.1. De redactionele hoofdartikelen.....	94
4.1.2. De bijlage Election '94.....	100
4.1.3. Serie over politieke partijen	104
4.1.4. Berichten en verslagen	105
4.2. Samenvattende interpretatie	111
Hoofdstuk 5 Lentswe	114
5.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse Lentswe.....	114
5.1.1. De bijlage Active Voice	114
5.1.2. De bijlage Election '94.....	116
5.1.3. Berichten en verslagen	117
5.2. Samenvattende interpretatie	119
Hoofdstuk 6 De Klerksdorpse Rekord	122
6.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse Klerksdorpse Rekord.....	123
6.2. Samenvattende interpretatie	126
Hoofdstuk 7 De rol van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994	129
7.1. De gezamenlijke rol van de drie Klerksdorpse kranten	130

7.2. Hoofredacteur Doret Jansen	134
Hoofdstuk 8 Conclusies	138
Bibliografie	143

Samenvatting

Deze verhandeling gaat over de verzoenende rol die de drie Klerksdorpse kranten, te weten de Wes-Transvaal Rekord, Lentswe en de Klerksdorpse Rekord, hebben gespeeld in het jaar voorafgaande aan de algemene verkiezingen in Zuid-Afrika van 27 april 1994. Die verzoenende rol is vastgesteld aan de hand van elementen uit de normatieve modellen voor ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek. Op basis van deze twee modellen zijn twee theoretische stellingen gemaakt.

Daaruit blijkt dat ontwikkelingsjournalistiek om de volgende elementen draait: aanmoedigen van verdraagzaamheid, nationbuilding en het versterken van wenselijke houdingen. Civiele journalistiek draait om de elementen: inzicht geven in hoe de maatschappij in elkaar zit, aanmoedigen van betrokkenheid, niet alleen waakhondfunctie maar ook geleidehondfunctie, stimuleren van burgerlijk overleg en het tot stand brengen van verzoening.

Aan de hand van die kenmerken is een kwalitatieve inhoudsanalyse gedaan naar de inhoud van de drie kranten in de periode mei 1993 tot en met april 1994. Daaruit is duidelijk gebleken dat de kranten een verzoenende rol wilden spelen. De nadruk lag vooral op nationbuilding, aanmoedigen van verdraagzaamheid en op verzoening. De verzoenende rol die de drie kranten speelden is bevestigd door zes geïnterviewden die een belangrijke rol speelden bij de voorbereidingen van de algemene verkiezingen van 1994 in Klerksdorp en omstreken.

Vastgesteld is ook dat de redactie van de drie kranten bewust heeft gekozen voor die verzoenende rol. Dat bleek niet alleen uit de inhoud van de kranten, maar ook uit redactionele hoofdartikelen en uit antwoorden van geïnterviewde roespelers. De drie kranten bedienden een verschillend publiek en verschilden van elkaar in opzet. Vastgesteld is dat ze hun verzoenende rol op zo'n manier hebben vormgegeven die goed bij hun publiek paste.

Summary

This treatise deals with the conciliatory role that the three Klerksdorp newspapers, Wes-Transvaal Rekord, Lentswe and the Klerksdorpse Rekord, played in the year before the general elections of April 27th, 1994 in South Africa. This conciliatory role has been determined with the use of elements from normative models for developmental and civic journalism. Two theoretical positions have been formulated, based on these two models.

From this it appears that developmental journalism is all about encouraging tolerance, about nation building and about the strengthening of desirable relations. Civic journalism consists of giving insight in the structures of society, encouraging of commitment, guide-dog function (along with the role of watchdog), stimulation of civic consultation and the bringing to pass of reconciliation.

By means of these features a qualitative analysis has been made of the content of the three newspapers in the period between May 1993 and April 1994. From this it appeared clearly that the newspapers desired to play a conciliatory role. The emphasis was laid on nation building, on encouraging tolerance and on reconciliation. The conciliatory role of the newspapers has been affirmed by six interviewees who played an important role in the preparations for the 1994 general elections in Klerksdorp and surroundings.

It has also been determined that the editorial staffs of the three newspapers consciously chose to play this conciliatory role. This not only appeared from the content of the newspapers, but also from editorials and from the answers of the above-mentioned interviewees. The three newspapers served different readerships and were distinct in their organisations. It has been determined that each of them played a conciliatory role that was most suitable for their readership.

Voorwoord

Deze verhandeling heb ik kunnen schrijven dankzij vele personen en instellingen. Allereerst noem ik de instellingen, want zonder hun medewerking was ik nooit in Zuid-Afrika terecht gekomen en had ik na mijn hbo-opleiding Journalistiek ook niet meer verder kunnen studeren.

De Christelijke Hogeschool Ede (CHE) en dan met name Johan Snel, Ton Veen en Albert Mol dank ik voor hun inzet, hun enthousiasme en hun ondersteuning bij de voorbereidingen voor mijn studie in Potchefstroom. Via de CHE hoorde ik van het bestaan van het VSB-fonds. Ook dit fonds dank ik hartelijk voor de beurs van 15.000 gulden waarmee ik de reis naar Zuid-Afrika en het collegegeld kon betalen en ruimschoots in mijn levensonderhoud kon voorzien. En natuurlijk wil ook 'baie dankie' zeggen tegen de school voor Communicatie en het Internationale Kantoor van de PUK (nou genoemd die Noordwes-Universiteit). Zij hebben mij buitengewoon goed ontvangen en ondersteund bij de voorbereidingen van en tijdens mijn studie in Potchefstroom.

Bijzonder dankbaar ben ik mijn ouders. Vlak voor ik naar Zuid-Afrika afreisde, werd mijn vader geopereerd aan een ernstige vorm van kanker. Toen ik vertrok, was nog niet bekend of het goed met hem zou aflopen. Toch hebben mijn ouders erop aangedrongen dat ik mijn studie zou doorzetten. En dat ik mijn studie uiteindelijk toch heb afgerond is ook niet in de laatste plaats aan de stimulerende opmerkingen van mijn ouders te danken.

Mijn studieleider, professor Johannes Froneman, en mijn 'voogd' in Potchefstroom, Dr. Delarey van der Waldt, hebben ook een hele grote rol gespeeld bij mijn studie. De la Rey (en zijn vrouw Sonja) wil ik danken voor zijn gastvrijheid, zijn vriendelijkheid, zijn behulpzaamheid, zijn bezorgdheid, zijn humor, kortom voor alles wat hij voor me betekend heeft. In het najaar van 2003 is hij me zelfs in Nederland nog komen opzoeken om me verder op weg te helpen met het afronden van de studie. Johannes dank ik ook voor zijn

inzet. Voor het helpen opzetten van het onderzoeksvoorstel en het leggen van contacten met voor deze studie belangrijke mensen ben ik hem erg dankbaar. Ook heeft hij vervoer geregeld toen ik eind september en begin oktober voor mijn onderzoek twee weken lang elke werkdag in de stadsbibliotheek van Klerksdorp moest zijn. Verder heeft ook Froneman mij eind oktober 2004 in Nederland opgezocht. Hij heeft mij een laatste duwtje in de rug gegeven om de studie uiteindelijk af te maken.

Van het Internationale Kantoor van de PUK waren professor Jacques van der Elst en Liz Smith schatten van mensen. Door hen ben ik altijd zo gastvrij ontvangen dat ik me al snel thuis begon te voelen in Potchefstroom. De talloze gesprekken die we voerden als ik de post kwam ophalen zal ik nooit vergeten. Ook Marlene Wiggel, onderzoeksmedewerker van de Ferdinand Postma Bibliotheek, wil ik danken voor haar enthousiaste hulp bij mijn zoektocht naar bronnen over de theorieën die ik heb bestudeerd.

De medewerkers van de stadsbibliotheek van Klerksdorp wil ook bedanken voor hun hulp tijdens mijn onderzoek.

Ik dank ook belangrijkste vrienden en vriendinnen die ik in Potchefstroom heb leren kennen: Ivo Hilgenfeldt, Yzelle en Zandi Viljoen, Elanie Tredoux, Heiletja Oosthuizen, Ntombi Dilopo, Kim Jansen en Anest Janse van Rensburg.

Maar mijn allergrootste woord van dank gaat uit naar mijn huisgenoot Rufaro Kaitano. Zonder zijn vriendschap, hartelijkheid, luisterend oor, kritische opmerkingen en behulpzaamheid had ik het in Potchefstroom veel minder gemakkelijk gehad. In Potchefstroom was Rufaro zowel mijn vriend, mijn broer en mijn vader. Hij was de juiste persoon op de juiste plaats op de juiste tijd.

Hoofdstuk 1: Inleiding, probleemstelling, doelstellingen, achtergrondschemata van het onderzoeksprobleem

1.1. Achtergrond en formulering van het onderzoeksprobleem

1.1.1. Oriëntatie

27 april 1994 was een historische dag in de geschiedenis van Zuid-Afrika. Voor het eerst werden er vrije, democratische verkiezingen gehouden waar alle rassen aan mee mochten doen. Die verkiezingen volgden na de officiële afschaffing van de apartheid in 1992.

Achteraf kon aartsbisschop Desmond Tutu (1999:15) schrijven dat Zuid-Afrika het land was dat alle onheilsprofeten in het ongelijk had gesteld door opmerkelijk vreedzaam de overstap van repressie en onrecht naar democratie en vrijheid te maken. Maar zo vanzelfsprekend was het niet dat dit allemaal vreedzaam zou verlopen.

Een van de eerste aanzetten tot de afschaffing van apartheid was de vrijlating van ANC-leider Nelson Mandela op 11 februari 1990 (Het Aanzien van 1990, 1991:22). Maar tussen de dag dat Mandela werd vrijgelaten en de dag waarop de verkiezingen zouden plaatsvinden, liepen de onderhandelingen over vrije en democratische verkiezingen voor iedere volwassen Zuid-Afrikaan regelmatig vast. Aanslagen (o.a. Janusz Walus op Chris Hani) en bloedbaden (o.a. Boipatong, Ciskei) veroorzaakten verwijdering tussen het ANC en de Nationale Partij (Luirink, 2000:14).

Met de moord op Chris Hani in april 1993 bereikte de dader, de Poolse immigrant Janusz Walus, precies het tegenovergestelde van wat hij wilde. Op de avond na de moord verklaarde Mandela dat niets het ANC van verdere onderhandelingen zou kunnen afhouden. Mandela en zijn medebestuurders slaagden er in de massale woede onder de zwarte bevolking te kanaliseren in een vreedzaam rouwbetoon. Kort na de moord bereikten de

deelnemende partijen een akkoord over de eerste democratische verkiezingen. Tot de verkiezingen, een jaar later, zou het land besuurd worden door een overgangsregering, op basis van een door de partijen overeengekomen overgangsgrondwet. Het overgangsjaar werd onder meer gekenmerkt door wederzijds wantrouwen en dreigementen van extreem-rechts. Tot kort voor de verkiezingen was er een spanning die met gemak in een burgeroorlog had kunnen ontaarden (Luirink, 2000:15).

Ook Tutu (1999:17) bleef zich afvragen of het allemaal niet verkeerd zou aflopen. Hij was bang dat ergens in Zuid-Afrika een stel gekken de onderhandelingsresultaten zou ondergraven. Achteraf bekeken is het opmerkelijk dat 27 april 1994 eindigde zonder de ernstige verstoringen die werden gevreesd.

Dat de verkiezingen op 27 april 1994 goed afliepen, was een grote opluchting. Veel mensen hebben zich met hart en ziel ingezet om de verkiezingsdag tot een goed einde te brengen. En dat was geen gemakkelijk karwei. Niemand bezit een toverstaf waarmee een onrustige situatie van het ene moment op het andere verandert in een utopia (Tutu, 1999:22). En een natie die ten tijde van een onderdrukkend regime verdeeld was, is niet plotseling verenigd wanneer het tijdperk van onderdrukking voorbij is (Tutu, 1999:27). Daarvoor is een proces van verzoening nodig en verzoening was zeker iets dat in Zuid-Afrika nodig was.

Hoewel die verkiezingen in het hele land relatief rustig verliepen, heerste er in het land een explosieve atmosfeer. Klerksdorp viel op vanwege het bijzonder vreedzame verloop van de verkiezingen (Jansen, 2002). De drie Klerksdorpse kranten, te weten Klerksdorpse Rekord, Wes-Transvaal Rekord en Lentswe, hebben volgens insiders (Jansen, 2002) een aanzienlijke bijdrage geleverd aan dit vreedzame verloop. Dat kwam door de journalistieke werkwijze waar de redactie en het bestuur van de drie kranten voor kozen. Het was een mix van 1. ontwikkelingsjournalistiek en 2. civiele journalistiek. Deze beide vormen van journalistiek zijn er allebei op gericht een positieve bijdrage te leveren aan de maatschappij (Zie voor een volledige uiteenzetting hoofdstuk 2).

De twee modellen sluiten dus nauw bij elkaar aan en impliceren duidelijk een verzoenende rol (zie theoretische stellingen 1 en 2 in hoofdstuk 2).

Ontwikkelingsjournalistiek komt vooral voor in Derde Wereldlanden, terwijl civiele journalistiek vooral in de Verenigde Staten en in steeds meer andere delen van de Eerste Wereld voorkomt.

Waar kranten in een democratische maatschappij vaak een confronterende rol spelen, is het van belang te letten op een andersoortige rol die kranten zouden kunnen spelen. Vooral in een ontwikkelende democratie is het de vraag of kranten niet een meer verzoenende rol behoren te spelen. Dit geldt vooral voor gemeenschapskranten die op informele wijze met hun lezers samenleven.

Inmiddels heeft Zuid-Afrika de viering van tien jaar democratie achter de rug en werden er op 21 april 2004 voor de derde keer vrije verkiezingen gehouden. In die tien jaar is veel gedaan om de zogenoemde Derde Wereldgebieden van de eerste levensbehoeften te voorzien. Zo heeft bijna 90% van de bevolking nu toegang tot schoon water, 75% heeft beschikking over elektriciteit en er zijn duizenden huizen en ziekenhuizen gebouwd. (Vermaas, 2004, Nduru, 2004). Zuid-Afrika kan zich niet alleen beroemen op mooie cijfers. De problemen met werkgelegenheid blijven groot. En al hebben veel mensen toegang tot water en stroom, door de privatisering worden ze geconfronteerd met rekeningen die ze niet altijd kunnen betalen. Ook de criminaliteit in het land blijft een groot probleem. En het hiv/aids-probleem dreigt miljoenen Zuid-Afrikanen het leven te kosten.

De grootste prestatie is de relatieve rust die er in het land heerst. In 1994 stond Zuid-Afrika nog aan de rand van oorlog, maar nu is het overal rustig. Het land is niet te gronde gericht, zoals veel mensen voorspelden, maar het is ook niet het zwarte paradijs geworden waar veel ANC-aanhangers in geloofden (Nduru, 2004).

Tegen de historische achtergrond en in het licht van het voortgaande debat over de rol van kranten in een jonge democratie zoals in Zuid-Afrika is het van belang om de verzoenende rol van kranten te onderzoeken. De democratie in Zuid-Afrika is nog steeds broos is en de constructieve medewerking van kranten nog steeds nodig is.

1.1.2. Probleemstelling

Aan de hand van het hierboven geschetste komt de volgende probleemstelling naar voren:

Wat was de verzoenende rol van de drie Klerksdorpse kranten (Klerksdorpse Rekord, Wes-Transvaal Rekord en Lentswe) in de aanloop naar de Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen van 1994?

1.2. Onderzoeksvragen

- 1.2.1. Wat was volgens de redactie de reden dat Klerksdorpse kranten een bijdrage wilden leveren aan een rustige aanloop in haar verspreidingsgebied naar de verkiezingen van 1994?
- 1.1.2. Hebben de drie Klerksdorpse kranten in de aanloop naar de verkiezingen een verzoenende rol gespeeld?
- 1.1.3. In welke mate kan deze verzoenende rol beschreven en verduidelijkt worden in termen van civiele- en ontwikkelingsjournalistiek?
- 1.1.4. Hoe verhoudt de berichtgeving van de Klerksdorpse Rekord, de Wes-Transvaal Rekord en Lentswe zich tot elkaar in de jaargang mei 1993-april 1994 met het oog op de verschillende lezersgroepen?

1.3. Doelstellingen

- 1.3.1. Om vast te stellen wat volgens de redactie de reden was dat de Klerksdorpse kranten een bijdrage wilden leveren aan een rustige aanloop naar de verkiezingen van 1994.
- 1.3.2. Om vast te stellen of de drie Klerksdorpse kranten in de aanloop naar de verkiezingen een verzoenende rol hebben gespeeld.

- 1.3.3. Om vast te stellen hoe kenmerken van civiele journalistiek en ontwikkelings-journalistiek tot uiting komen in de berichtgeving van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de verkiezingen van 1994.
- 1.3.4. Om vast te stellen hoe de berichtgeving van de drie Klerksdorpse kranten zich onderling verhoudt in de jaargang mei 1993- april 1994 gezien de verschillende lezersgroepen.

1.4. Richtinggevend argument

Het optreden van de redactie van de Klerksdorpse Rekord, de West Transvaal Rekord en Lentswe in de aanloop naar de algemene verkiezingen in Zuid-Afrika kan beschreven en verduidelijkt worden door dit aan de hand van specifieke kenmerken van civiele journalistiek en ontwikkelingsjournalistiek te analyseren. Die kenmerken houden het volgende in:

* **Civiele journalistiek** (Rosen, 1999: 20, 22, 30):

- Verbroedering, dat wil zeggen het kweken van verdraagzaamheid tussen leden van verschillende groeperingen binnen de gemeenschap.
- Aanmoedigen van burgers tot betrokkenheid bij veranderingsprocessen in de samenleving.
- Civiele journalistiek is er niet zozeer op gericht om te confronteren, maar eerder om een constructieve verzoenende rol in de samenleving te spelen.

***Ontwikkelingsjournalistiek** (Hachten, 1992: 34, McQuail, 2000:155-156):

- Kweken van politiek bewustzijn bij burgers.
- Nationbuilding, ondanks verschillen tussen verschillende bevolkingsgroepen.

1.5. Onderzoeksmethodologie

1.5.1. Literatuurstudie

Uit een onderzoek in de Nexus-database is gebleken dat er tot op heden geen onderzoek naar een soortgelijk onderwerp heeft plaatsgevonden.

Aan de hand van een literatuurstudie zijn de theorieën over ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek beschreven.

1.5.2. Historische onderzoeksmethode

Het historisch onderzoek richt zich op de rol van de drie Klerksdorpse kranten in het recente verleden, te weten het jaar voorafgaande aan de Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen in 1994. Om de rol van de drie kranten vast te stellen was het verder van belang hun geschiedenis te onderzoeken. Dit is onder meer gebeurd aan de hand van interviews (zie hoofdstuk 3).

Omdat het in een historisch onderzoek vrijwel onmogelijk is de objectieve waarheid boven tafel te krijgen, gaat het in dit onderzoek vooral om de interpretatie van het verleden. Omdat 1994 slechts tien jaar achter ons ligt, kan gesteld worden dat de bronnen primair, achterhaalbaar, valide en betrouwbaar zijn.

1.5.3. Kwalitatieve inhoudsanalyse

Aan de hand van een systematische inhoudsanalyse van de berichtgeving in de drie Klerksdorpse kranten in de jaargang mei 1993-april 1994 en (in mindere mate) interviews (zie 1.5.4) met belangrijke rolspelers in de voorbereiding van die verkiezingen zijn de verzoenende rol en de mate van civiele- en ontwikkelingsjournalistiek vastgesteld. Die inhoudsanalyse is vooral kwalitatief van aard.

Kwalitatieve inhoudsanalyse richt zich op latente boodschappen (Denzin & Lincoln, 1994:359). De kenmerken van civiele en ontwikkelingsjournalistiek zijn niet evident terug te vinden in krantenartikelen en interviews. Bij het zoeken naar die kenmerken heeft interpretatie een belangrijke rol gespeeld.

Nadat bij de inhoudsanalyse de artikelen in categorieën waren ingedeeld, is vastgesteld hoeveel artikelen onder elke categorie vallen. Aangezien alle belangrijke berichten in de uitgaven van de drie betrokken kranten voor het

onderzoekstijdperk geanalyseerd zijn, kan gesteld worden dat het onderzoeksmateriaal geldig is.

Betrouwbaarheid van de studie is nagestreefd door triangulatie toe te passen. Dit houdt in dat historische gegevens voor zover mogelijk met elkaar worden gecontroleerd en vergeleken met beschikbare data. Verder is betrouwbaarheid verzekerd doordat de berichten consequent aan de hand van duidelijk omschreven criteria zijn geselecteerd en geanalyseerd (Du Plooy, 2001: 39, 81, 190, 299). Gevolgtrekkingen zijn aan de hand van de waarnemingen van rolspelers gecontroleerd om tot een evenwichtige conclusie te komen.

1.5.4. Interviews

Tijdens het onderzoek zijn gestructureerde/ongestructureerde kwalitatieve interviews afgenomen van enkele belangrijke Klerksdorpse rolspelers in aanloop naar de verkiezingen in 1994 zoals geïdentificeerd door de redactie. De interviews zijn gebruikt voor zowel het historische onderzoek als voor de controle van de uitkomsten van de inhoudsanalyse.

1.6. Hoofdstukindeling

Hoofdstuk 1: In dit hoofdstuk de inleiding, de probleemstelling, de doelstellingen en de achtergrondschets van dit onderzoek.

Hoofdstuk 2: In dit hoofdstuk wordt de theorie van ontwikkelingsjournalistiek en de theorie van civiele journalistiek besproken en de rol die beide journalistieke modellen in de maatschappij spelen.

Hoofdstuk 3: In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethodologie besproken

Hoofdstuk 4: In dit hoofdstuk wordt de kwalitatieve inhoudsanalyse van de berichtgeving in de West Transvaal Rekord in de periode mei 1993 - april 1994 uitgewerkt.

Hoofdstuk 5: In dit hoofdstuk wordt de kwalitatieve inhoudsanalyse van de berichtgeving in Lentswe in de periode mei 1993 – april 1994 uitgewerkt.

Hoofdstuk 6: In dit hoofdstuk wordt de kwalitatieve inhoudsanalyse van de berichtgeving in de Klerksdorpse Rekord in de periode mei 1993- april 1994 uitgewerkt.

Hoofdstuk 7: In dit hoofdstuk wordt de rol van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994 beschreven.

Hoofdstuk 8 :In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek beschreven.

Hoofdstuk 2: Ontwikkelings-journalistiek en civiele journalistiek als normatieve modellen

Het doel van deze verhandeling is om tegen de achtergrond van de modellen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek een antwoord te geven op de onderzoeksvraag: *Wat was de verzoenende rol van de drie Klerksdorpse kranten (Klerksdorpse Rekord, West Transvaal Rekord, Lentswe) in de aanloop naar de Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen van 1994?*

Om een goed en duidelijk antwoord te kunnen geven is die vraag opgesplitst in vier meer specifieke onderzoeksvragen:

- Wat was volgens de redactie de reden dat Klerksdorpse kranten een bijdrage wilden leveren aan een rustige aanloop in haar verspreidingsgebied naar de verkiezingen van 1994, die een verandering in de maatschappij teweeg brachten?
- Hebben hebben de drie Klerksdorpse kranten in de aanloop naar de verkiezingen een verzoenende rol gespeeld?
- In welke mate kan deze verzoenende rol beschreven en verduidelijkt worden in termen van civiele- en ontwikkelingsjournalistiek?
- Hoe verhoudt de berichtgeving van de Klerksdorpse Rekord, de Wes-Transvaal Rekord en Lentswe zich onderling in de jaargang mei 1993-april 1994 met het oog op de verschillende lezersgroepen?

In dit hoofdstuk worden de modellen van ontwikkelingsjournalistiek (2.1.) en civiele journalistiek (2.2.) uitgebreid onder de loep genomen. Aan het eind van elke beschrijving wordt het model samengevat in een theoretische stelling. In de kwalitatieve inhoudsanalyse van hoofdstuk 4, 5 en 6 zal elk besproken krantenartikel geduid worden aan de hand van die theoretische stellingen.

2.1. Ontwikkelingsjournalistiek

In hoofdstuk 2.1. wordt eerst een historische achtergrondschets gegeven van ontwikkelingsjournalistiek. Daarna wordt beschreven wat het is. Ook wordt

ingegaan op het ontwikkelingsmodel voor de pers (waar ontwikkelingsjournalistiek een onderdeel van is) en nationbuilding. Vervolgens wordt ingegaan op de vragen of ontwikkelingsjournalistiek beperkend of opbouwend is en waar ontwikkelingsjournalistiek vandaan komt en waarop het is gebaseerd. Ten slotte wordt aandacht besteed aan het debat over de *New World Information and Communication Order* (NWICO) en wordt beschreven welke functie ontwikkelingsjournalistiek anno nu heeft.

2.1.1. Historische achtergrondsheets

Aan het einde van het koloniale tijdperk was de pers een belangrijk instrument in de nationale bevrijdingspogingen. In de rol van oppositiepartij mobiliseerde de pers mensen tegen de koloniale autoriteiten en verspreidde ontevredenheid over officiële plannen en politiek. In vrijwel alle koloniale landen was journalistiek het voornaamste middel van de nationalisten om mensen op te stoken tegen de buitenlandse leiders (Dare, 2000:162). In het postkoloniale tijdperk werd het idee van vrijheid vervangen door het ideaal van nationale eenheid.

Enkele decennia na de onafhankelijkheid van de koloniale landen worden de media, vooral in Afrika, nog altijd gezien als *nationbuilder* en als vertegenwoordiger van ontwikkeling. De Nigeriaanse leider generaal Olusegun Obasanjo onderstreepte in 1978 de belangrijke rol van de pers (Dare, 2000:163):

A responsible press has a crucial role to play in relation to national development, especially in a heterogeneous society such as ours. It can emphasise virtues of patience and love, stressing the need to live harmoniously together irrespective of religious beliefs and ethnic grouping. Let your guiding principle be: publish to build and strengthen the nation, and not 'publish to destroy and be damned'.

Voor de leiders van de net onafhankelijke voormalige kolonies was het duidelijk dat de pers kon hepen bij een snelle ontwikkeling (Altschull,

1984:149). De pers had hen twee decennia lang gesteund in de strijd om onafhankelijkheid. Ze konden zich geen effectievere instrumenten voorstellen dan radio en kranten om de boodschap van politieke vrijheid en het idee van een vaderland te verspreiden.

Het geloof in de macht van de pers was universeel. De pers had een belangrijke rol bij het onderwijs, om burgers bewust te maken van de principes van democratie en sociale rechtvaardigheid (Altschull, 1984:149). In deze aanname werden de leiders van ontwikkelingslanden gesteund door een leger van ontwikkelingsonderzoekers dat voor de pers een centrale rol in het proces van nationbuilding zag weggelegd. Er ontstond een concept van een speciaal soort journalistiek, die bekend werd onder de naam ontwikkelingsjournalistiek.

2.1.2. Wat is ontwikkelingsjournalistiek?

De term ontwikkelingsjournalistiek dook voor het eerst op in Azië in de Filippijnen. Oorspronkelijk werd ermee bedoeld dat de pers verslag deed van nieuws op het gebied van economische ontwikkeling (Altschull, 1984:151; Dare, 2000:164). In de loop van de tijd is dat veranderd en vandaag de dag is het moeilijk een eenduidig antwoord te vinden op de vraag wat ontwikkelingsjournalistiek is. Deze paragraaf geeft de meest voorkomende betekenissen en beschrijvingen weer.

Het is dus niet gemakkelijk om een definitie te geven van ontwikkelingsjournalistiek. De term wordt gebruikt met verschillende betekenissen (SNV, 1991:193-195):

- Geografisch-culturele betekenis. Deze is onlosmakelijk verbonden met de journalist en zijn afkomst. Een journalist in een ontwikkelingsland bedrijft ontwikkelingsjournalistiek, net zoals er westerse journalistiek in het Westen is.
- Positief-nieuws-journalistiek ten behoeve van nationbuilding. Ontwikkelingsjournalistiek is dan onderdeel van de gewone

journalistiek. Zodra nationbuilding geen prioriteit meer heeft, vervalt het genre.

- Een vorm van verslaggeving die de naam ontwikkelingsjournalistiek draagt, maar alleen dient ter meerdere eer en glorie van de machthebber.
- Reportages in westerse media over ontwikkelingsprojecten in de Derde Wereld.
- Journalistiek die rekening houdt met de ontwikkelingsfase waarin een ontwikkelingsland zich bevindt.

Ook Aggarwala (1979:181) houdt zich bezig met de vraag wat de begrippen 'ontwikkelingsjournalistiek' en 'ontwikkelingsnieuws' nu precies inhouden. Ontwikkelingsjournalistiek omschrijft hij als het gebruik van alle journalistieke vaardigheden om op een interessante manier verslag te doen van ontwikkelingsprocessen. Er zijn goed ontwikkelde kwaliteiten voor nodig en journalisten moeten hard werken, maar de beloning voor dit soort journalistiek kan groot zijn. Het kan leiden tot een vermenschlijking van het internationale nieuws. Het kan helpen de muren te slechten van grote achterdocht en wantrouwen die zijn gerezen tussen politieke leiders van de Derde Wereld en de media.

Ook voor ontwikkelingsnieuws is volgens hem geen allesomvattende definitie voorhanden. Het valt niet samen met positief nieuws. In zijn benadering is ontwikkelingsnieuws eigenlijk niet anders dan het reguliere nieuws of ontwikkelingsjournalistiek. Ontwikkelingsjournalistiek kan gaan over ontwikkelingszaken op macro- en microniveau en kan in verschillende vormen voorkomen, zowel nationaal als internationaal. In het coveren van een ontwikkeling moet een journalist kritisch onderzoek doen, kritisch evalueren, en kritisch verslag doen van de relevantie van een ontwikkelingsproject voor nationale en lokale behoeftes. Ook moet hij het verschil tussen het geplande schema en de werkelijke uitvoering in de gaten houden en het verschil tussen de impact op de bevolking zoals die door de overheid wordt geclaimd en de werkelijke impact beschrijven.

Op die manier opgevat is ontwikkelingsnieuws het tegenovergestelde van door de overheid gereuleerd nieuws. Het is journalistiek die het publiek informeert over het beleid door de verschillen tussen belofte en uitvoering bij publieke zaken aan te wijzen (Dare, 2000:164). In deze visie vervult ontwikkelingsjournalistiek dezelfde functie als wat als reguliere journalistiek te boek staat. Al stel Aggarwala (1979:181) dat ontwikkelingsnieuws niet samenvalt met politiek nieuws, toch is de optimistische en idealistische toon kenmerkend voor ontwikkelingsjournalistiek (Altschull, 1984:152). Om te overleven moet ontwikkelingsjournalistiek de behoeftes van de mensen dienen.

Volgens Dare (2000:164) accepteren media die ontwikkelingsjournalistiek bedrijven het belang van nationale ontwikkelingsdoelstellingen, drukken ze solidariteit uit met de aspiraties van andere ontwikkelingslanden en accepteren in het landsbelang een vorm van overheidscontrole.

Ook Altschull (1984:149-150) schrijft dat ontwikkelingsjournalistiek zich in zo veel verschillende vormen voordoet dat het vrijwel onmogelijk is er een definitie van te geven. Aanhangers van ontwikkelingsjournalistiek geloven in de pers als een instrument voor sociale rechtvaardigheid en een middel voor sociale verandering. Zij veronderstellen dat de pers een geschikt instrument is voor communicatie in twee richtingen en evenveel belang hecht aan schrijver, lezer, uitzender en luisteraar. Helaas is in veel ontwikkelingslanden het ideaal van eerlijkheid nooit gerealiseerd. In plaats daarvan is de pers in veel gevallen genuilkorfd.

De toenmalige president van Ghana Kofi Kwame N'krumah zei in 1963 dat de pers moest helpen bij het bouwen van een politiek en economisch systeem om de bevolking te bevrijden van armoede (Altschull, 1984:150):

The press does not exist merely for the purpose of enriching its proprietors or entertaining its readers. It is an integral part of the society, with which its purpose must be in consonance. It must help establish a progressive political and economic system that will free men from want and poverty...It must reach

out to the masses, educate and inspire them, work for equality and the universality of men's rights everywhere.

Wilson (1991:157) beaamt dit door te stellen dat journalisten in ontwikkelingslanden in een zeker opzicht ontwikkelingswerkers zijn die fungeren als een medium om mededelingen van de overheid aan het volk over te brengen. En vooral om opbouwende kritiek te leveren.

Volgens Froneman (2002:56) zijn de belangrijkste uitgangspunten van ontwikkelingsjournalistiek het accepteren en uitdragen van ontwikkelingstaken in lijn met de nationaal gevoerde politiek. Dat betekent het aanmoedigen en steunen van nationbuilding. Daarom moet positief nieuws worden gepubliceerd, prioriteit worden gegeven aan de nationale cultuur en taal of talen en aan banden met andere ontwikkelingslanden. Volgens Froneman kunnen deze principes een positieve waarde hebben voor ontwikkelingslanden.

Alle hierboven weergegeven beschrijvingen in acht genomen, kan geconcludeerd worden dat een korte en bondige samenvatting van ontwikkelingsjournalistiek in de meest voorkomende betekenis als volgt kan luiden:

Het aanwenden van alle journalistieke vaardigheden om in positieve zin bij te dragen aan ontwikkelingsprocessen.

2.1.3. Het ontwikkelingsmodel voor de pers

Dare (2000:164) stelt dat ontwikkelingsjournalistiek verankerd is in wat McQuail noemt het ontwikkelingsmodel voor de pers. McQuail (1994:155) schrijft dat dit model is bedoeld om te erkennen dat samenlevingen die een verandering ondergaan van onderontwikkeling en kolonialisme naar onafhankelijkheid vaak gebrek hebben aan geld, vaardigheden en publiek om een uitgebreid vrije-markt-mediasysteem te ontwikkelen. Het model focust zowel op nationale ontwikkelingsdoelen als op de behoefte aan solidariteit

met andere landen in dezelfde situatie. In zekere omstandigheden is het binnen dit model legitiem voor de overheid om bronnen selectief te gebruiken en journalistieke vrijheid te beperken. Maatschappelijke verantwoordelijkheid wordt belangrijker geacht dan mediarechten en mediavrijheid.

Het concept ontwikkelingsjournalistiek bestaat volgens Hachten (1992:34) uit een mix van ideeën, retoriek, invloeden en grieven. Het ontwikkelingsconcept is een reactie, een protest tegen het westen met zijn transnationale media. Het toont de frustratie en de woede van arme en mediagebrekkige landen. Het is een benadering tot massacommunicatie van landen die geen goed ontwikkelde kranten, uitzend- en videofaciliteiten hebben. Het model is een weergave van de visie op massacommunicatie van veel landen in de Derde Wereld waarvan de bevolking arm is, ondervoed en analfabeet en reflecteert de weerstand tegen het westen (Hachten, 1992:36). Het model is mede ontstaan doordat kloof tussen rijke en arme landen steeds groter werd.

In een van zijn eerdere versies van *Mass Communication Theory* gaat McQuail (1987:119-121) dieper in op het ontwikkelingsmodel voor de pers. Hij stelt daar dat het ontwikkelingslanden vaak ontbreekt aan een ontwikkeld massacommunicatiesysteem: infrastructuur, professionele vaardigheden, productie- en culturele bronnen en publiek. Het ontbreekt ze aan technologie, vaardigheden en culturele producten. Verder zien ontwikkelingslanden politieke en sociale ontwikkeling primair als een nationale taak waaraan andere instituten ondergeschikt zijn. En ten vierde zijn ontwikkelingslanden zich bewust van de overeenkomsten in identiteit en belangen die ze hebben met landen in dezelfde situatie.

Uit deze omstandigheden ontstonden verwachtingen en normatieve principes voor massamedia. De rol van de massamedia moest positief zijn om ontwikkeling te stimuleren. De media moesten campagnes opzetten om economische verandering te stimuleren.

De belangrijkste eigenschappen van het ontwikkelingsmodel voor de pers zijn volgens McQuail (1987:121):

- Media moeten accepteren dat ze een positieve rol moeten vervullen in ontwikkelingsstaken die overeenkomen met de nationale politiek
- Vrijheid van de media kan beperkt worden voor economische prioriteiten en ontwikkelingsbehoeften van de maatschappij
- Media moeten prioriteit geven aan de nationale cultuur en taal
- Media moeten prioriteit geven aan nieuws en informatie die van doen heeft met andere ontwikkelingslanden die geografisch, cultureel of politiek veel overeenkomsten met het eigen land hebben
- Journalisten en andere mediawerkers hebben verantwoordelijkheden en vrijheden bij het verzamelen en verspreiden van informatie
- In het belang van ontwikkelingsdoeleinden heeft de staat het recht te interveniëren, media te beperken en kan de overheid censuur en directe controle uitoefenen.

Hachten (1992:35) omschrijft het model in algemene bewoordingen als volgt:

- Alle instrumenten van de massamedia (kranten, radio, televisie etc.) moeten gemobiliseerd worden door de centrale overheid om te helpen bij de nationbuilding: vechten tegen analfabetisme en armoede, kweken van politiek bewustzijn en bijdragen aan economische ontwikkeling
- De media moeten de overheid steunen en zeker niet uitdagen. Voor kritiek is geen plaats. Centraal staat de gedachte dat het alternatief voor de zittende regering chaos is. Vrijheid van de pers is beperkt tot de ontwikkelingsbehoeften van de samenleving
- Informatie is het gebied van de staat en wordt van boven naar beneden verspreid. Informatie en nieuws zijn schaarse middelen die moeten worden aangewend ten bate van nationale doelen
- Individuele rechten van expressie en andere burgerlijke vrijheden zijn irrelevant vergeleken met de overweldigende problemen van armoede, ziekte, analfabetisme en etnische problemen
- Het concept van een geleide pers impliceert verder dat internationaal nieuws gecontroleerd kan worden, ook voor buitenlandse journalisten

2.1.4. Nationbuilding

In de bespreking van ontwikkelingsjournalistiek tot zover is de term nationbuilding al diverse malen opgedoken. Regeringsleiders die van mening waren dat de pers een bijdrage moest leveren aan ontwikkeling werden in hun mening gesteund door ontwikkelingsonderzoekers die een centrale rol voor de pers zagen in het proces van nationbuilding (Altschull, 1984:149).

Ontwikkelingshulpinstelling SNV geeft als een van de betekenissen van ontwikkelingsjournalistiek (1991:193-195): Positief-nieuws-journalistiek ten behoeve van nationbuilding. Froneman (2002:56) stelt dat ontwikkelingsjournalistiek nationbuilding steunt en aanmoedigt. Hachten (1992:35) noemt als kenmerk van ontwikkelingsjournalistiek dat alle instrumenten van de massamedia moeten worden gemobiliseerd door de centrale overheid om te helpen bij de nationbuilding: En ten slotte schrijft McQuail (1987:121) dat media een bijdrage leveren aan sociale verandering en dat er vaak grote nadruk ligt op nationbuilding, wat eigenlijk het belangrijkste element is binnen het model.

Het moge duidelijk zijn dat nationbuilding een belangrijke rol speelt in ontwikkelingsjournalistiek. Nationbuilding is een veel gebruikte term, maar slechts zelden wordt aangegeven wat er precies mee wordt bedoeld. Deze paragraaf maakt duidelijk wat nationbuilding is en welke rol ontwikkelingsjournalistiek erin speelt.

Ontwikkeling en nationbuilding zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (Hettne, 1990:29). Ontwikkeling betekent op zijn best een versteviging van de materiële basis van een staat, voornamelijk door industrialisering (Hettne, 1990:29). Succesvolle nationbuilding heeft behoefte aan een economische impuls die gestimuleerd kan worden door participatie in de wereldhandel en door economische activiteiten binnen de landsgrenzen. Dus een ontwikkelingsstrategie is ook een strategie voor nationbuilding.

Wereldwijs (2002) omschrijft nationbuilding als een proces waarbij een staat probeert een nationale eenheid te smeden uit verschillende etnische groepen

of volken. Ottoway (2002:17) scherpt die definitie aan door te stellen dat het doel van nationbuilding niet zozeer het streven is naar gemeenschappelijke identiteiten tussen verschillende bevolkingsgroepen, maar eerder het organiseren van landen die op een dusdanige manier hun gebied regeren dat de verschillende bevolkingsgroepen ondanks hun verschillen met elkaar kunnen samenleven.

In de Zuid-Afrikaanse context van de jaren negentig van de twintigste eeuw wordt met nationbuilding niet zozeer bedoeld op het construeren van een enkele, overheersende nationale cultuur of identiteit. Beleidsmakers beogen vooral het uitwisselingsproces en de dialoog tussen Zuid-Afrika's verschillende culturele, regionale en linguïstische gemeenschappen te faciliteren. Officiële theorieën over nationbuilding stellen dat de media hieraan een belangrijke bijdrage kunnen leveren (Barnett, 1999:275).

Volgens Chabani Manganyi, directeur van *The Joint Education Trust* in Zuid-Afrika (1994:6) is nationbuilding:

The active prospecting of national treasure through the creation of practical social, economic and political challenges and opportunities for individuals and communities to confront.

Chabani Manganyi (1994:6) gelooft niet dat een natie vanzelf ontstaat. Een natie wordt vrijwillig gecreëerd door mannen en vrouwen en ieder individu draagt daar bewust een steentje aan bij. *Nationhood* is niet iets wat een land zich toe kan eigenen. Net zoals soevereiniteit en vaderlandsliefde moet het verdiend worden. *Nationhood* kan niet gezien worden als een simpel product van politiek overleg en de komst van *nationhood* is ook nooit vanzelfsprekend. *Nationhood* moet volgens hem steen voor steen worden opgebouwd.

Bell (1994:10) omschrijft nationbuilding in de Zuid-Afrikaanse context als: *A complex and courageous response to problems besetting the black community.* En als: *Black empowerment.*

Voormalig Sowetan-hoofdredacteur Aggrey Klaaste (Bell, 1994:10-11) vindt die beschrijving onbevredigend en eendimensionaal. Hij noemt nationbuilding: *Many things. In the final analysis it is something like a unilateral declaration of independence in style, in shift of thought, and in the crucial role that blacks will play in this country's future.* Zijn concept van nationbuilding kan kort samengevat worden als het idee om de schade van apartheid met een boodschap van verzoening en samenwerking door middel van de Sowetan te helen. En het belangrijkste onderdeel van het nationbuildingprogramma van de Sowetan was opvoeding (Rossouw, 2004:13).

Nationbuilding is uniek vanwege de simpele reden dat het zich richt op een specifiek territorium en op een bepaalde bevolking in dat territorium. Elk nationbuilding project heeft de volgende gemeenschappelijke basiselementen (Hettne, 1990:29):

- Exclusieve politieke en militaire controle over een zeker gebied
- Dit gebied moet verdedigd worden tegen mogelijke claims van buitenaf
- Het creëren van materiële welvaart en politieke legitimiteit binnen het gebied

Hettne (1990:29) noemt de leden van de bevolking bouwstenen als hij over nationbuilding spreekt. En Chabani Manganyi (1994:6) schrijft dat ieder individu bewust een steentje bij moet dragen aan nationbuilding. De twee auteurs gaan vooral in op de rol van burgers bij nationbuilding. Het is in de context van ontwikkelingsjournalistiek interessanter de rol van journalisten binnen nationbuilding vast te stellen. Volgens Van Kessel (1991:173) vervult het staatshoofd in het proces van nationbuilding de rol van architect, terwijl de journalist de rol van metselaar krijgt toebedeeld. Ze zijn metselaars omdat journalisten door hun op nationbuilding gerichte berichtgeving ook zelf mee helpen bouwen aan de natie. Maar wanneer nationbuilding wordt bekeken als eenzelfde soort proces dat nodig is een huis te bouwen, zou geconcludeerd kunnen worden dat journalisten ook leveranciers van bouwstoffen zijn, omdat ze het publiek gereedschappen en bouwstoffen ten behoeve van nationbuilding aanreiken.

2.1.5. Opbouwend of beperkend?

McQuail (1987:119-121) ziet positieve en negatieve aspecten aan het ontwikkelingsmodel voor de pers. Het is gericht tegen afhankelijkheid en buitenlandse dominantie. De media worden aangewend voor nationale ontwikkeling, voor onafhankelijkheid en de culturele identiteit van het land. Tot op zekere hoogte stimuleren ze democratische deelname van de bevolking. Media leveren een bijdrage aan sociale verandering en vaak ligt er grote nadruk op nationbuilding, wat eigenlijk het belangrijkste element is binnen het model. Dat kan allemaal als positief worden omschreven. Minder positief is dat om dit doel te bereiken waarden als persvrijheid ondergeschikt worden gemaakt aan de verantwoordelijkheid tot behulpzaam zijn aan de ontwikkeling van het land. Collectieve doelen worden gesteld boven individuele vrijheid.

Een Kenyaanse politicus zei in 1962 dat de pers en de overheid de krachten moeten bundelen (Altschull, 1984:152):

The African press has to serve the cause of nation building; moreover, since it served an informative, critical, and educational function, it has to be permitted to operate in freedom. The press has to join forces with the African leaders in their nation building efforts. It must learn to treat Africa in her own context on the basis of her people's emotions and not in the East-West context or on the basis of foreign interest. These things it must do, or face the charge of traitor.

Als de pers geen opbouwende en positieve rol speelt, wordt ze gezien als verrader, zo stelt deze Keniaan. Hij is niet de enige Derde Wereldpoliticus die er zo over denkt. Dat gegeven heeft ontwikkelingsjournalistiek vaak in een ronduit kwaad daglicht geplaatst.

Van Kessel (1991:173) legt uit dat aan de wieg van de ontwikkelingsjournalistiek enerzijds het vooruitgangsgeloof en anderzijds de autoritaire staat staan. In de jaren zestig van de vorige eeuw, het decennium waarin de meeste Afrikaanse landen onafhankelijk werden, overheerste

optimisme. De nieuwe staten zouden in snel tempo een proces van natievorming, industrialisatie en ontwikkeling doormaken en op die manier een positie op het internationale toneel verwerven. Deze periode wordt gekenmerkt door een geloof in de maakbaarheid van de samenleving. In het proces van nationbuilding vervult het staatshoofd de rol van architect, terwijl de journalist de rol van metselaar krijgt toebedeeld. Maar de metselaars bleken maar al te vaak slijpendragers van de machthebbers te zijn. Ontwikkelingsjournalistiek dient helaas vaker de eer en glorie van de machthebber dan dat ze daadwerkelijk bijdraagt aan de opbouw van het land. Omdat de leiders steeds gevoeliger werden voor kritiek, werd politieke verslaggeving een gevaarlijke bezigheid. Ontwikkelingsjournalistiek vormde een veilige manier van werken (Van Kessel, 1991:175). Een journalist ziet zijn taak dan als het opvoeden van de massa en het verwerven van steun van de regering.

In een aantal van de in 2.1.1. genoemde definities van ontwikkelingsjournalistiek klinkt al stevige kritiek door. Altschull (1984:151) vult die kritiek aan. Het zou een rookscherm zijn waarachter dictators de pers met ijzeren controle en strenge censuur konden reguleren. De kritiek borrelde al snel op toen het *Department of Development Communication* van de *University of the Philippines* in Los Baños de naam van de opleiding ontwikkelingsjournalistiek in *development support communication* veranderde, waarbij de media eenvoudigweg werden vertaald naar instrumenten die dienden bij het bewerkstelligen van ontwikkeling. Plannen voor ontwikkeling werden opgezet door overheidsagentschappen en de pers moest assisteren in het bereiken van uitgeroepen doelstellingen. Het was journalisten daarbij niet toegestaan de Filippijnse president Ferdinand Marcos, zijn familie en zijn beleid te bekritisieren. Onderdrukking in de naam van ontwikkeling komt veel voor in de ontwikkelingswereld.

Verder hebben critici het model aangevallen door te zeggen dat het een gecamoufleerde manier was van dictators om de pers te manipuleren (Dare, 2000:164). Volgens Froneman (2002:56) is de retorische ondertoon van

ontwikkelingsjournalistiek een probleem. Het meest negatieve is dat de staat zich het recht voorbehoudt om in te grijpen en de pers beperkingen op kan leggen. Censuur is dan dichtbij. Froneman moet het model niet af als onbruikbaar maar benadrukt dat het met grote zorgvuldigheid en voorzichtigheid gehanteerd dient te worden.

Verdediging van het concept voor ontwikkelingsjournalistiek komt hoofdzakelijk van politieke leiders en regeringsvertegenwoordigers. Ook sommige journalisten steunen deze benadering, maar door de hele Derde Wereld heen zijn er journalisten die met gevaar voor eigen leven strijden voor een vrije pers (Hachten, 1992:37). Weer anderen zien het model als tijdelijk en moet het helpen bij de overgang van onderontwikkeling naar een meer ontwikkelde natie.

Leiders van Derde Wereldlanden stellen dat ze konden kiezen tussen democratie en ontwikkeling (Dare, 2000:172-173) en dat ze kozen voor ontwikkeling. Nu moge het duidelijk zijn dat deze twee geen tegenpolen vormen. Democratie kan een bijdrage leveren aan een vruchtbaar klimaat voor ontwikkeling. Democratie vraagt publieke deelname in het maken van beleid, eist openheid en betrouwbaarheid. De gedrukte media kunnen bijdragen aan ontwikkeling door bij te dragen aan een duurzaam draagvlak voor democratie. Zorgvuldig onderzoek naar de achtergrond en betrouwbaarheid van regeringskandidaten en zittende regeringsleiders is nodig. Goed werk moet geprezen worden en slecht werk afgekeurd. Zo kunnen de (gedrukte) media helpen de kwaliteit van leiderschap in de Derde Wereld te verbeteren.

Onafhankelijkheid had de nieuwe leiders van voormalige koloniën geconfronteerd met ontmoedigende nieuwe realiteiten. Ze hadden verantwoordelijkheid om het lot van hun landen te verbeteren. Ze moesten de welvaart promoten van de mensen die ze hadden overtuigd dat zelfbeschikking de sleutel was naar welvaart. "De nieuwe landen", zo zeiden de leiders, "kunnen zich niet de luxe permitteren van een pers die functioneert

als institutionele oppositie tegen de overheid of als neutrale verspreider van informatie. Eerder moeten de overheid en de pers functioneren als partners voor progressie" (Dare, 2000:161).

In de loop van de jaren negentig van de twintigste eeuw lijkt het ontwikkelingsmodel steeds meer ruimte te verliezen omdat steeds meer landen een democratisch meerpartijensysteem krijgen (Hachten, 1992:37). Froneman (2002:56) stelt echter dat het ontwikkelingsmodel in Zuid-Afrika nog altijd springlevend is maar dat het alleen niet door de grote kranten wordt gebruikt.

Het geloof in de macht van de media werd door de leiders van ontwikkelingslanden niet zomaar uit de lucht gegrepen. In de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw schreven wetenschappers als Wilbur Schramm en Daniel Lerner dat media een belangrijke bijdrage konden leveren aan de ontwikkeling van een land. De volgende paragraaf gaat daar dieper op in.

2.1.6. Waarop is ontwikkelingsjournalistiek gebaseerd?

De theoretische wortels van ontwikkelingsjournalistiek worden gevonden bij onder meer Lerner en Schramm (Dare, 2000:162,165; McQuail, 2000: 155-156 Hachten, 1992: 34). Zij ontwikkelden de theorie dat blootstelling aan informatie nieuwe verlangens bij mensen zou veroorzaken. Daardoor zou de mobiliteit van mensen worden vergroot en dat zou uiteindelijk leiden tot modernisering. Mede door hun invloed besloot UNESCO dat nieuwsmedia een belangrijke rol moesten spelen in het streven naar (Dare, 2000:165). Deze paragraaf bespreekt de theorieën van Lerner en Schramm en de kritiek die in de loop van de tijd op hun opvattingen is geleverd.

2.1.6.1.Lerner: Inlevingsvermogen noodzakelijk voor ontwikkeling

Massamedia openen volgens Lerner (1958:53) voor de grote massa van de mensheid een oneindig alternatief universum. Vele miljoenen mensen in de wereld worden er direct door beïnvloed en de invloed van de massamedia is groter dan die van bijvoorbeeld reisorganisaties als het gaat om ervaringen buiten de eigen leefwereld.

De massamedia vergroten de mogelijkheden om actie te ondernemen door de perceptie te simplificeren, zo stelde Lerner (1958:54). Ze geven de westerse mens inlevingsvaardigheden die horen bij moderniteit. Ze geven hem ook een beeld van de rolpatronen die hij tegen kan komen en van de opinies die hij nodig kan hebben.

Twee waarnemingen gaan volgens Lerner (1958:56) op voor alle landen, onafhankelijk van welk continent, van welke cultuur en van welk geloof. Eerst is de richting van verandering altijd gericht op een overgang van een orale cultuur naar een mediacultuur. Ten tweede heeft de mate van verandering naar een mediacultuur significante invloed op andere sleutelsectoren van de samenleving. Wat wel het westerse model van modernisering is genoemd, werkt dan op wereldwijde schaal. Dat betekent dat belangrijke veranderingen samengaan met de ontwikkeling van een mediasysteem. Dan is een mediasysteem zowel de index van de verandering als de brenger van verandering.

De mens die wil veranderen wordt volgens Lerner (1958:72) gedefinieerd door wat hij wil worden. Wat hem anders maakt van zijn traditionele vrienden is een andere verborgen structuur van dingen die hij kan en wil. Hij kan zich bijvoorbeeld dingen voorstellen waar anderen zich geen beeld van kunnen vormen. Hij wil die dingen die hij zich voorstelt echt zien. Als veel individuen hun houding in deze richting veranderen, is de verandering, de overgang van een maatschappij volgens Lerner in gang gezet.

Volgens Golding (1974:45) zijn er twee manieren om onderzoek te doen naar wat Lerner beschrijft. Het is mogelijk onderzoek te doen naar de verbinding

tussen geletterdheid, inkomen, verstedelijking en mediadistributie. Het tweede model is afkomstig van Lerner. Het stelt dat geletterdheid alleen toeneemt als een land ten minste tien procent verstedelijking bereikt. Zodra dat het geval is, kan geletterdheid van mensen fors groeien, zodat de verstedelijking en het gebruik van media toenemen. Kritiek op deze benadering is dat er puur wordt gekeken naar de groei van de media en niet naar op welke manier de media worden gebruikt (Golding, 1974:45).

Het sleutelconcept van Lerner is 'invoelingsvermogen' waarmee de mogelijkheid om zich in te leven in de rol van een ander wordt bedoeld (Golding, 1974:47). Persoonlijke structuren in traditionele samenlevingen zijn niet voldoende. Daarom moet er een communicatiestrategie worden ontwikkeld die dit invoelingsvermogen vergroot. Het invoelingsvermogen is in de ogen van Lerner noodzakelijk om tot ontwikkeling te komen.

Volgens Lerner neemt de bevolking in een traditionele samenleving eigenlijk geen deel aan het publieke leven (Melkote&Steeves, 2001:115). Mensen leven geïsoleerd in hun eigen gemeenschap. Mensen ontvangen maar weinig nieuws dat nodig is voor economische ontwikkeling. Hun wereldbeeld is beperkt en hun beslissingen hadden alleen invloed op bekenden. Aan de andere kant is er een moderne samenleving waarin mensen actief deelnemen en die functioneert door overeenstemming. Mensen doorlopen formele scholing, lezen kranten, krijgen contant betaald voor hun werk, dat geld gebruiken ze om te consumeren, ze kunnen stemmen bij verkiezingen en kunnen hun mening uitspreken. Volgens Lerner is een flexibele persoonlijkheid nodig om deel te kunnen nemen aan een moderne samenleving. Een dergelijke persoonlijkheid kan zich identificeren met nieuwe dingen in de omgeving en kan de verlangens naar vernieuwing uitstralen op anderen uit zijn omgeving. Deze persoonlijkheid heeft een groot invoelingsvermogen, de capaciteit om zich te verplaatsen in een ander in een andere situatie. Volgens Lerner heeft deze empathie twee functies. Ze stelt de persoon in staat efficiënt deel te nemen in een moderne samenleving. Ten tweede is ze onmisbaar voor individuen om vooruitgang te boeken.

Lerner vindt dat hoe eerder fysieke ervaringen van andere plaatsen toenemen hoe beter het is. De massamedia zijn daarom belangrijke vertegenwoordigers van deze modernisering. Mensen konden hun inlevingsvermogen vergroten onder invloed van de media. De media zijn de wind die in de richting van modernisering waait. Volgens hem zijn media in staat om de structuur van het leven, waarden en gedrag te veranderen (Melkote&Steeves, 2001:115-116).

Sociale verandering verloopt volgens Lerner in drie fases (Melkote&Steeves, 2001:116). Eerst moeten mensen naar de stad trekken. Zodra tien procent in de stad woont, zal de geletterdheid enorm stijgen. Deze twee ontwikkelingen zullen tot de derde fase leiden: industrialisering.

2.1.6.2. Schramm: Media creëren klimaat voor ontwikkeling

Eén aspect van communicatieontwikkeling is volgens Schramm (1964:ix), van speciaal belang voor ontwikkelingslanden. Het is de bijdrage die effectieve communicatie kan geven aan economische en sociale ontwikkeling. Vrije en adequate informatie is niet alleen een doel, ze is ook wenselijk voor het bewerkstelligen van sociale verandering. Zonder adequate en effectieve communicatie zullen economische en sociale ontwikkeling onvermijdelijk worden vertraagd. Met adequate en effectieve communicatie kunnen volgens Schramm de wegen naar verandering korter en makkelijker worden gemaakt.

Volgens Schramm (1964:34) heeft informatie de taak menselijke bronnen te mobiliseren. Mensen moeten van kennis worden voorzien die ze nodig hebben zodat ze zelf geïnformeerd kunnen beslissen over een verandering.

Schramm (1964:34-35) erkent het gevaar van het manipuleren van mensen uit de Derde Wereld door het gebruik van media. Hij stelt daar tegenover dat verandering onvermijdelijk is. De ontwikkelingslanden hebben zelf gekozen voor verandering. Ze hebben besloten het nodig is om te moderniseren voor het welzijn van de bevolking en de toekomst van hun land. Schramm stelt tegenover het gevaar van manipulatie het volgende:

- kennis verkrijgen is beter dan genegeerd worden
- gezondheid is beter dan ziekte
- eten is beter dan hongeren
- een comfortabele manier van leven is beter dan armoede
- deelname is beter dan isolement

Mensen moeten altijd zelf kunnen beslissen of ze een bepaalde verandering accepteren (Schramm, 1964:36). Maar ze moeten weten welke keuzes er mogelijk zijn, wat de beperkingen zijn van hun keuzes en welke mogelijkheden er liggen onder de keuzes die ze maken.

Verandering vindt niet effectief plaats als mensen het niet echt willen. In het algemeen kan gesteld worden (Schramm, 1964:44) dat informatie het zaad strooit. De vrucht is dan de behoefte aan verandering. Als nationale ontwikkeling van start gaat zijn het niet de functies van communicatie die toenemen, het is eerder de hoeveelheid communicatie die toeneemt (Schramm, 1964:42).

Er is een essentieel verschil tussen gemanipuleerde mensen en mensen met inzicht in de feiten die discussiëren, die deel van het proces zijn en die consensus in vrijheid bereiken. Natuurlijk kan communicatie worden misbruikt voor manipulatieve doeleinden als mensen dat willen. Maar hoe groter en vrijer de stroom van informatie, hoe minder het voor de hand ligt dat manipulatieve informatie enig effect zal hebben (Schramm, 1964:36). De stroom van informatie is van het grootste belang in het reguleren van de mate van maatschappelijke spanning. Communicatie is volgens Schramm (1964:37) een soort temperatuurcontrolerende agent. Communicatie kan ervoor zorgen dat de maatschappelijke temperatuur stijgt door bijvoorbeeld de verlangens te hoog te stellen terwijl de ontwikkelingseconomie nog niet klaar is om deze behoeftes te bevredigen. Het kan de maatschappelijke temperatuur ook omlaag brengen door te voorzien in uitleg en het stimuleren van ontwikkeling.

Schramm (1964:38) stelt dat nationale ontwikkeling plaatsvindt doordat mensen zichzelf veranderen. Als de stroom van communicatie het toestaat, kunnen mensen een groot aandeel hebben in het stellen van doelen en

beslissen wanneer en hoe ze verandering willen en op welke manier ze willen dat hun land verandert.

Zonder een ontwikkeld communicatiesysteem kan er volgens Schramm (1964:41) nauwelijks een goede basis worden gevormd voor bevolking, samenwerking, industrialisering, onderwijs en vaardigheden die nodig zijn. Ontwikkelingslanden hebben een communicatiesysteem dat nog in de kinderschoenen staat.

De taken van communicatie wat betreft sociale verandering en nationale ontwikkeling bestaan uit drie punten (Schramm, 1964:125). In de eerste plaats moet de bevolking informatie hebben over nationale ontwikkeling. Haar aandacht moet gefocust worden op de behoefte aan verandering en de kansen die ermee samengaan, de methodes en middelen van verandering en zo mogelijk moeten hun behoeftes vergroot worden. In de tweede plaats moet de kans er zijn deel te nemen in het besluitvormingsproces. De dialoog moet breed gevoerd worden, zodat iedereen die mee moet beslissen zijn stem kan laten horen. De leiders moeten de kans hebben te leiden en de gewone mensen moeten gehoord kunnen worden. De onderwerpen van verandering moeten duidelijk gemaakt worden en de alternatieven besproken. Informatie moet zowel van boven naar beneden als van beneden naar boven stromen. En ten derde moeten vaardigheden aangeleerd worden. Volwassenen moeten leren lezen, kinderen moeten onderwezen worden enzovoorts.

Schramm (1964:127-132) spreidt een groot vertrouwen in de massamedia ten toon als het gaat om ontwikkeling. Hij stelt dat massamedia de horizon kunnen verbreden. Ze kunnen de mensen een heuvel hoger tillen zodat ze verder kunnen kijken. De media kunnen, door wat ver weg is dichtbij te brengen en dat wat vreemd is begrijpelijk te maken, helpen bij de overgang van een traditionele naar een moderne maatschappij. Als tweede draagt Schramm aan dat massamedia de aandacht kunnen ergens bij kunnen bepalen. Zo kunnen ze ervoor zorgen dat mensen zich ervan bewust worden dat ontwikkeling nodig is. Zijn derde punt is dat massamedia nieuwe behoeftes bij mensen kunnen oproepen. Hierdoor gaan ze inzien dat

verandering nodig is. Schramm erkent het gevaar dat hier in schuilt. Het verlangen moet niet groter worden dan de economie aankan. Uiteindelijk, stelt Schramm, zijn de massamedia in staat een gezond klimaat voor ontwikkeling te scheppen. Door het publiceren van politieke, economische, sociale en culturele verslagen uit andere delen van het land en uit de rest van de wereld, kunnen de media een klimaat creëren dat mensen stimuleert te kijken naar hun huidige activiteiten en dat mensen laat nadenken over hun toekomstperspectieven.

Volgens Schramm is niet het gebrek aan natuurlijke bronnen maar de onderontwikkeling van menselijke bronnen de oorzaak van het probleem van ontwikkelingslanden (Melkote&Steeves, 2001:117-118). Massamedia vormen in zijn optiek een brug naar een wijdere wereld. Hij stelt dat massamedia een krachtige en directe invloed hadden op individuen.

Gedeeltelijk was dat waar. Geletterdheid nam toe in de ontwikkelingslanden en dat zorgde ervoor dat kranten een groter verspreidingsgebied kregen (Melkote&Steeves, 2001:118). Het bleek dat hoe ontwikkelder een land was, hoe meer mediagebruik er was en andersom. Daarom werd informatie gezien als de ontbrekende schakel in de ontwikkelingsketen.

2.1.7. Het NWICO-debat

Een aantal aanhangers van het ontwikkelingsmodel voor de pers stelt dat het westen massamedia misbruikt om de Derde Wereld, hun voormalige kolonies, te kunnen blijven domineren (Hachten, 1992:36). Dat is een van de belangrijke punten die werden bediscussieerd in het debat over de *New World Information and Communication Order* wat vanaf nu als het NWICO-debat wordt weergegeven.

In dat debat werden belangrijke westerse media ervan beschuldigd de Derde Wereld te verslaan in termen van coups, aardbevingen, ziektes en epidemieën. Die negatieve berichten verspreidden ze ook in

ontwikkelingslanden zelf zodat de inwoners een minderwaardig beeld van zichzelf kregen (Dare, 2000:165). De nadruk op ontwikkelingsjournalistiek in de Derde Wereld was mede een reactie op en een afwijzing van deze manier van verslaggeving door westerse media. Ontwikkelingsjournalistiek werd gezien als het alternatief van de ontwikkelingswereld op de crisisgeoriënteerde verslaggeving van de belangrijkste westerse nieuwsagentschappen (Dare, 2000:165).

Op het gebied van de grote tegenstelling tussen het Noorden en het Zuiden levert volgens Aggarwala (1979:180) het internationale nieuwsnetwerk, ondanks zijn intensieve competitie en onderlinge rivaliteit, hoofdzakelijk het wereldnieuws bezien vanuit slechts een perspectief. Dat is wat de leiders van ontwikkelingslanden bedoelen als ze klagen over het eenrichtingsverkeer in de nieuwsstroom.

Wat volgens Aggarwala (1979:181) nodig is, is een mechanisme dat meerdere Derde Wereldperspectieven kan weergeven in de internationale nieuwsstromen. Dat zou volgens hem kunnen door het verspreiden van nieuws geschreven en geselecteerd met de media van ontwikkelingslanden in het achterhoofd. Maar het introduceren van meerdere Derde Wereldperspectieven in de internationale nieuwsstromen, hetzij door het hervormen van de bestaande instituten, hetzij door het creëren van nieuwe, is nog maar de helft van de strijd. De media, en in het bijzonder de persbureaus, zullen op zijn minst gedeeltelijk iets moeten veranderen aan hun obsessie voor het zogenaamde 'actienieuws' en hun klaarblijkelijke afkeer van 'zacht' nieuws zoals economische en sociale ontwikkeling. Rampen, ziektes, corruptie, oorlogen, politieke intriges en burgerlijke ongeregelheden zijn gemakkelijk te verpakken eenduidige pakketjes nieuws, terwijl sociale en economische ontwikkeling langzaam vorderende processen zijn. Over dit soort zaken ging het NWICO-debat. Nordenstreng (Boyd-Barrett, 2002:328) vat de hoekstenen van het NWICO samen met vier D's: *decolonisation*, *development*, *democratization* en *demonopolization*.

Het doel van het NWICO-debat was het bewerkstelligen van een eerlijkere en gelijkere communicatieverdeling tussen de Eerste en Derde Wereld (Boyd-Barrett, 2002:328). Er werden nieuwsuitwisselingsovereenkomsten voorgesteld, men pleitte voor een grotere controle van Derde Wereldlanden op hun eigen communicatiesystemen, men wilde verbetering in de hoeveelheid en kwaliteit van nieuws over Derde Wereldlanden in Derde Wereldlanden, een sterkere Derde Wereld media-aanwezigheid in de Eerste Wereld en een sterkere invloed van Derde Wereldlanden in UNESCO, *International Telecommunication Union* en andere forums (Boyd-Barrett, 2002:328). Initiatiefnemers waren Derde Wereldlanden en landen uit het toenmalige Oostblok van Europa (Boyd-Barrett, 2002:325). Zij vonden dat de werking van internationale communicatie implicaties had voor hun nationale soevereiniteit en dat dit daarom gereguleerd moest worden in het belang van hun nationale veiligheid (Boyd-Barrett, 2002:326).

De eerste contouren van het NWICO-debat werden waargenomen in de jaren 1960 toen de eerste kolonies net onafhankelijk werden. Begin jaren 1970 deed de directeur-generaal van UNESCO, Amadou-Mahtar M'Bow uit Senegal, een voorstel dat communicatie meer de doelen van ontwikkelingslanden moest steunen (Picard, 1999:360). Op een UNESCO-top in 1970 deed de toenmalige Sovjet-Unie een voorstel waarin het zijn steun uitsprak voor het gebruik van media als instrument van de staat. In 1974 liep het debat vertraging op toen de VS en dertig andere westerse landen een UNESCO-bijeenkomst boycotten toen een aantal afgevaardigden zionisme gelijk wilde te stellen aan racisme. Na verloop van tijd werd het debat weer voortgezet en werd UNESCO's *International Commission for the Study of Communications Problems* opgezet, beter bekend onder de naam *McBride Commission*.

Op een ontmoeting in Bagdad, juni 1980, van de *Inter-Governmental Coordinating Council for Information of Non-Aligned Countries* werden de NWICO-principes nog eens onderstreept (Boyd-Barrett, 2002:329):

- Het recht van ieder land om zelf een onafhankelijk informatiesysteem te ontwikkelen en zijn eigen soevereiniteit en culturele identiteit te beschermen, in het bijzonder door de activiteiten van transnationale bedrijven te reguleren
- Het recht van mensen en individuen om een objectief beeld van de realiteit te verkrijgen door middel van zorgvuldige en samenhangende informatie.
- Het recht van ieder land om deel te nemen op overheids- en ngo-niveau in de internationale uitwisseling van informatie onder voorwaarde van gelijkheid, rechtvaardigheid en wederzijdse voordelen
- De verantwoordelijkheid van de producenten van informatie voor het waarheidsgehalte en de objectiviteit als ook voor de bijzondere maatschappelijke doelen waarvoor informatieactiviteiten worden gebruikt

Op een UNESCO-top in 1980 te Belgrado werd het rapport *Many Voices, One World* van de *McBride Commission* gepresenteerd. Dat bracht verslag uit van een onderzoek naar hedendaagse communicatieproblemen en internationale en binnenlandse communicatie issues (Picard, 1999:361). Het stelde onder meer dat het NWICO-debat gebaseerd kon worden op (Boyd-Barrett, 2002:330):

- uitschakeling van onevenwichtigheden en ongelijkheden
- uitschakeling van negatieve effecten van mediamonopolies en – concentraties
- Verwijderen van interne en externe obstakels naar een vrije stroom en een beter gebalanceerde verspreiding van nieuws en ideeën
- Pluraliteit van bronnen en informatiekanalen
- Vrijheid van pers en informatie
- Vrijheid en verantwoordelijkheid van journalisten en media

- Respect voor ieders culturele identiteit en het recht van elk land de wereld te informeren over zijn belangen, aspiraties en sociale en culturele waarden
- Respect voor het recht van iedereen deel te nemen aan internationale uitwisseling van informatie op basis van gelijkheid, rechtvaardigheid en wederzijdse voordelen
- Respect voor het recht van het publiek, van etnische en sociale groepen en van individuen op toegang tot informatiebronnen en het recht om actief deel te nemen aan het communicatieproces.

De uitkomst van deze Belgrado-bijeenkomst was een resolutie die de media wereldwijd opriep meer verantwoordelijkheid te nemen voor een evenwichtige stroom van informatie. Verder werd gesteld dat de westerse dominantie in de wereldcommunicatie een gevaar vormt voor de nationale identiteit van ontwikkelingslanden en de ontwikkeling zelfs afremt omdat ze gebaseerd is op westerse houdingen en belangen.

Het belang van ontwikkelingslanden in het NWICO-debat gaat dieper dan internationale dynamiek en organisaties. Hamelink (Boyd-Barrett, 2002:330) plaatst NWICO in de context van het postkolonialisme. Hij stelt dat de uitdagingen van de nog maar sinds kort onafhankelijke landen bestaan uit het bewerkstelligen van nationale integratie in gebieden waar grenzen kunstmatig zijn vastgesteld en waarbinnen de bevolking multi-etnisch is en verschillende talen spreekt en waarvan economieën zijn gebouwd om westerse belangen te dienen. De groeiende desillusie over het postkolonialisme droeg bij aan de negatieve houding van Derde Wereldlanden tegenover multinationale bedrijven en aan het cynisme over de westerse politieke belangen.

Het NWICO-debat was vooral gericht op de ontwikkeling van een nationaal communicatiebeleid in ontwikkelingslanden, het opstellen van leidende principes voor massamedia in het internationale domein, het herstructureren van het internationale informatiesysteem om een grotere nationale autonomie

en meer gelijkheid tussen landen te bereiken en het stimuleren van inheemse cultuur en lokale communicatie-industrie (Boyd-Barrett, 2002:331).

De resultaten van het NWICO-debat zijn meeslepend (Boyd-Barrett, 2002:335-336). UNESCO werd ervan beschuldigd overheidscontrole van de pers toe te staan. Leaders van ontwikkelingslanden konden gemakkelijk de NWICO-tekst gebruiken om vrije informatie te onderdrukken. Voor de NWICO-aanhangers was dat niet zo'n probleem omdat ze geloofden dat de staat verantwoordelijk was voor hun media. Voor de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Singapore lag dat anders, zij trokken zich naar aanleiding van het NWICO-debat terug uit de UNESCO (Boyd-Barrett, 2002:332).

In het NWICO-debat werd gesteld dat media een verantwoordelijkheid hebben bij het streven naar nationale ontwikkeling, internationale vrede en andere publiekelijk wenselijke doelstellingen (Boyd-Barrett, 2002:334). Maar de media dragen, als vertegenwoordiger van de staat, ook de verantwoordelijkheid mensen te beschermen tegen de staat. De waakhondfunctie van de pers dient om te voorkomen dat de overheid communicatie misbruikt. Motieven als ontwikkeling, veiligheid en integratie zijn typische voorbeelden van excuses voor staatsinmenging in de nieuwsvoorziening.

Ontwikkelingslanden richtten hun kritiek op de media op het overwicht van informatie en de controle daarop door ontwikkelde landen en persbureaus uit het westen (Picard, 1999:355). Die kritiek kwam gelijktijdig op met het einde van het koloniale tijdperk en werd aangemoedigd door nationalistische groeperingen uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika.

In de tijd dat overheden probeerden communicatie te gebruiken om nationale, maatschappelijke, politieke en economische doelstellingen te bereiken, werd het duidelijk dat er aanzienlijke obstakels op hun pad lagen. Er was gebrek aan communicatietechnologie. Er was gebrek aan beschikbare frequenties

om uit te zenden omdat deze al in gebruik waren genomen door ontwikkelde landen. De bestaande media waren ongeschikt om de nieuwe doelstellingen van overheden van ontwikkelingslanden uit te dragen en de invloed van buitenlandse communicatiesystemen was groot (Picard, 1999:355).

Op hetzelfde moment ontwikkelde de techniek zich zo snel dat communicatie wereldwijd verspreid kon worden, zowel in ontwikkelde landen als in ontwikkelingslanden. Men dacht wereldwijd na over de invloed en de gevolgen die de nieuwe technieken konden hebben (Picard, 1999:356). Deze zorgen werden besproken in het NWICO-debat.

De voornaamste kritiek, uitgesproken in het NWICO-debat, draaide om de monopoliepositie van internationale informatie van Associated Press, United Press International, Reuters en Agence France-Presse (Picard, 1999:356).

Media uit de ontwikkelingswereld en uit landen die sinds kort een onafhankelijke regering hadden, waren kritisch. Ze stelden dat de verslaggeving van de internationale persbureaus ethnocentrische, westerse waarden uitdroeg (Picard, 1999:356). Aanvullend stelden ze dat het westerse ethnocentrisme een ongelijke stroom van informatie veroorzaakte omdat er veel aandacht was voor het Westen en maar weinig voor ontwikkelingslanden.

Critici betoogden dat er weinig aandacht was voor de vooruitgang van nationale ontwikkeling en dat veel landen nooit voorkwamen in het nieuws. Als het westen al aandacht besteedde, betrof het geïsoleerde gevallen en werden beelden gecreëerd van mensen en landen die niet aan de werkelijkheid voldeden. Ze stelden dat dit slecht was, omdat Derde Wereldlanden afhankelijk waren van de nieuwsstromen van buitenaf over zichzelf en hun buurlanden (Picard, 1999:356-357).

Belangrijke deelnemers aan het NWICO-debat waren behalve landen ook organisaties die journalisten, uitgevers en uitzenders vertegenwoordigen (Picard, 1999:358).

NWICO is niet een eenduidig, goed gedefinieerd programma voor verandering van communicatie. Het is eerder een filosofische benadering van de rol van communicatie die manifest werd in verschillende internationale discussies en documenten (Picard, 1999:358-359). De filosofische basisgrondstelling van NWICO is dat elk land op zichzelf kan steunen wat communicatiemogelijkheden betreft en niet afhankelijk is van andere landen en niet ondergeschikt kan worden gehouden (Picard, 1999:359). NWICO is ook een aanhanger van het ideaal dat in ontwikkelende binnenlandse communicatiemogelijkheden elk land zelfbeschikkingsrecht heeft over hoe communicatiesystemen worden gebruikt en met welk doel. Impliciet binnen dit ideaal ligt het idee dat er verschillen bestaan tussen communicatiefuncties van landen en dat die verschillen vooral duidelijk zijn in minder ontwikkelde landen die bewust de media willen gebruiken voor economische groei, om cultuur te beschermen en te ontwikkelen en om een samenhangende nationale identiteit te verkrijgen tussen de verschillende groepen in hun land.

2.1.8. Rol van media eerder ondersteunend dan veroorzakend

Communicatie-experts zoals Schramm en Lerner stelden eind jaren vijftig en in de jaren zestig van de twintigste eeuw dat machtige media nationale ontwikkeling konden promoten. Maar vier decennia later zijn de meeste ontwikkelingslanden van toen nog steeds ontwikkelingslanden. Het sterke vertrouwen in de media als voornaamste factor in het ontwikkelingsproces is sterk afgenomen (Dare, 2000:162).

Schramm en Lerner zijn bekritiseerd omdat ze het actieraamwerk van communicatie hebben genegeerd (Golding, 1974:51) en omdat ze zich vooral bezig hebben gehouden met geïsoleerde berichten in plaats van de rol van de communicatie en media in het definiëren van brede soorten en vormen van actie.

Toen Rogers (1976:7) op het moment van schrijven terugkeek zag hij dat er, toen tien jaar geleden, groot optimisme bestond over de rol van massacommunicatie in het bevorderen van ontwikkeling in Latijns-Amerika,

Afrika en Azië. Massamedia waren in dat optimisme in staat een massapubliek te bereiken binnen de ontwikkelingslanden en schenen een aanzienlijke potentie te hebben om deze landen op een hoger ontwikkelingsniveau te tillen.

Op dat moment leek men te weten wat ontwikkeling was, hoe het gemeten moest worden en wat er nodig was het te veroorzaken. De boeken van Lerner en Schramm werden alom gelezen en geprezen in de jaren zestig.

In zijn terugblik ziet Rogers (1976:7-8) inderdaad dat massamedia verder reiken dan in de jaren 1960. Nieuwe communicatietechnologie is op de markt gekomen en veel leiders van ontwikkelingslanden hebben inderdaad het advies overgenomen massamedia te gebruiken om ontwikkeling te bevorderen. Maar er is maar weinig echte ontwikkeling gerealiseerd. Het teleurstellende optreden van het dominante paradigma leidde ertoe dat andere alternatieven werden uitprobeerde. Het dominante paradigma beschrijft een model voor de modernisering van landen. Dit ontwikkelingsmodel onderstreepte het belang van economische groei door industrialisering, kapitaal- en machine-intensieve technologie en een van-boven-naar-beneden structuur van autoriteit (Melkote&Steeves, 2001:114). Massamedia moesten dienen als agenten en indexen van modernisering in de Derde Wereld.

Centraal in het optimisme over media en ontwikkeling stonden idealen als: media kunnen de massa mobiliseren, het publiek kan de media controleren en de media kunnen een rol spelen in het verkleinen van de kloof tussen ontwikkelingslanden en ontwikkelde landen. Maar er werd nauwelijks aandacht besteed aan de vraag hoe dit dan moest gebeuren (Rogers, 1976:9).

Toegang tot media werd gezien als het equivalent van blootstelling aan de media. Blootstelling werd beschouwd als bijdragend aan de mobiele persoonlijkheid. Maar de theorie verflauwde: toegang is niet hetzelfde als

blootstelling (Dare, 2000:166). Blootstelling aan de media houdt niks meer in dan blootstelling. Een belangrijk punt is welke programma's of welke inhoud het publiek bereikt en in welke context dat geschiedt (Dare, 2000:167). Er was nog een ander probleem met de theorie. Het concept van ontwikkeling was beladen met dubbelzinnigheid. Vaak stond ontwikkeling gelijk aan modernisering wat weer een eufemisme was voor verwestering (Dare, 2000:167).

In veel ontwikkelingslanden bereiken de gedrukte media alleen een kleine, opgeleide elite. En binnen deze elite zijn weer verschillende taalgroepen te onderscheiden (Dare, 2000:169). Het bereik is dus niet heel groot. En een noodzakelijke factor voor de capaciteit van de media om nationale ontwikkeling te promoten is de aanname dat hoe groter het bereik van de media, hoe effectiever ze zijn. Daarom hebben veel kranten in de Derde Wereld de noemer 'nationaal' (Dare, 2000:171). Hierbij moet worden aangetekend dat in veel ontwikkelingslanden de overheid de pers controleert. Daarom vindt een aantal burgers de berichtgeving in de kranten verdacht (Dare, 2000:172).

Toch stelt Dare (2000:172) dat gedrukte media een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan ontwikkeling. Krantenknipsels kunnen bewaard worden en er kan steeds opnieuw naar verwezen worden en ze kunnen gemakkelijk van lezer tot lezer overgaan. Er is geen speciale apparatuur nodig om toegang tot de inhoud van een krant te krijgen. Kranten kunnen gemakkelijk worden getransporteerd en ze kunnen vrijwel overal worden gelezen. Het vermogen van de gedrukte media om bij te dragen aan ontwikkeling wordt door deze zaken aanzienlijk vergroot. Er wordt algemeen aangenomen dat media, hoewel ze niet kunnen bepalen wat mensen denken, wel invloed uit kunnen oefenen op waarover mensen denken. Op die manier kunnen ze een bijdrage leveren aan het samenstellen van de publieke agenda. De media kunnen helpen de publieke aandacht te bepalen bij een bepaald onderwerp of doel. Zo kunnen ze dus ook helpen de bevolking te laten nadenken over ontwikkeling, ze kunnen mensen de behoefte geven aan ontwikkeling. In het

ontwikkelingsproces is de rol van media eerder ondersteunend dan oorzakelijk (Dare, 2000:174).

De gedrukte media kunnen een aanzienlijke bijdrage leveren aan nationale ontwikkeling door het idee van ontwikkeling, door het kweken van een duurzaam draagvlak voor democratie, het promoten van een cultuur van openheid en betrouwbaarheid. Ze kunnen nieuwe vaardigheden en houdingen aanleren en voorzien in informatie die zich richt op de basisbehoeftes van de bevolking. Media geven een bijdrage aan ontwikkeling maar moeten niet gezien worden als de oorzaak van ontwikkeling. Informatie kan niet voorzien in de bronnen die nodig zijn voor ontwikkeling en ze kan er ook geen vervanger voor zijn (Dare, 2000:174).

De gedrukte media kunnen vaardigheden aanleren, wenselijke houdingen versterken en slechte houdingen ontmoedigen. Ze kunnen voorzien in vitale informatie over manieren van opslag, vernieuwingen, voeding, familieplanning, basishygiëne, landbouwinformatie. Ze kunnen voorzien in materiaal dat gericht is op de nog maar net geletterden. De gedrukte media moeten niet optreden als een orakel met alle antwoorden, maar een partner zijn voor de mensen, zoals de civiele journalistiek voorstaat (Dare, 2000: 173-174). En hoofdstuk 2.2 gaat grondig in op deze vorm van journalistiek.

Op basis van het voorafgaande kan de volgende theoretische stelling worden geformuleerd die gebruikt zal worden bij de evaluatie van de drie Klerksdorpse kranten.

Theoretische stelling 1

In de theorie van ontwikkelingsjournalistiek worden media gezien als nationbuilder en ontwikkelingsagent. Media spelen binnen het model:

- a. Een cruciale rol bij nationale ontwikkeling. Ze moeten verdraagzaamheid en geduld aanmoedigen, de noodzaak om

harmonieus met elkaar samen te leven onderstrepen, de natie helpen opbouwen en verstevigen, de massa onderwijzen en inspireren.

- b. De media moeten hun instrumenten aanwenden voor nationbuilding en het stimuleren van politiek bewustzijn. In het proces van nationbuilding helpen journalisten mee met het opbouwen van het land en reiken ze het publiek bouwstoffen aan om ook mee te helpen bouwen.
- C. Media die ontwikkelingsjournalistiek bedrijven, kunnen bijdragen aan de vaststelling van de publieke agenda en zo wenselijke houdingen versterken en slechte houdingen ontmoedigen.

2.2. Civiele journalistiek

Ontwikkelingsjournalistiek is vooral een vorm van journalistiek die in de Derde Wereld voorkomt. Civiele journalistiek komt vooral in de Eerste Wereld voor. Omdat Zuid-Afrika als geen ander land een mengsel is van een Eerste Wereldland en een Derde Wereldland is het nuttig om naast ontwikkelingsjournalistiek ook civiele journalistiek te bespreken.

Hoofdstuk 2.2. bespreekt eerst de reden van het ontstaan van civiele journalistiek en gaat vervolgens dieper in op wat deze vorm van journalistiek is. Om de doelstellingen ervan beter te begrijpen wordt er vervolgens wat dieper gegraven in de filosofische achtergronden van civiele journalistiek. Verder gaat deze paragraaf in op wie en wat civiele journalistiek zich richt en waarom. Ten slotte volgt een bespreking van de kritiek van aanhangers van de traditionele journalistiek op civiele journalistiek.

2.2.1. Pers, publiek en democratie in de problemen

Eind jaren tachtig ontstond er binnen de journalistiek een soort hervormingsbeweging onder de naam civiele journalistiek. De roots van deze stroming liggen in de Verenigde Staten (Rosen, 2001:9).

Civiele journalistiek is ontstaan omdat het sommige journalisten in Amerika niet meer duidelijk was of ze nog wel voldoende verbonden waren met hun publiek, terwijl dat toch altijd hun professionele doel was geweest (Rosen, 2001:10-11). Als het publiek uit elkaar dreigt te vallen, als het niet zeker is of mensen in hun rol als burger bereikt worden, is het tijd om na te denken over het hoe en waarom van het journalistieke werk. Zij die zich begonnen te beschouwen als civiele journalist verloren het vertrouwen in de gangbare definitie van professional en in de rituelen en routines van het werk.

Die vertrouwenscrisis deed zich volgens Rosen (2001:11-12) op een aantal vlakken voor:

- politiek
- plaatselijk

- beroepsleven
- commercieel gebied
- landelijk
- dagelijks leven

Aanhangers van civiele journalistiek vinden dat democratie en journalistiek in grote problemen verkeren. Ze vrezen zelfs voor het uitsterven ervan, tenzij burgers en journalisten samenwerken bij het zoeken naar oplossingen van problemen waarmee gemeenschappen worden geconfronteerd (Johnson, 1998: 123). Journalisten moeten in contact komen met gemeenschappen, naar de burgers luisteren en hen helpen bij het beoordelen van zaken.

Een van de oorzaken van deze alarmerende geluiden is dat de retoriek van de markt diep is gedrongen in de journalistiek. Het is niet meer mogelijk journalistiek te begrijpen zonder te spreken in economische termen. De representatieve figuur in journalistiek is niet langer de burger maar de consument en niet de verslaggever of uitgever maar de aandeelhouder (Carey, 1999:50).

Merritt (1998:6) gelooft dat de traditionele journalistiek de verplichtingen negeert die ze heeft ten aanzien van een effectief openbaar bestaan. Dit falen is de belangrijkste reden voor de hedendaagse malaise van het publieke sfeer. Journalistiek moet en kan een primaire kracht zijn in de wedergeboorte van de publieke sfeer. Een maatschappij die journalistiek meer beschouwt als een negatieve last dan als een interessante aandeelhouder zal ergens anders informatie zoeken die ze nodig heeft om te kunnen functioneren. Hij stelt (1998:7) dat de wedergeboorte van de publieke sfeer het doel voor journalistiek en journalisten moet zijn. Als de publieke sfeer niet goed is, als gemeenschappen niet in staat zijn hun problemen effectief op te lossen dan worden de zorgen over de toekomst realiteit. Journalistiek moet volgens hem meer doen dan alleen het nieuws vertellen. Er is een publiek dat frisse journalistiek nodig heeft die een bijdrage levert aan een goede publieke sfeer.

Aan de wortels van het ontstaan van civiele journalistiek liggen volgens Drok (2001:17) vragen als: Hebben journalisten er niet zelf aan bijgedragen dat de inhoud grotendeels uit het zicht is verdwenen? Zijn zij niet medeverantwoordelijk voor de inhoud van dagelijkse onzinberichtjes, hebben zij hun democratische taak en hun maatschappelijke verantwoordelijkheid wel op de juiste manier ingevuld?

De beweging voor civiele journalistiek is voortgekomen uit bezorgdheid over gebrek aan betrokkenheid van burgers bij de politiek (Wansink, 2001:59). De gestage professionalisering van de journalistiek heeft er langzaam maar zeker voor gezorgd dat er een kloof is ontstaan tussen journalistiek en publiek. De moderne journalistiek is gestoeld op waarden als onafhankelijkheid van partijpolitiek, trouw en toewijding aan de onafhankelijke kiezer en de publieke zaak (Drok, 2001:18-19). Maar journalistiek raakte ook steeds meer gericht op de eigen macht en vrijheid dan op de rechten van het publiek, dat steeds meer een passieve toeschouwer werd.

Door zichzelf steeds als buitenstaanders te zien, werden journalisten het slachtoffer van enkele gevaarlijke illusies. Ze dachten dat ze niet hoefden te investeren in de gezondheid van het politieke systeem, dat ze door konden gaan met observeren en aanmoedigen van sensatie, zonder dat daar een prijs voor moest worden betaald. Ze dachten dat ze vrij waren van politieke belangen terwijl de realiteit was dat ze onderdeel waren geworden van die politiek (Rosen, 1999a:36).

De meeste publieke issues werden besproken door politici en opinieleiders, de media en anderen op een manier die geen raakvlak met de burgers had (Rosen, 1999a:41).

Als media onderdeel van het probleem zijn, misschien kunnen zij dan ook bijdragen aan verandering door een onderdeel van de oplossing te zijn (Meyer, 1998:256). Uit onder meer die gedachte is civiele journalistiek

ontstaan. Een van de centrale vragen was of de pers invloed kon aanwenden om de politiek te dwingen meer rekening te houden met burgers (Drok & Jansen, 2001a:7). Voorzitter professor Jay Rosen van de vakgroep Journalistiek aan de *New York University*, één van de *founding fathers* van civiele journalistiek, geeft een bevestigend antwoord. Volgens hem moeten pers en politiek de spiraal van trivialiteit doorbreken.

In de loop van de jaren 1990 krijgt civiele journalistiek steeds meer belangstelling, maar eenduidigheid is nog ver te zoeken (Drok, 2001:21), zo blijkt alleen al uit de vele verschillende benamingen: *civic journalism*, *citizen based journalism*, *public journalism*, *community assisted reporting* en *communitarian journalism*. In deze verhandeling is gekozen voor de naam civiele journalistiek omdat dit de gangbare Nederlandse naam is voor het besproken fenomeen.

Betrokken raken bij de burgers werd een van de meest besproken punten in het debat over civiele journalistiek, die sinds 1993 als een beweging werd beschouwd. Civiele journalistiek draaide om het volgende: journalisten nieuwsgierig maken naar een alternatief doel: het publiek serieus nemen (Rosen, 1999a:32-33).

2.2.2. 'Werk in uitvoering'

De vaders van civiele journalistiek hebben niet voorzien in een definitie omdat de nieuwe manier eerst in de praktijk gebracht moest worden. Een definitie zou volgens hen beperkend werken (Meyer, 1998:252). Bare (1998:85) beaamt dat door te zeggen dat er geen eenduidige vorm van civiele journalistiek bestaat omdat elke gemeenschap weer iets anders nodig heeft. Ook een van de *founding fathers*, David Buzz Merritt, zegt: "Niemand weet nog hoe civiele journalistiek uitgevoerd moet worden" (Bare, 1998:90). Een andere grondlegger is Jay Rosen. Hij noemt civiele journalistiek 'werk in uitvoering' (Glasser, 1999:6). Op een forum voor Amerikaanse journalisten zei de civiele-journalistiekvoorman het volgende: "Het belangrijkste wat over

civiele journalistiek gezegd kan worden is: We zijn nog steeds bezig het uit te vinden. Eigenlijk weten we zelf nog niet wat het is.”

Civiele journalistiek mag dan (nog) geen algemeen geldige definitie hebben, ze kan wel omschreven worden. Drok en Jansen (2001:8) doen dat als volgt: Civiele journalistiek bepleit verantwoordelijkheid van de journalistiek voor de kwaliteit van de democratie.

Volgens Rosen (1999b:5) is civiele journalistiek in essentie dit: politiek en publiek leven, journalistiek en de daar bijhorende professionele identiteit moeten vernieuwd worden door het publiek er bij te betrekken (Rosen, 1999a:33).

Lambeth heeft (1998:17) vijf beschrijvende kenmerken opgesteld voor de beoefenaars van civiele journalistiek:

- Luister systematisch naar de verhalen en ideeën van burgers, ook wanneer de journalist zijn eigen vrijheid heeft te kiezen wat hij verslaat.
- Test alternatieve manieren om verhalen te brengen over belangrijke gemeenschaps-issues.
- Kies raamwerken die de meeste kans hebben burgers te stimuleren tot overleg en het stimuleren van een publiek begrip van issues
- Neem het initiatief om te berichten over belangrijke publieke problemen op een manier die bijdraagt aan de kennis van het publiek.
- Geeft voortdurend en systematisch aandacht aan hoe goed en hoe betrouwbaar het is te communiceren met het publiek.

Algemeen gesteld gaat civiele journalistiek over een verandering in de professionele waarde van journalisten met als doel de gemeenschap een grotere stem en aanwezigheid in de krant te geven en te helpen de krant tot een brenger van positieve verandering voor de gemeenschap te laten worden (Bare, 1998:87-88). Ze is een open dialoog over waar journalistiek heen moet gaan en het heeft minstens zoveel te maken met denken, praten en schrijven in het openbaar als dat ze heeft te maken met journalistiek op een meer

publieke wijze (Merritt & Rosen, 1998:46). Een civiele journalist is op zoek naar wat zich bevindt tussen het officiële niveau en het privé-leven. Dat kunnen wijkverenigingen, oudercommissies, cafés of kerkenraden zijn, kortom, de plaatsen waar individuele burgers deelnemen aan het maatschappelijke verkeer (Eljon, 2001:84).

Civiele journalistiek (Drok, 2001:21-22) ontloopt zich als een stroming die de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de pers voorop stelt. Aanhangers ontplooiën zich als journalisten met een diepe belangstelling voor de leefwereld van burgers die vinden dat de journalistiek medeverantwoordelijk is voor de kwaliteit van het publieke domein.

Centraal staat het geloof dat de pers pas aan haar oorspronkelijke missie om de kwaliteit van de democratie te bevorderen toekomt, wanneer zij het probleemoplossende vermogen van mensen vergroot. Niet alleen door politiek als machtsstrijd te brengen, maar ook door te laten zien welke waarden in het geding zijn bij de politieke keuzes die worden gemaakt, en wat de consequenties van en de alternatieven voor die keuzen zijn.

Het is een serieuze poging de functie van de journalistiek grondig te doordenken, tegen de achtergrond van de overgang van de moderne, industriële samenleving naar een postmoderne informatiesamenleving (Drok, 2001:25). De burgers hebben niet langer behoefte aan meer informatie, maar wel is het nodig dat de hoeveelheid informatie die ze krijgen van duiding wordt voorzien. Civiele journalistiek benadert het publiek niet alleen als cliënt of consument, maar eerder als burger, als gemeenschapslid en dat bij voorkeur in een actieve en betrokken rol. Journalisten moeten zelf deel uitmaken van die samenleving en ze vervullen een functie met verantwoordelijkheid voor de gezondheid van cultuur en democratie. Drok (2001:25) stelt dat betrokkenheid in de bij journalistiek op hoge troon gestoelde objectiviteit niet in de weg staat. Civiele journalistiek blijft een waakhondfunctie vervullen, maar is tevens ook een geleidehond. Civiele journalistiek vindt dat politieke ruzies, het mislukken van beleid, overheids corruptie en bureaucratie een scheef beeld van het

openbare leven geven (Drok, 2001:28-29). De huidige journalistiek gedraagt zich als onderdeel van de politieke elite en lijkt alle antwoorden te weten. Civiele journalistiek echter stelt zich open voor suggesties vanuit het publiek. Journalistiek is de gespreksleider van een samenleving en stelt de vraag: wie definieert het probleem? Daarna worden de mogelijke oplossingen geïnventariseerd en de uitkomst wordt op een objectieve wijze weergegeven.

Naast klassieke waarden als onafhankelijkheid, kritische zin en deskundigheid vraagt civiele journalistiek extra kwaliteiten als empathie, betrokkenheid en voor wat betreft kennis een groter accent op onderwerpen als de burgerlijke samenleving, burgerschap en de niet-dominante cultuur.

Het doel van civiele journalistiek is het publiek serieuzer te nemen. Het informeren van mensen is iets wat daaruit volgt (Rosen, 1999a:21). Als het publiek wordt beschouwd als 'ergens daar', min of meer intact, dan is de taak van de pers eenvoudig te definiëren: Informeer de mensen over wat er in hun naam gaande is onder hen (Rosen, 1999b:19). 'Begin waar de burgers beginnen, maar stop niet waar zij stoppen' (Rosen, 1999b:8) is derhalve een van de motto's van civiele journalistiek.

Civiele journalistiek is bedoeld als een methode waarvan journalisten gebruik kunnen maken om zich van hun eigen blikveld te verplaatsen naar de grotere problemen in het publieke domein (Rosen, 1999b:72).

Rosen (Bare, 1998:90) heeft geprobeerd onderscheid te maken tussen traditionele en civiele journalistiek: "Traditionele journalistiek houdt zich bezig met de juiste objectiviteit. Civiele journalistiek wil aansluiting vinden bij gemeenschappen en zo haar werk doen." Het krantenbedrijf moet zien dat zijn kwaliteit afhankelijk is van de kwaliteit van tientallen persbureaus die mensen uit hun privé-wereld trekken. Hoe groter het belang van een publiek leven, hoe groter de behoefte aan een krant (Rosen, 1999b:20).

Een van de belangrijkste potenties die civiele journalistiek heeft, is dat ze kan laten zien dat een nieuwsmedium en zijn publiek onderdelen zijn van

hetzelfde systeem. En dat het repareren van de journalistiek noodzakelijk is om te proberen de gemeenschap te repareren (Meyer, 1998:254). Civiele journalistiek, in al zijn beperkingen, probeert eerlijk te zijn over de rol van journalisten in het hedendaagse leven, om journalisten in gesprek met de cultuur te brengen (Carey, 1999:51). Journalistiek moet meer doen dan alleen het nieuws vertellen. Er is een publiek dat opgefriste journalistiek nodig heeft die een bijdrage levert aan een goede publieke sfeer (Merritt, 1998:7).

De pers moet, in de optiek van civiele journalistiek, zijn rol erkennen in het begeleiden van de publieke betrokkenheid en het publieke debat. Het verwacht van de pers de erkenning dat het verval van de democratie betrokkenheid van de pers nodig heeft om de omstandigheden van zelfregering te verbeteren (Glasser&Craft, 1997:121).

Civiele journalistiek wil zich niet aanpassen aan het gebruik van objectiviteit dat journalisten er toe aanzet zich op afstand te houden van de gemeenschap. Civiele journalistiek roept op tot een verandering naar een journalistiek van informatie naar een journalistiek van conversatie, zo zei Carey (Glasser&Craft, 1997:123-124).

Onafhankelijke verslaggevers, waakhonden, bieden een interessant verhaal: bruikbare informatie en controle van de macht. Maar het ontbreekt hen aan een verhaal over hun net zo belangrijke rol in het openbare leven: mensen met een burgerlijke identiteit en een professioneel gezicht, spelers in het politieke spel, mannen en vrouwen die invloed hebben in het openbare leven (Rosen, 1996:2).

Civiele journalistiek daarentegen zoekt de dialoog. Journalisten, zo stelt ze, zouden er goed aan doen te beseffen dat hun toekomst afhangt van de burgerlijke cultuur. De weg naar een veilige en leefbare toekomst voor de pers moet versterkt worden op alle mogelijke manieren. Daarvoor is het goed mensen te betrekken in burgerlijke zaken, hen te betrekken in een politieke

dialogo, hen deelnemers te maken in plaats van toeschouwers (Rosen, 1996:5).

Civiele journalistiek gaat niet alleen over goed nieuws of het bejubelen van mensen. Het gaat erom dat de pers veel assertiever op kan treden in het promoten van een openbare dialoog die de gemeenschap op een hoger plan tilt (Rosen, 1996:6). Journalistiek kan dit alleen doen zonder de centrale missie te verlaten, de missie om te informeren en te verlichten, waakhond te zijn en kritiek te geven, zonder daarbij de mensen te vervelen en zonder te pretenderen een orakel met alle antwoorden te zijn (Rosen, 1996:6).

Civiele journalistiek is controversieel (Rosen, 1996:69). Niet omdat ze wil dat journalisten betrokken raken, maar omdat hun blik in het openbare leven op een hoger niveau wordt getild en daarbij toegeeft wat iedereen weet: de pers is een deelnemer aan het spel. Vervolgens vraagt ze zich af: Voor wat en wie speelt de pers? Het antwoord wordt gevonden in publieke waarden: Burgerlijke deelname, overleggende dialogen, probleemoplossende politiek en het cultiveren van de democratie.

Het traditionele denken in de pers gaat ervan uit dat democratie is wat we hebben en informatie is wat we nodig hebben. Civiele journalisten zeggen: Draai dat om en je zult dichter bij de waarheid zitten. Informatie is wat we hebben (in dit mediatijdperk is informatie overal) en democratie is wat we nodig hebben (Rosen, 1996:83).

Een van de aanhangers van deze benadering is oud-hoofdredacteur O'Neill van de *New York Daily News*. Hij zei: "Civiele journalisten zijn niet langer alleen maar boodschappers, waarnemers aan de zijlijn die trouw de maatschappij aan haar inwoners weerspiegelen. Nu raken ze ingebed in het democratische proces zelf." Hij wilde af van de eindeloos negatieve berichtgeving en was voorstander van het uitbannen van de valse gedachte dat de aanval de beste verdediging is. Hij wilde meer tolerantie voor de

broosheid van menselijke instituten en hun leiders, grotere zorgvuldigheid in het behandelen van publieke figuren. Hij pleitte voor een diepere aversie tegen hypes en openheid van geest die zowel zelfkritiek als kritiek naar buiten toe aanmoedigt. Journalistiek heeft volgens hem vooral een geest nodig die gevuld is met menselijke warmte, in staat om zowel goed als kwaad te zien, en zowel hoop als cynisme uit te kunnen spreken. Zijn droombeeld was een journalistiek die streeft naar een maatschappij die in staat is zijn eigen problemen op te lossen (Rosen, 1999a:35-36).

Civiele journalistiek bestaat uit ten minste drie zaken (Merritt & Rosen, 1998:46):

1. Ze is een discussie over de taak van de pers
2. Ze is een ontwikkeling die zich langzaam maar zeker onder de pers verspreid
3. Ze is een beweging van mensen en instituten.

In de discussie wordt eigenlijk het volgende gezegd: Journalistiek kan niet waardevol blijven tenzij het publieke leven levendig blijft. En gelukkig kan de pers een bijdrage leveren om de burgers te laten deelnemen aan het publieke leven (Merritt & Rosen, 1998:46-47). De pers kan ervoor zorgen dat burgers meer worden dan slechts toeschouwers die gedomineerd worden door professionals en technici.

Het overgaan op civiele journalistiek betekent niet dat journalisten ophouden met het brengen van het reguliere nieuws. Het betekent dat ze het nieuws verslaan op een manier die de publieke sfeer beter kan maken. Dat betekent dat mensen betrokken raken bij het publieke leven. Dat democratie zijn doelstellingen bereikt omdat de vooruitgang werkt (Merritt, 1998:96).

Journalisten moeten kennis van de regels op het gebied van het publieke leven brengen, laten zien hoe het publiek heeft besloten dat een democratie moet werken, de mogelijkheid bieden en bereidheid tonen tot het verschaffen van relevante informatie en een plaats waar die informatie bediscussieerd kan

worden en in een democratische erkenning kan worden omgezet. Net zo min als een scheidsrechter moet een journalist betrokken raken in het spel zelf, want hij moet zijn autoriteit behouden, hij moet gehoord worden (Merritt, 1998:97). De manier waarop problemen in een democratie worden opgelost is door een vorm van overleg, formeel of informeel (Merritt, 1998:103). Civiele journalistiek probeert expliciet het publiek op een hoger plan te tillen en te activeren tot overleg over gemeenschapszaken (Lambeth, 1998:18). Het zet zich in om de gemeenschap te helpen bij het vinden van oplossingen voor publieke problemen.

Overleg moet volgens Mathews in *Politics for People* zorgvuldig gebeuren (Merritt, 1998:104):

To deliberate is not just to 'talk about' problems. To deliberate means to weigh carefully both the consequences of various options for action and views of others. Deliberation is what we require of juries. It is what makes twelve of our peers a group to whom we literally give life-or-death powers. We don't just trust twelve people with those powers under any conditions. We require that they deliberate long and carefully.

Als civiele journalistiek gemakkelijk zou zijn, was ze niet zo interessant. Ze is veel meer dan alleen een techniek. Er is een filosofische verkenning voor nodig omdat ze een fundamentele verandering betekent over hoe mensen hun rol in het leven zien (Merritt, 1998:141-142). De eerste twee stappen in die reis zijn: 1. Accepteren dat journalistiek in dit mediatijdperk een geïntegreerd onderdeel van het politieke leven vormt en er een deelnemer van is en 2. erkennen dat de integrale rol van journalistiek in het publieke leven een verplichting inhoudt een bijdrage te leveren aan het publieke leven. Het antwoord op de vraag hoe, wordt gevonden bij geïnformeerde en betrokken burgers.

Op dit moment is civiele journalistiek nog altijd een minderheidsbeweging en ze wordt hoofdzakelijk uitgevoerd door regionale pers. Maar journalistiek staat

aan het begin van een lang proces van culturele verandering. Daarbij is er alle kans dat civiele journalistiek zal worden gemarginaliseerd, verslagen wordt door tegenstanders of ten onder gaat aan haar eigen falen (Merritt & Rosen, 1998:49).

2.2.3. Filosofische achtergronden

Civiele journalistiek is een hervormingsbeweging in de pers die vindt dat journalisten zich meer in moeten zetten om de burger te laten deelnemen, de gemeenschap te laten bloeien, de democratie weer gezond te krijgen en het publieke leven beter te laten verlopen. In latere paragrafen wordt op deze zaken dieper ingegaan. Eerst is het belangrijk de filosofische achtergronden van civiele journalistiek te bespreken. De alternatieve opvattingen over journalistiek vindt zijn wortels recent in de theorie van Habermas over het publieke domein en in de jaren 1920 in een debat tussen Dewey en Lippmann over de rol van het publiek in de maatschappij.

2.2.3.1. Het publieke domein

Algemeen kan het publieke domein omschreven worden als de plaats waar de publieke opinie wordt gevormd, of nog algemener: de ruimte waarin de massamedia opereren (Dahlgren, 1997:2). Het concept is afkomstig van de Duitse filosoof Jürgen Habermas uit zijn boek *Strukturwandel der Öffentlichkeit* dat in 1962 verscheen.

Hij baseerde zijn idee op een ideaal dat afkomstig was uit de Verlichting: Dat burgers, geassisteerd door een vrije pers, door beredeneerde discussie en open uitwisseling, onder elkaar konden beslissen welke richting bepaalde ontwikkelingen op moesten gaan. Dat ging in het midden van de achttiende eeuw nog over gegoede burgers, maar met het proces van gelijkwording in de negentiende en twintigste eeuw, ging de term gelden voor de hele populatie. Publieke opinie werd de mening van de hele natie, niet alleen die van de gegoeden. Met deze ontwikkeling heeft het publieke domein zich meeontwikkeld, volgens Habermas (Rosen, 1999b:62-63).

Habermas staat een situatie voor waar burgers en partijen op een gelijkwaardig niveau toegang hebben tot een niet-dwingend publiek domein waarin bestaande argumenten op gelijkwaardige wijze kunnen worden uitgedrukt (Lambeth, 1998:21). Habermas zag het ideale publieke domein als een milieu waarin verstand, discussie en de kracht voor goede argumenten konden ontstaan (Rosen, 1999b: 32). In 1989 publiceerde Habermas een Engelse vertaling van zijn sleutelwerk *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Het boek was deel van een golf van intellectuele interesse in het publieke domein.

Het publieke domein is het concept dat binnen de context van de hedendaagse maatschappij aangeeft hoe en in welke mate de massamedia, specifiek in hun journalistieke rol, burgers kunnen assisteren meer te leren over hun wereld, te debatteren over hun antwoorden en het maken van op informatie gebaseerde beslissingen (Dahlgren 1997:1). Met het publieke domein wordt meer bedoeld dan alleen een marktplaats van ideeën. Het publiek wordt geacht zelf deel te nemen aan de discussie (Rosen, 1999b:63). Drok (2001:21-22) vult aan dat het publieke domein de ruimte is waarin georganiseerde burgers de samenleving gestalte geven, waarin cultuur vorm krijgt, mensen hun geloof belijden en hun belangen aan elkaar toetsen.

De volgelingen van Habermas betogen dat zijn werk het vertrouwen kan terugbrengen in een rationele democratie die is geërodeerd gedurende de twintigste eeuw. Ook geloven zij dat Habermas, ondanks de complexiteit van zijn geschriften, concrete mogelijkheden biedt. Zij stellen dat als het Habermassiaanse model in de praktijk wordt gebracht er een creatief en energiek publiek domein kan ontstaan met intelligentie en richting (Lambeth, 1998:22).

Vijftig jaar geleden was het publieke domein niet hetzelfde als dat van vandaag. Het is voortdurend in beweging. Het nieuwe publieke domein biedt burgers de mogelijkheid deel te nemen aan de discussie over het uitoefenen

van macht door de staat. Dat betekent dat individuele mensen die hun kritische denkvermogen gebruiken bij elkaar komen en zo een publiek vormen. Met de komst van de welvaartstaat in de twintigste eeuw ziet Habermas (Dahlgren, 1997:3-4) het publieke domein steeds verder veranderen. De kritische houding van journalistiek ten opzichte van advertenties, vermaak en public relations verstomt steeds meer. De publieke opinie is niet langer een proces van rationele gesprekken maar ontstaat uit publiciteit in de media.

Een goed inzicht in de media vereist onderzoek naar het hedendaagse publieke domein en de rol van institutionele vormen binnen de media en de sociale orde als geheel en hun relevantie voor de democratische participatie van burgers (Dahlgren, 1997:9). De sociale orde en zijn politieke instituties, en dus het publieke domein zelf, zijn vandaag alles behalve stabiel. Verder moet er aandacht worden besteed aan het zingevingsproces in het dagelijks leven, speciaal in relatie tot de mediacultuur.

Het is van groot belang dat de media een informatie duiden. Dat bevordert communicatie over en weer tussen leden van het publiek en de interactie tussen media en publiek. Daarvoor is het belangrijk dat het publiek geconceptualiseerd wordt als een gemeenschap, zoals de Amerikaanse filosoof Dewey voorstond (Dahlgren, 1997:16). En Habermas had een grondige aversie van technocratische rationaliteit die het idee van publiek reduceerde tot slechts mediaconsumenten.

Binnen het publieke domein moeten de media fungeren als centrale vertegenwoordigers die het publiek aanscherpen (Dahlgren, 1997:16). Een basisrol van democratische media zou moeten zijn dat ze alle relevante belangen van de maatschappij weergeven. Ze moeten de participatie in het publieke domein stimuleren en het publiek in staat stellen daarin te kunnen functioneren (Curran, 1997:30). Mancini (Dahlgren, 1997:20) betoogt echter dat media het publiek niet aanmoedigen om deel te nemen aan het publieke domein. Sterker nog, ze voorzien in een mechanisme waarin de elites met

elkaar spreken en zetten hun eigen gesloten debatten op over de toekomst van de maatschappij.

Vanuit het standpunt van de burger gezien gaat toegang tot relevante informatie steeds meer kosten en veroorzaakt het een steeds groter aantal verschillende manieren van toegang een verdere erosie van het universele ideaal van burgerschap (Dahlgren, 1997:11)

Rosen (1999b:4) vraagt zich af wat journalisten zouden kunnen doen om het huidige publieke domein dat ongeordend lijkt, slecht functioneert, af en toe te leeg is en ver is van wat burgers nodig hebben, weer levendig te maken. Wat zou de pers kunnen bijdragen met hun berichtgeving en hoe kan het helpen democratie te laten werken?

Is er enige hoop voor een echt publiek domein of is er sprake van wat Habermas noemde: Publiciteit bedoeld om te manipuleren, overheerst door een elitaire klasse die het eigen belang vertaalde naar het streven naar vrijheid voor het hele volk (Rosen, 1999b:63-64). Dit soort vragen werd ook al in 1920 gesteld in een debat tussen Walter Lippmann en John Dewey.

2.2.3.2. Het Dewey-Lippmann-debat

Er bestaan interessante overeenkomsten tussen het debat over civiele journalistiek en een journalistiek debat uit de jaren 1920 tussen Lippmann (journalist, sociaal filosoof en mede-oprichter van het tijdschrift *New Republic*) en de filosoof Dewey (Drok, 2001:20-21; Rosen&Merritt, 1998:49-51). Rosen (1999a:21) gaat daarin nog een stap verder en noemt die discussie een van de bronnen van civiele journalistiek. Het debat draaide om vragen over de aard van het moderne publiek en de huidige verwachtingen van het publieke domein. De twee twistten over de vraag over hoeveel respect het mysterieuze begrip 'publieke opinie' verdiende (Rosen&Merritt, 1998:49-51).

In 1922 verscheen Lippmanns' boek '*Public Opinion*'. Zijn belangrijkste punt was dat een geïnformeerd en betrokken publiek min of meer een illusie is. De wereld is groot, gecompliceerd en voornamelijk ontoegankelijk, zo redeneerde hij. Mensen hebben geen tijd of motivatie om de situatie diepgaand te bestuderen. Ze vertrouwen op haastige indrukken en halfbewuste stereotypes als zij hun standpunten formuleren. De pers wordt geacht deze fouten te corrigeren maar moet strijden tegen onderdrukking. De pers was in zijn ogen een commerciële onderneming die minsten zoveel belang hecht aan winst als aan publieke dienstverlening.

Volgens Lippmann was het idioot om te verwachten van gemiddelde burgers een betrouwbare mening over alle dagelijkse beslommeringen te vormen. Hij herinnerde aan de beperkingen van de gemiddelde burger, de koppige menselijke natuur, de toenemende complexiteit van het moderne leven en de gevaren van manipulatie (Rosen, 1999b:64-65). Hij noemde het publiek een fantoom. Publieke opinie is volgens hem in zichzelf een irrationele kracht.

Lippmann stelde zijn vertrouwen op goed geïnformeerde experts (Rosen & Merritt, 1998:49-51). Schudson (1999:124) vult in deze context aan dat Lippmann niet zozeer het idee nastreefde de nationale journalistiek door goedgekeurde experts te laten leiden. Daar had hij namelijk geen hoop op. Maar hij geloofde ook niet dat journalisten zichzelf konden veranderen. Ze konden volgens hem alleen verbeteren als ze gebruik maakten van bronnen met betere informatie dan de pers zelf, experts dus.

De filosoof Dewey was duidelijk een andere mening toegedaan. Hij omschreef 'publiek' als een naam voor mensen die zich realiseren dat ze gemeenschappelijke problemen hebben. Democratie vereist dat deze problemen begrepen en bediscussieerd worden. Wie de hoop opgeeft, geeft in wezen de democratie op, zo betoogde hij. Hij erkende dat burgers in een moeilijke tijd en in een gecompliceerde wereld leven waar ze misleid kunnen worden door berichtgeving. Hij verklaarde dat het publiek in grote problemen

was. Het kon alleen overleven als politiek, cultuur, onderwijs en journalistiek hun werk goed zouden uitvoeren. Democratie was voor Dewey niet zozeer een overheidssysteem, maar een volledige manier van leven. Hij bleef verwijzen naar een fundamentele peiler van democratie: Mensen weten zelf wat het beste voor hen is. Experts kunnen dat niet vervangen. Hoe kunnen zij weten wat de rest van de mensen wil? En hoe kunnen mensen het zelf weten als ze de kans niet krijgen om te denken, te praten en te overleggen (Rosen & Merritt, 1998:49-51; Rosen, 1999b:66).

Dewey noemde Lippmann's uitspraken een aanklacht tegen de hedendaagse democratie. Hij vroeg zich af waarom het nodig was de democratie aan te klagen. Hij vond het juist nodig de democratie te verbeteren. Democratie is iets waar volgens Dewey ieder individu iets aan bijdraagt, een benadering die ervan uitgaat dat mensen in staat zijn zelf hun beslissingen te nemen, dat burgers de wereld kunnen kennen als ze zichzelf leren hoe die te bestuderen en te bespreken. Wie een democraat is, vertrouwt volgens Dewey op het inzicht van de burgers. Totdat geprobeerd was het publiek uit de duisternis te halen, kon niemand zeggen wat hun beperkingen waren (Rosen, 1999b:65). Dewey was ervan overtuigd dat een vitale democratie slechts kan bestaan door de uitwisseling van opvattingen, dialoog, discussie en debat tussen burgers en niet tussen uitsluitend hun vertegenwoordigers (Drok, 2001:22).

In 1927 stelde Dewey in het dan nog altijd voortdurende debat dat kranten zich in hun functie te veel beperken tot alleen het doorgeven van informatie en te weinig aandacht besteden aan hun taak het publieke debat gaande te houden (Drok, 2001:20-21). Dewey vond het van groot belang dat media een bepaalde zingeving aan informatie meegeven. Dat bevordert interactie tussen leden van het publiek en de interactie tussen media en publiek. Daarom is het belangrijk dat het publiek geconceptualiseerd wordt als een gemeenschap (Dahlgren, 1997:16).

James Carey van de *Columbia School of Journalism* geeft het verschil tussen de twee debaters kernachtig weer (Rosen, 1999b:143): Volgens Lippmann is

een journalist een ooggetuige die probeert te beschrijven wat insiders beslissen voor een passief publiek wiens enige rol is te stemmen bij verkiezingen. Voor Dewey is een journalist een katalysator van conversatie. Insiders en burgers zijn daarin gelijkwaardige actieve deelnemers en partners. De conversatie is het medium van democratie, niet de kranten.

Net zoals in de discussie over het publieke domein draaide ook het Lippmann-Dewey-debat al om zaken als: is er hoop voor een publiek domein of is publiciteit bedoeld om te manipuleren en wordt het overheerst door een elitaire klasse die het eigen belang vertaalt naar een streven naar vrijheid voor het hele volk (Rosen, 1999b:63-64).

Rosen (1999b:67) vraagt zich af als de pers een steentje bij wil dragen aan democratie of ze zich daarbij aan Lippmann moet aanpassen of juist in de voetsporen van Dewey moet treden. En wat van de nieuwe interesse in het publieke domein? Konden journalisten iets bijdragen aan de versteviging van dat domein? Dat is een van de vragen waarop de stroming van civiele journalistiek een antwoord op probeert te formuleren.

In paragraaf 2.2.2. is betoogd dat civiele journalistiek (nog) geen definitie heeft. Rosen (1999b:24) zegt dat als mensen met alle behoefte een definitie nodig hebben dat hij dan zou zeggen: "Wat Dewey bedoelde" (Rosen, 1999b: 24). Met de kennis over het publieke domein en het Dewey-Lippmann-debat is het nu tijd te kijken naar waarop civiele journalistiek zich richt.

2.2.4. Voor burger, gemeenschap en democratie

Journalistiek moet haar publieke taak in de wereld veel explicieter en meer betrokken op zich nemen, stelt medegrondlegger Rosen (Wolf, 2001:96-97). De afstand tussen journalist en publiek wordt niet alleen groter en groter, de journalist voelt zich ook steeds meer boven het publiek staan. En dat terwijl media volgens Rosen juist de taak hebben het publiek tot leven te wekken. Media behoren midden tussen de mensen te staan, zoals de

maatschappijkritische redenaars dat deden op de pleinen van de democratische stadstaat Athene.

Wolf (2001:99) schrijft dat nieuws niet langer een werkelijkheidsgetrouwe weergave moet zijn van persconferenties, telefoontjes met voorlichter en tactische publiciteitsstunts van politici en bedrijven. Hij stelt: Nieuws is primair informatie die burgers van pas komt bij het inrichten van hun leven en bij het oplossen van hun problemen. Passief en vaak institutioneel nieuws moeten in termen van gevolg en relevantie vertaald worden vanuit lezersperspectief (Wolf, 2001:101).

Er moet een filosofie worden ontwikkeld van deelname om te helpen het publieke leven beter te maken. De pers moet een redelijk denkende deelnemer vormen, wiens aanwezigheid noodzakelijk is om te zorgen dat de uitkomsten daadwerkelijk gerealiseerd worden, wat betekent dat dit gebeurt onder de overeengekomen regels (Merritt, 1998:96). Als Merritt spreekt van een redelijk denkende deelnemer in het publieke leven, bedoelt hij niet een journalist die het voor het publiek opneemt, maar wijst hij meer naar intellectuele eerlijkheid. Hij erkent dat journalisten openbare deelnemers zijn, ook al omschrijven ze zichzelf als waarnemers. Natuurlijk moeten ze niet deelnemen op een manier zoals politici, lobbyisten, bureaucraten en stemgerechtigden dat doen. Maar ze nemen deel, ze hebben invloed (Rosen, 1996:67). De pers als een redelijk denkende deelnemer rust op de aanname dat een actieve rol voor de pers onpartijdig moet zijn en niet-politiek (Glasser, 1999:8). Rosen roept de pers op een manier te ontwikkelen waarbij de gemeenschap zichzelf ontdekt, inclusief problemen en de mogelijkheden die op te lossen.

Uit een onderzoek de Amerikaanse krant *The Eagle* (waar David Merritt hoofdredacteur van was) in 1992 onder de naam *People Project* bleek het volgende (Rosen, 1999a:47-48; Lambeth, 1998:19; Merritt, 1998:89):

1. Mensen voelen zich verbonden met veel van de processen die hun leven beïnvloeden. Maar ze hebben het geloof verloren in het

oplossingsvermogen van het politieke proces, het onderwijssysteem, het gerechtelijke systeem of dreigen het te verliezen.

2. Hun antwoord is frustratie en woede, waardoor ze geen deel meer nemen aan het gemeenschapsleven, ze bannen de gemeenschap uit als een zelfbeschermende reactie.
 3. Het is daarom goed dat de pers de randwaarden analyseert die belangrijk zijn om meningsverschillen over publieke problemen op te lossen.
 4. De burger wil inzicht in hoe hij zijn eigen ideeën in de praktijk kan brengen
 5. Mensen waarderen succesverhalen
 6. De pers moet ideeën van de burger overnemen en publiceren
 7. Verhelderende grafieken over de situatie om de berichtgeving heen.
 8. De pers moet advies geven over waar mensen betrokken kunnen raken. Dat kan bijvoorbeeld door bekendmaking van informele samenkomsten die gesponsord worden door de betrokken media.
 9. Mensen moeten worden uitgenodigd om de redactie te bellen, te schrijven, te faxen en te e-mailen met ideeën.
 10. De pers moet de agenda van de burger verzamelen en deze steunen.
- Uit veel van de genoemde punten blijkt dat mensen behoefte hebben aan een goed werkend publiek domein (zie 2.2.3.2), maar dat ze daarin eigenlijk het vertrouwen hebben verloren. En dat terwijl een gezond publiek domein een belangrijke voorwaarde vormt voor een goed lopende democratie. Civiele journalistiek probeert een bijdrage te leveren aan de wederopbouw van een gezond publiek domein.

De agenda van de burger is van groot belang. Er wordt een lijst van discussieprioriteiten mee bedoeld die moeten worden opgespoord onder de burgers (Merritt & Rosen, 1998:47). Bij het samenstellen van die agenda worden onderwerpen geïdentificeerd waar de burger berichtgeving over verwacht en bij die verslaggeving moet de burger als een centraal onderdeel worden gezien (Steele, 1997:169). Met de agenda van de burger in de hand kan de pers zich meer in dienst stellen van de burger. En daarmee kan het ideaal van Dewey (zie 2.2.3.2) dat wie een democraat is, vertrouwt op het inzicht van de burger worden gerealiseerd.

Er moet een bruikbare dialoog worden opgezet over onderwerpen die het publiek boeien. Daarbij moeten burgers aangesproken worden in hun capaciteit als burgers in de hoop deze capaciteit te versterken. Het moet proberen het publieke leven succesvol te maken in democratische zin (Rosen, 1999b:50). Voor zover journalistiek een cliënt heeft, dan is de cliënt het publiek. Maar niemand weet meer wat het publiek is of waar het publiek te vinden is of zelfs maar of het publiek nog bestaat (Rosen, 1999b:69). Het is daarom van groot belang dat het publieke domein (zie 2.2.3.1) gerevitaliseerd wordt. Zonder een betrokken en bezorgd publiek kan de pers zijn werk niet doen. De betrokkenheid van het volk in zaken van hun eigen gemeenschap, hun belang in de politieke discussie, burgers zich als burgers te laten gedragen, zijn allemaal zaken van het burgerkapitaal waarop de onderneming van de pers is gebouwd (Rosen, 1999b:75). Zoals ook Dewey betoogt (zie 2.2.3.2) dat media meer zingeving aan hun berichtgeving moet geven om onderlinge interactie en het publieke debat te stimuleren.

Het rapport *Meaningful Chaos: How People Form Relationships to Public Concerns* deed in 1993 verslag van een onderzoek naar het belang dat burgers hechten aan de eigen mening en hoe ze hun eigen aandeel in het publieke debat zien. Het bevatte onder meer de volgende conclusies (Rosen, 1999b:137):

- Mensen willen liever de verbindingen zien tussen onderwerpen in de publieke ruimte dan dat elk onderwerp geïsoleerd wordt behandeld.
- Ze passen hun eigen ervaring toe in discussies over publieke vragen.
- Wie lang genoeg met burgers praat, zal het belang zien van een samenhangende publieke dialoog en het belang inzien van begrijpelijkheid die burgers in staat stelt het waarom, hoe en wat van een probleem in te zien.
- Er moet ruimte zijn voor ambivalentie.
- Emotie komt naar voren als burgers betrokken raken.
- Een grote barrière voor burgerlijke betrokkenheid is het niet-authentieke gevoel voor publieke discussie, veel ervan heeft niet te maken met de

ervaring van mensen, klinkt overdreven of als een hype of voelt voor burgers als besproken in de taal van experts.

- Mensen willen mogelijkheden zien voordat ze betrokken raken. Ze moeten geloven dat er vooruitgang geboekt kan worden, dat hun participatie effectief kan zijn.
- Mensen houden vast aan het belang van *mediating institution* zoals kerken, scholen, buurtgroepen die een plaats bieden om samen te komen en te praten.

Civiele journalistiek probeert de journalist te plaatsen binnen de gemeenschap als een redelijk denkende deelnemer met een volledige deelneming in het publieke leven. Maar ze ontkent niet de belangrijke verschillen tussen journalisten en andere actoren, inclusief politieke leiders, belangengroepen en burgers zelf (Rosen, 1999b:75). De belangrijkste waarden binnen civiele journalistiek (ook te destilleren uit de filosofie van het publieke domein!) zijn (Rosen, 1999b:133):

- Lezers zien als burgers en beginnen daar waar de burger begint.
- Het publieke leven voorstellen als een conversatie.
- Overleg als sleutel tot oplossing van problemen.
- Journalisten zijn exemplaristische burgers.

De sleutelvragen zijn:

- Hoe maken we civiele journalistiek leesbaar?
- Hoe gebruiken we civiele journalistiek om burgers en gemeenschap waardevol te houden?
- Hoe behouden we onze onafhankelijkheid en betrekken we de gemeenschap bij het oplossen van problemen?
- Hoe maken we civiele journalistiek aantrekkelijk en bevredigend?

Burgerlijk overleg vormt een van de belangrijkste aspecten van civiele journalistiek. Het is een methode of plaats van overleg van die informatie tot publieke zaken (Merritt, 1998:10). In het oude Griekenland was de agora meer dan alleen een marktplaats. De verkoop van goederen kwam op de tweede plaats. Het voornaamste wat daar gebeurde was het delen van

informatie en het voeren van overleg. Dat uitwisselen van informatie is belangrijk in de democratie. En volgens Merritt (1998:8) komt democratie in het kort hier op neer:

1. Gedeelde en relevante informatie.
2. Een methode of plaats van overleg over de toepassing van die informatie tot publieke zaken.
3. Gedeelde waarden waarop beslissingen over die informatie worden genomen.

Traditioneel wordt gedacht: Mensen hebben informatie nodig om deel te kunnen nemen. Civiele journalistiek stelt precies het omgekeerde voor: Mensen moeten deelnemen, zodat ze behoefte aan informatie krijgen (Rosen, 1996:83).

Civiele journalistiek dient om mensen te betrekken als burgers, het openbare debat aan te wakkeren, gemeenschappen helpen problemen op te lossen en helpen bij 's lands zoektocht naar een werkbaar openbaar leven (Rosen, 1996:2). Het zoekt de dialoog, waar ook Habermas in zijn filosofie over het publieke domein voortdurend op hamert. Journalisten, zo stelt het, zouden er goed aan doen te beseffen dat hun toekomst afhangt van de burgerlijke cultuur. De weg naar een veilige en leefbare toekomst voor de pers moet versterkt worden op alle mogelijke manieren. Daarvoor is het goed mensen te betrekken in burgerlijke zaken, hen te betrekken in een politieke dialoog, zoals ook Dewey (zie 2.2 3.2) voorstond, hen deelnemers te maken in plaats van toeschouwers en proberen de belofte van openbaar leven waar te maken (Rosen, 1996:5).

Civiele journalistiek zoekt een sterkere burgerlijke basis waar vanuit de pers kan opereren in het kaderen van nieuws en het uitvoeren van zijn invloed. Waar het om gaat is burgers en gemeenschappen te betrekken bij het werk dat bij het oplossen van problemen hoort (Rosen, 1996:14-15). Het publiek moet meer worden betrokken en meer overleg voeren, er moeten een beter

werkbaar burgerlijk klimaat en een beter politiek debat komen (Rosen, 1996:15). Kortom, er moet gewerkt worden aan een gezond publiek domein.

Civiele journalistiek betoogt dat burgers deelnemers moeten worden, politiek meer oplossingsgericht moet zijn en democratie meer overleg behoeft (Rosen, 1996:16). Civiele journalisten luisteren zorgvuldiger naar de zorgen van de burger. Het eerste gebod van een civiele journalist is luisteren naar een gevarieerd veld van burgers.

Waar staan journalisten voor? Vrijheid van informatie, een vrije stroom van ideeën, eerlijkheid en oprechtheid in publieke zaken, het recht van mensen op kennis. Maar dat laatste telt alleen als mensen ook middelen hebben om te weten en dat kan alleen als ze zelf willen weten en ze een eerlijke kans hebben om aan het spel mee te doen en hun ideeën en ervaringen kunnen uiten. De pers kan een bijdrage leveren om dat te bewerkstelligen (Rosen, 1999b:299).

Civiele journalisten zeggen dat ze niet de intentie hebben om politieke posities te verdedigen of het overboord werpen van objectiviteit. Desalniettemin stellen ze een significante verandering voor door te stellen dat journalistiek meer verantwoordelijkheid moet accepteren bij het opzetten en stimuleren van burgerlijk overleg. Dat kunnen ze doen door diepgravende verslaggeving van alternatieve oplossingen van publieke problemen, het voorleggen van vragen van de burgers aan politici en het bieden van patronen waarbij de burger kan deelnemen en overleggen (Lambeth, 1998:29). Verder verwacht civiele journalistiek van de pers dat ze haar rol erkent in het begeleiden van publieke deelname en publiek debat. Civiele journalistiek vindt het nodig dat de pers erkent dat betrokkenheid nodig is om het democratische verval tegen te gaan (Glasser&Craft, 1997:121).

Civiele journalistiek is meer dan alleen het stellen van goede vragen en de meeste beoefenaars ervan geloven dat journalistiek een belangrijke gedragsverandering behoeft (Lambeth, 1998:25). Het verdwijnen van hiërarchie is bijna onontkoombaar voor goede civiele journalistiek, zo zei een Amerikaanse hoofdredacteur (Johnson, 1998:124). Civiele journalistiek is niet van boven naar beneden, maar van beneden naar boven. Wat de burgers zeggen, dat moet de overheid doen, niet andersom, zo zei een nieuwsredacteur uit Amerika (Johnson, 1998: 125). Civiele journalistiek staat diversiteit toe, moedigt het zelfs aan als een manier om te verzekeren dat de belangrijke boodschappen doorkomen (Meyer, 1998:260).

Na verloop van tijd zullen mensen zien dat de krant aandacht besteedt aan hun zorgen en dat hun stem wordt gehoord. Ze zullen merken dat ze weer meedoen en dat dit niet alleen belangrijk is voor hen, maar ook voor de journalistiek (Merritt, 1998:90).

De pers moet steun geven aan het voort blijven bestaan van het publieke domein en het publieke leven. Het moet manieren vinden waarin het publiek zijn problemen kan aangeven en het moet de kwaliteiten van de samenleving versterken (Carey, 1997:12-13). Civiele journalistiek benadert mensen als burgers, potentiële deelnemers in publieke zaken, meer dan slachtoffers of toeschouwers. Ze helpt de politieke gemeenschap te laten reageren op problemen. Ze verbetert het klimaat van publieke discussie. Ze draagt bij aan het beter functioneren zodat het meer aandacht kan krijgen voor problemen. Dat zal bijdragen aan het publieke vertrouwen in de pers en aan het vertrouwen in de democratie (Rosen, 1999a: 22). Het gaat erom het publiek te bereiken: Met elkaar opvolgende dialogen, open gesprekken, gemeenschappelijke verhaalvertelling, hardop denken. Civiele journalistiek moet proberen een publieke taal te ontwikkelen met een publieke achtergrond door zelf naar het publiek toe te gaan, door respect te tonen voor het publiek en het publiek als partner te beschouwen (Rosen, 1999b: 26). Civiele journalistiek moedigt journalisten aan de burger op de eerste plaats te zetten, om nieuwe stemmen in de krant te laten horen, de publieke agenda op te

sporen, maar de autoriteit van het geschrevene blijft bij de journalist (Schudson, 1999:123).

Merritt (1998:139-140) geeft een samenvatting van de gedragsverandering die civiele journalistiek nastreeft:

- Van een beperkte missie van het nieuws vertellen naar een bredere missie om het publieke leven op een hoger plan te tillen
- Van objectiviteit naar een redelijk denkende deelnemer in het publieke leven
- Van bezorgdheid over onafhankelijkheid naar bezorgdheid over verbondenheid
- Van het beschrijven van wat fout gaat naar het ook beschrijven van hoe het goed zou kunnen zijn
- Van mensen zien als consumenten, lezers, toeschouwers naar het zien van mensen als publiek, als mogelijke actoren in het bereiken van democratische oplossingen voor publieke problemen.

Merritt erkent dat ook van de burgers wat gevraagd wordt (Merritt, 1998:144-145):

1. Zij moeten een gevoel van bij elkaar horen ontwikkelen
2. Geduld ontwikkelen als democratische vaardigheid
3. Openstaan voor het ontwikkelen van een nieuw begrip van de media. Dat kan door:

- Geïnformeerd zijn over media
- Contact opnemen met die media
- Schrijven en bellen met verslaggevers
- Zorgen dat organisaties reageren op de media
- Het steunen van medialessen op scholen
- Bewust en zelfbewustzijn van mediaconnecties en invloeden.

d) Niet opgeven

Civiele journalistiek spreekt steeds over de gemeenschap, maar wat is een gemeenschap eigenlijk? Schudson (1999:128-129) doet een poging een definitie te geven:

- De buurt is een gemeenschap, dus de gemeenschap betreft een gebied
- De overheid staat aan de tegenovergestelde kant van de gemeenschap
- Gemeenschap en publiek leven zijn gelijklopend en duurzaam en zeker niet conflicterend.

Al met al wordt de gemeenschap gezien als een instrument dat zijn eigen politieke en maatschappelijke doelen kan bewerkstellingen waarbij de media als motor en sturend mechanisme fungeert (Chaffee et al, 1999:180) Van de pers wordt verwacht dat ze gemeenschapsoverleg en -samenwerking aanmoedigen en versterken.

Gemeenschap is een van de moeilijkste, complexe en dubbelzinnige woorden in de taal (Carey, 1997:1). Gemeenschap is een manier van leven waar iets meer dan de waarden van de markt opgeld doen.

Leven in een gemeenschap betekent bewust zijn van het feit dat het leven afhankelijk is van ongereguleerd fatsoen en acties van anderen. Dat leven zou falen zonder voortdurende onzichtbare bijdragen van anderen met wie we samenleven. In het moderne leven komt deze interafhankelijkheid alleen aan het licht bij elektriciteitsstoringen of het uitvallen van andere vormen van technologie, of als de vuilnismannen in staking gaan en in oorlogstijd. Alleen dan werken mensen nog samen aan gemeenschappelijke doelen. Het woord gemeenschap probeert de onderlinge afhankelijkheid van het alledaagse leven in te blazen. We zijn allen passagiers op dezelfde boot en daarom zijn we elkaar loyaliteit verschuldigd zoals passagiers op een zinkend schip (Carey, 1997:4-5).

Gemeenschap moet uitdrukking en waarde geven aan interafhankelijkheid zonder daarbij individualiteit op te offeren. Ze moet vechten tegen de

vooroordelen van individualisme en moet het respect voor de capaciteit van gewone mensen cultiveren en instituties creëren waarin iedereen zijn capaciteiten tot bloei kan laten komen (Carey, 1997:9). Hoewel het misschien verkeerd is de mogelijkheden van mensen te onderschatten, is het altijd beter hun mogelijkheden te overschatten dan ze te onderschatten. Het woord gemeenschap roept ons op tot overschatting. Het suggereert onvermijdelijk dat er meer wijsheid is in de gemeenschap, traditie in gedeelde wijsheid van mensen dan er ooit in enig individu of kleine groep kan zijn, hoe elitair dan ook (Carey, 1997:9).

Civiele journalisten zijn altijd betrokken bij hun gemeenschap. Ze praten voortdurend met mensen in de gemeenschap om uit te vinden wat ze belangrijk vinden en voor het bouwen van relevante en interessante verhalen. Ze moedigen de bewoners van de gemeenschap aan tot participatie, om brieven aan de krant te schrijven (Altschull, 1997:154). Journalisten moeten hun beste beentje voor zetten om hun maatschappelijke mandaat invulling te geven wat betreft het informeren van de gemeenschap. Op basis van hun informatie nemen burgers beslissingen over naar welke school de kinderen gaan, over hun persoonlijke veiligheid enzovoorts (Steele, 1997:173).

2.2.5 Kritiek

De aanzetters van de hervorming van traditionele journalistiek naar een meer burger-georiënteerde journalistiek zijn bedolven onder kritiek. Eerst geeft deze paragraaf een overzicht van alle kritiek die is gespuid. In 2.2.5.2. wordt dieper ingegaan op hoe civiele journalisten aankijken tegen objectiviteit, het meest bekritiseerde punt van de hervormingsbeweging binnen de journalistiek.

2.2.5.1. 'Niets nieuws!' 'Modetrend!' 'Plaag!'

Civiele journalistiek zou een slecht gedefinieerd en vaag concept vormen en afleiden van de echte journalistieke taak. Het repareren van de samenleving is volgens critici een taak voor anderen. De goede punten zijn volgens hen

niet nieuw en wat wel nieuw is, is niet goed. Retoriek noemen ze het, met een evangelische toonzetting. Ze is pretentius omdat ze denkt de wereld te kunnen veranderen terwijl ze volgens hen op zijn best alleen in kleine gemeenschappen te realiseren is. Drok (2001:31) wil die kritiek niet aandachtloos van de tafel vegen omdat hij stelt dat civiele journalistiek niet per definitie probleemloze journalistiek is.

Rosen (1996:12; 1999b:179-183) geeft aan op welke punten civiele journalistiek bekritiseerd is. Tegenstanders noemen het 'niks nieuws'. Het is wat goede kranten altijd al gedaan hebben. Ook de nadruk op positieve verhalen en succesverhalen is niet nieuw. Verder noemen critici het een marketingtruc om de lezersaantallen weer in een opwaartse richting te stuwen.

Het zou een manier zijn waardoor journalisten zichzelf goed kunnen voelen en zich geliefd kunnen maken bij het publiek. In het beoefenen van civiele journalistiek schuilt het gevaar dat de journalist zijn eigen agenda publiceert als zijnde die van de burgers. Civiele journalistiek zou de geloofwaardigheid van de journalistiek op het spel zetten omdat het volgens de criticasters niet de taak van de journalistiek is om deel te nemen. Journalistiek moet informeren.

Verdedigers van de traditionele journalistiek noemen civiele journalistiek wel een arrogante beweging die pretendeert alle antwoorden te hebben. Volgens hen is het een modetrend, een plaag.

Tegenstanders waarschuwen voor risico's als: Betrokkenheid vergroot het risico van een te sterke identificatie met een deelbelang.

Oplossingsgerichtheid houdt het gevaar in dat maatschappelijke conflicten veronachtzaamd worden, terwijl die juist dagelijkse realiteit zijn. Aandacht voor de gewone burger kan leiden tot een grote gevoeligheid voor borreltafelpraat en onderbuikgevoel. De bottom-up-benadering kan ontaarden

in sensatiezucht of het negeren van de rest van de wereld. Civiele journalistiek kan tijdelijk gebruikt worden om het marktaandeel op te krikken. Drok (2001:28) vat de kritiek samen in vier P's: Partijdigheid, Populisme, Provincialisme, Promotie. Verder hebben tegenstanders bezwaar tegen de optimistische ondertoon en de nadruk op goed nieuws in de civiele journalistiek.

Civiele journalistiek moet er alert op zijn niet een verlengstuk van bepaalde actiegroepen te worden. Verder wordt betoogd dat luisteren naar de burgers een taak is van volksvertegenwoordigers en niet van kranten (Drok & Jansen, 2001b:37-38).

Critici geloven dat de benadering van het bieden van alternatieve oplossingen voor gemeenschapsproblemen een gevaar voor de onafhankelijkheid van de pers met zich meebrengt (Lambeth, 1998:27). Verder zetten ze vraagtekens achter de ethiek van civiele journalistiek en de vraag of civiele journalistiek wel echt nodig is. Ten tweede betogen ze dat persinstituties of te gebrekkig zijn uitgerust om publieke journalistiek te bedrijven of te veel macht hebben om publieke journalistiek in zijn pure vorm uit te voeren.

In feite leveren critici van civiele journalistiek een belangrijke bijdrage aan het idee (Merritt & Rosen, 1998:46). En als mensen zeggen dat civiele journalistiek iets is wat goede journalisten altijd gedaan hebben, dan zal dat de stroming een worst zijn. Of het oud is of nieuw maakt niet uit. Het punt is dat het nodig is (Rosen, 1996:17).

Of civiele journalistiek een marketingtruc is? Dat zou ze makkelijk kunnen zijn. Maar het wezenlijke punt is dat civiele journalisten een intelligente en agressieve werkwijze ontwikkelen voor zichzelf om te voorkomen dat marketing de zaak overneemt (Rosen, 1996:70).

2.2.5.2. Betrokken Objectiviteit

Volgens critici is het betrokken raken bij nieuws het grootste gevaar dat in civiele journalistiek schuilt (Rosen, 1999b:199). Rosen (1999b:76) geeft zijn oponenten daarop de volgende repliek: Als er stilte is op een moment waarop discussie gehoord moet worden, als de vitaliteit van het publieke leven in gevaar is, wordt neutraliteit een waardeloos iets. Civiele journalistiek verliest dan haar doel een gezonde politiek mogelijk te maken. Dus is ze geen schending van het principe van neutraliteit voor een journalist om er op te staan dat een discussie plaatsvindt, om een bredere participatie aan te moedigen, om anderen te helpen deel te nemen in taken en vreugden van het publieke leven en om openlijk een geïnformeerd en betrokken publiek te steunen.

Afstandelijkheid stimuleert passieve afhankelijkheid van machtige instituten en groepen. Afstandelijkheid vormt een broedplaats voor luie journalistiek en journalisten kunnen dan niet onafhankelijk hun informatie vergaren en evalueren. Bovendien veroorzaakt de traditionele nadruk op hard nieuws en feitelijke verslaggeving verbloeming van de onbewuste afhankelijkheid van journalisten van dominante raamwerken voor het selecteren van en zingeving aan nieuws (Curran, 1997:30).

Objectiviteit gaat over het informeren van het publiek. Ze vertelt ons dat we ons zorgen moeten maken over accuraatheid, balans en eerlijkheid (Merritt & Rosen, 1998:51). Journalisten zijn betrokken bij het nieuws omdat ze journalisten zijn. Of ze het willen toegeven of niet, journalistiek heeft een directe invloed op het publieke leven (Merritt, 1998:96). Journalisten sturen geen verhalen in een vacuüm, hun verhalen hebben invloed op mensen en gebeurtenissen.

Civiele journalistiek wil zich volgens Glasser en Craft (1997:123) niet aanpassen aan het gebruik van objectiviteit dat journalisten er toe aanzet zich op afstand te houden van de gemeenschap. Maar volgens Rosen (1996:70) wordt neutraliteit niet terzijde geschoven, maar eerder opnieuw gedefinieerd.

Er zijn namelijk verschillende manieren om neutraal te zijn in het drama van het publieke leven. Een manier is die van de waarnemer die vanaf een afstand toe kijkt. Maar er is ook de neutraliteit van de scheidsrechter die orde op het veld moet houden. De neutraliteit van een criticus of analist die gebeurtenissen vanaf een afstand beoordeelt. De neutraliteit van een katalysator die mensen sterk aanmoedigt om betrokken te raken bij elkaar en vervolgens terugstapt. De verslaggever is neutraal en zo is dat ook met de bijeenbrenger. Civiele journalisten willen experimenteren met verschillende stijlen van neutraliteit en zo zoeken naar de beste manier om betrokkenheid tot stand te brengen.

Rosen (1996:13) omschrijft publieke journalistiek als pro-actief neutraal. Neutraal omdat het geen gekozen oplossing voorschrijft en geen specifiek belang dient. Pro-actief in het geloof dat journalistiek in bepaalde gevallen een rol kan spelen in het dienen van brede publieke waarden zonder daarbij de integriteit op te hoeven geven.

Een zekere afstand is nodig voor civiele journalisten, maar afstand kan alleen bewaard blijven wanneer er eerder een verbinding is gemaakt. Als de draad van vertrouwen en sympathie is gebroken of nooit wordt gerealiseerd, raakt journalistiek incompetent (Rosen, 1996:63).

Op basis van het voorafgaande kan de volgende theoretische stelling worden geformuleerd die gebruikt zal worden bij de evaluatie van de drie Klerksdorpse kranten.

Theoretische stelling 2

Civiele journalistiek draait om de volgende elementen:

- a. de burger meer inzicht te geven in hoe de maatschappij in elkaar zit, hoe journalisten werken en hoe politici besluiten nemen, zodat de burger begrijpt wat er in zijn gemeenschap gebeurt.

- b. Het centrale woord binnen civiele journalistiek is **betrokkenheid**. Journalisten willen betrokken raken bij burgers om op die manier burgers te betrekken bij het publieke leven om de kwaliteit daarvan te verbeteren.
- c. Civiele journalistiek blijft een waakhondfunctie vervullen, maar is ook een geleidehond. Ze begint waar de burger begint, maar stopt niet waar hij stopt. Ze wil burgers activeren tot overleg over gemeenschapsissues.
- d. Burgerlijk overleg vormt een van de belangrijkste aspecten in civiele journalistiek. Journalisten moeten burgers en gemeenschappen betrekken bij het werk dat bij het oplossen van problemen hoort.
- e. Civiele journalistiek heeft als doel het tot stand brengen van **verzoening**. Partijen die verschillen van mening moeten hun problemen uitpraten. En groepen die om wat voor reden dan ook elkaar normaal gesproken niet ontmoeten moeten een proces van **verbroedering** beginnen.

2.2.6. Samenvatting

De twee benaderingswijzen van journalistiek die in dit hoofdstuk besproken zijn, komen voort uit twee heel verschillende denkwerelden. Het ontwikkelingsmodel heeft een sterke Derde Wereldachtergrond en toepassingsmogelijkheid; civiele journalistiek is ontwikkeld door denkers uit de Eerste Wereld die antwoorden zochten op de rol van de media. In het licht van de diverse bevolkingssamenstelling van Klerksdorp kunnen allebei de modellen dus gebruikt worden om de journalistiek van de drie Klerksdorpse kranten te begrijpen. De betrokken kranten hebben tijdens de algemene verkiezingen van 1994 zowel een doelgroep uit dat op een 'Eerste Wereldmanier' leeft bediend als een doelgroep die op een 'Derde Wereldmanier' leeft. De methodes die gebruikt zijn om onderzoek te doen worden in hoofdstuk 3 beschreven.

Hoofdstuk 3. Onderzoeksmethodologie

Het doel van deze studie is om de verzoenende rol van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994 vast te stellen in termen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek. Om dat doel te bereiken, zijn verschillende onderzoeksmethodes gebruikt. Allereerst is er een uitgebreide literatuurstudie gedaan naar de theorieën van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek (hoofdstuk 2.1 en 2.2). Aan de hand van de resultaten zijn twee theoretische stellingen gemaakt waarin een aantal karakteristieke punten van de theorieën zijn samengevat. Aan de hand van die karakteristieke punten is de kwalitatieve inhoudsanalyse gedaan. De resultaten daarvan zijn onderbouwd met de resultaten van interviews met een aantal belangrijke rolspelers in en om Klerksdorp in aanloop naar en ten tijde van de algemene verkiezingen van 1994.

Deze studie kan getypeerd worden als een mediahistorische studie. Maar het onderzoek is niet alleen beschrijvend van aard, het heeft ook een sterke analytische en theoretische inslag en dat versterkt de actuele waarde van het onderzoek.

Er is een uitgebreide literatuurstudie gedaan naar de theorieën en modellen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek. De resultaten daarvan zijn uitgebreid beschreven in hoofdstuk 2.1 en 2.2. Met behulp van onder meer personeel van de Ferdinand Postmabibliotheek in Potchefstroom en bronnen op internet is een literatuurlijst opgesteld met bronnen die schrijven over de twee bestudeerde theorieën. Die bronnen zijn intensief bestudeerd en verwerkt in hoofdstuk 2.1 en 2.2 van deze verhandeling.

Deze verhandeling richt zich op de rol die de drie Klerksdorpse kranten in het recente verleden, te weten het jaar voorafgaande aan de Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen in 1994, hebben gespeeld. Naast het literatuuronderzoek zijn er drie onderzoeksmethodes gehanteerd: historisch onderzoek, kwalitatieve inhoudsanalyse en interviews.

Betrouwbaarheid van de studie is nagestreefd door triangulatie toe te passen. Dat betekent dat historische gegevens voor zover mogelijk gecontroleerd zijn aan de hand van beschikbare data. Verder is betrouwbaarheid verzekerd doordat de berichten consequent aan de hand van duidelijk omschreven criteria zijn geselecteerd en geanalyseerd (Du Plooy, 2001: 39, 81, 190, 299). Conclusies zijn aan de hand van de waarnemingen van rolspelers gecontroleerd om te zorgen dat ze evenwichtig zijn.

In dit hoofdstuk worden de drie manieren van onderzoek beschreven zoals ze bij deze studie zijn uitgevoerd.

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de historische onderzoeksmethode, de kwalitatieve inhoudsanalyse en interviews beschreven.

3.1 Historisch onderzoek

De rol van de drie kranten die onderzocht is, ligt in het verleden. Alleen al daarom is dit een historisch onderzoek. De rol van de drie kranten is vastgesteld door naast een kwalitatieve inhoudsanalyse ook hun geschiedenis te onderzoeken. Dit is onder meer gebeurd aan de hand van interviews (zie 3.3). Omdat het bij een historisch onderzoek vrijwel onmogelijk is de objectieve waarheid boven tafel te krijgen, is dit onderzoek vooral gebaseerd op de interpretatie van het verleden. Omdat 1994 slechts tien jaar achter ons ligt, kan gesteld worden dat de bronnen primair en betrouwbaar zijn.

In het licht van de sterke historische inslag van de studie, is het belangrijk om erop te letten dat een historisch onderzoek niet zozeer draait om het zoeken naar feiten maar vooral om het interpreteren van die feiten. De vraag is niet zozeer *wat* er gebeurt, maar *waarom* het gebeurt (Leedy, 2001:172). In tegenstelling tot veel onderzoeksdisciplines waar een complete hoeveelheid data voor handen is, geven veel historische onderzoekers op het gebied van communicatie aan dat ze eerder zoeken naar een waarschijnlijke waarheid dan naar de objectieve waarheid. (Smith, 1981:306)

Een onderzoeker die historisch onderzoek doet, kan twee soorten bronnen tegenkomen: primaire en secundaire (Leedy, 2001:173). Primaire bronnen zijn bronnen die het eerst verschenen (de kans is het grootst dat deze bronnen het meest objectief zijn, en komen dus de geloofwaardigheid van het onderzoek ten goede). Secundaire bronnen zijn bijvoorbeeld het werk van historici die al eerder de primaire bronnen probeerden te interpreteren. Marshall & Rossman (1995:89) geven de volgende omschrijvingen. Primaire bronnen zijn mondelinge overlevering van ooggetuigen, documenten. Secundaire bronnen zijn verslagen van personen die de geschiedenis al geïnterpreteerd hebben, samenvattingen van ooggetuigen in historische boeken en encyclopedieën.

Bij historisch onderzoek moet altijd de authenticiteit van de bron worden vastgesteld (Smith, 1981:310-312). Vervolgens moet de mate van betrouwbaarheid van de bron worden onderzocht. De beste primaire bron die een onderzoeker kan vinden is een ooggetuige met expertise op het gebied dat hij onderzoekt. Smith noemt ook kranten als betrouwbare, primaire bronnen. Primaire documenten moeten worden bestudeerd in hun context, zeker bij kranten want die zijn door slechts een auteur (hij is per slot van rekening de waarnemer, analist, verslaggever) geschreven.

Allereerst moet de onderzoeker onderscheid maken tussen feiten en verzinsels (Leedy, 2001:174). Dat kan hij doen door zich af te vragen hoe valide de data zijn. Daarbij moet gekeken worden naar extern en intern bewijs.

Extern bewijs is te vinden door de vraag te stellen: Is de bron echt? (Leedy, 2001:174) Het lijkt een eenvoudige vraag, maar een zorgvuldig geformuleerd antwoord op deze vraag komt de geloofwaardigheid van het onderzoek ten goede.

Intern bewijs kan gevonden worden door een antwoord te zoeken op: Wat betekent het? Wat wil de auteur zeggen? Waar verwijst hij naar? Hoe kan de inhoud geïnterpreteerd worden (Leedy, 2001:174-175)?

In een narratieve beschrijving wordt grote nadruk op unieke, specifieke bijzonderheden gelegd. Het belangrijkste ervan is echter om het detail in een bredere context te plaatsen en in een bredere context proberen te begrijpen (Froneman, 1995:6). De onderzoeker moet het onderwerp kunnen plaatsen in tijd, plaats en inhoud, en dat kan hij doen door te vragen: wie, wat, waar en wanneer? (Startt&Sloan, 1989: 68).

De twee belangrijkste elementen daarin zijn historische tijd en historische plaats. Historisch onderzoek richt zich namelijk op het reproduceren en interpreteren van gebeurtenissen door ze in tijd en ruimte te plaatsen. (Tuchman, 1994:307)

Historische tijd: Het is buitengewoon belangrijk de dimensie van de tijd waarnaar onderzoek gedaan wordt, te kennen. Dat biedt mogelijkheden tot nieuwe invalshoeken om naar het te onderzoeken project te kijken (Leedy, 2001: 176).

Het doel van de studie naar de drie uitgaven van de Klerksdorpse Rekord is het kunnen bepalen van de rol die deze kranten in Klerksdorp hebben gespeeld in de aanloop naar de nationale Zuid-Afrikaanse verkiezingen in 1994. Achterliggend en minstens even belangrijk doel is inzicht te verwerven in hoe ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek zich tot elkaar verhouden en hoe ze effectief kunnen worden uitgevoerd. In die zin zijn de gebeurtenissen uit het verleden zinvol voor het heden.

3.2. Kwalitatieve inhoudsanalyse

Aan de hand van een systematische inhoudsanalyse van de berichtgeving in de drie Klerksdorpse kranten in de jaargang mei 1993 - april 1994 en (in mindere mate) interviews (zie 3.3) met belangrijke rolspelers in de

voorbereiding van die verkiezingen zijn de verzoenende rol en de mate van civiele journalistiek en ontwikkelingsjournalistiek (zie 2.1 en 2.2) vastgesteld. Die inhoudsanalyse is kwalitatief van aard.

Kwalitatieve inhoudsanalyse richt zich op latente boodschappen (Denzin & Lincoln, 1994:359). De kenmerken van civiele en ontwikkelingsjournalistiek zijn niet manifest terug te vinden in krantenartikelen en interviews. Bij het zoeken naar die kenmerken speelt interpretatie een belangrijke rol. Aangezien alle voor dit onderzoek belangrijke berichten in de uitgaven van de drie betrokken kranten voor het onderzoekstijdperk geanalyseerd zijn, kan gesteld worden dat het onderzoeksmateriaal geldig is.

Een inhoudsanalyse is een gedetailleerd en systematisch onderzoek naar de inhoud van een specifieke instelling, een materiaal, een boek, een krant of wat dan ook en heeft als doel het identificeren van patronen, thema's of vooroordelen (Leedy, 2001:155). Smith (1988:263) citeert Holsti die inhoudsanalyse omschrijft als 'een techniek voor gevolgtrekkingen door systematisch en objectief de eigenschappen van een boodschap te identificeren'. En Krippendorf (1980:21) ten slotte noemt inhoudsanalyse een onderzoekstechniek voor herhaalbare en valide gevolgtrekkingen uit data met betrekking tot de context.

In deze studie zijn de Klerksdorp Rekord, Lentswe en de West Transvaal Rekord uit de periode mei 1993 – april 1994 systematisch gescand op artikelen die te maken hadden met de voorbereiding op de algemene verkiezingen van 1994. Daarbij is specifiek gelet op kenmerken als verzoening en het aanmoedigen van betrokkenheid uit de civiele journalistiek en nationbuilding en de bouw van politiek bewustzijn uit ontwikkelingsjournalistiek, zoals die in de theoretische stellingen 1 en 2 zijn geformuleerd. Aan de hand daarvan zijn krantenartikelen geselecteerd en geïnterpreteerd. En aan de hand daarvan is de verzoenende rol van de kranten in aanloop naar die verkiezingen vastgesteld.

Kwalitatieve inhoudsanalyse volgt een andere procedure dan de kwantitatieve variant, omdat er geen fysieke telling van de data wordt gehanteerd. Het neigt meer naar een kritische benadering en kan worden gebruikt om dieper in de te onderzoeken data te duiken. Goed te gebruiken in het onderzoeken van meer latente berichtgeving (Wigston, 1997:152). Interpreteren staat centraal.

In 1953 kwam de Duitser Siegfried Kracauer in het geweer tegen kwantitatieve inhoudsanalyse (Denzin&Lincoln, 1994:359). Hij stelde dat de inadequaatheid van kwantitatieve inhoudsanalyse al uit de methode zelf bleek: Als je probeert de betekenis van teksten te vinden door ze in kwantificeerbare eenheden op te splitsen, vernietig je het hele onderwerp dat je moet bestuderen. "De taak van een onderzoeker is het naar voren brengen van de verborgen betekenissen in de tekst", zo vond Kracauer. Het doel dat Kracauer omschrijft als het naar voren brengen van verborgen betekenissen in de tekst, ligt dicht bij het doel van het onderzoek dat bij deze verhandeling hoort.

Smith (1988:263) destilleert twee belangrijke functies van inhoudsanalyse:

- Voorzien in een systematische en controleerbare beschrijving van de zichtbare en verborgen inhoud van een verhalende verhandeling.
- Het produceren van logische, valide en herhaalbare gevolgtrekkingen uit de verhalende context gebaseerd op de beschrijvende inhoud.

Leedy (2001:155) definieert kwalitatieve inhoudsanalyse als een gedetailleerd en systematisch onderzoek naar specifieke hoeveelheid materiaal met als doel het identificeren van patronen, thema's of vooringenomenheden.

Kwalitatieve inhoudsanalyse is volgens Leedy (2001:155) bijzonder geschikt om vormen van menselijke communicatie (boeken, kranten, film, televisie, kunst, muziek) te onderzoeken. Leedy (2001:158) noemt onder meer journalistiek als een beroepsgroep die zich uitermate goed leent voor kwalitatieve inhoudsanalyse.

Kwalitatieve inhoudsanalyse vereist een uiterst zorgvuldige voorbereiding. De onderzoeker moet vooraf een specifieke onderzoeksvraag in gedachten hebben. Voorts geeft de onderzoeker nauwkeurig en in een vroeg stadium aan welke periode, welke onderdelen hij gaat onderzoeken en welke methode van analyseren hij gaat gebruiken.

Een onderzoeker die inhoudsanalyse als gereedschap hanteert, probeert een substantiële hoeveelheid informatie te onderzoeken (Berger, 1991b:26). De cruciale beslissing die de onderzoeker daarbij moet nemen, is welke categorie/categorieën hij kiest. De categorie/categorieën die hij kiest moet/moeten duidelijk afgebakend zijn, helder gedefinieerd worden en daarmee haalbaar en meetbaar gemaakt worden (vgl. Kaid, 1989:203). Vooral op het punt van definiëren moet de onderzoeker uitermate alert en zorgvuldig zijn. Verder moet het te onderzoeken onderwerp meetbaar zijn. De onderzoeker moet een manier zien te vinden waarop hij elke onderzoekseenheid op eenzelfde manier behandelt (Berger, 1991b:27-28).

Eerst is een grondige literatuurstudie nodig om bekend te raken met de te onderzoeken zaken in de kwalitatieve inhoudsanalyse. Vervolgens moeten de relevante artikelen uit de drie kranten worden geselecteerd. Dan wacht de taak deze artikelen en de gehouden interviews grondig door te nemen en te bepalen welke onderzochte categorieën er in terug te vinden zijn. Reeds in dit stadium komt het interpreteren om de hoek kijken. Een artikel of interview geeft niet uit zichzelf aan of het valt onder civiele of ontwikkelingsjournalistiek.

In het onderzoek komen ook kwantitatieve elementen voor. Zodra de artikelen en interviews zijn ingedeeld in bepaalde categorieën, moet worden geteld hoeveel artikelen er onder elke categorie vallen. Met deze werkwijze kan beoordeeld worden welke elementen uit ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek zwaar wogen en welke minder zwaar. Deze kwantitatieve informatie speelt weer een rol in het beantwoorden van het onderzoeksprobleem. Toch komt het beantwoorden van de probleemstelling

voor een groot deel aan op interpreteren. Allereerst gaat het om het interpreteren van onder welke categorie een artikel valt. Dat is kwalitatief. Vervolgens komt het kwantitatieve element aan bod. Het beantwoorden van de probleemstelling is weer kwalitatief, omdat op basis van de gevonden informatie conclusies getrokken moeten worden. Die conclusies zijn niet manifest en moeten dus geïnterpreteerd worden.

Het onderzoek is gedaan tegen de achtergrond van de onderzoeksvragen en –doelstellingen zoals genoemd in hoofdstuk 1. Altheide (1996:24-27) schetst een schema voor het uitvoeren van kwalitatieve documentenanalyse. Eerst moet de onderzoeker een onderzoeksvraag vaststellen. Tweede stap is vertrouwd te raken met het proces en de achtergrond van de informatiebron. Stap drie is vertrouwd te raken met een aantal te onderzoeken documenten. Vervolgens stelt hij vast welke categorieën hij gaat onderzoeken en stelt hij een protocol op. Dat protocol is een data-verzamelingspapier waarop de onderzoeker aangeeft in welke bronnen hij welke categorieën is tegengekomen. Stap vijf is het testen van het protocol op een aantal te onderzoeken documenten. Logischerwijs wordt in de daaropvolgende stap het protocol herzien en aangescherpt.

Het protocol geeft de manier aan om vragen aan het document te stellen. Het is een lijst van vragen of categorieën die als gids dient voor dataverzameling uit de documenten. Omdat kwalitatieve inhoudsanalyse afhangt van de beschrijvingen, worden de vragen in het protocol niet zo precies gesteld als dat dit bij kwantitatieve inhoudsanalyse het geval is en is de lijst vragen vaak relatief kort. De centrale vraag die gesteld moet worden bij het testen van het protocol luid: Kan aan de hand van dit document data worden verzameld die leiden tot een volledig antwoord op het probleem (Altheide, 1996: 27). Verder is het raadzaam om met een zo klein mogelijk aantal categorieën te starten. Geen enkele categorie in het protocol kan op zichzelf staan, er moet met ten minste een andere categorie een verband gevonden worden. Verder adviseert Altheide (1996:27) naast numerieke of lettercodes ook beschrijvingen te gebruiken. Die laatste manier levert volgens hem vaak de meest waardevolle informatie op. Altheide stelt als vijfde voorwaarde aan het

protocol dat categorieën verschillende uitkomsten moeten kunnen hebben. Als zesde stelt hij dat de onderzoeker zich af moet vragen: wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe. Ten slotte moet de onderzoeker ruimte hebben om op het document voor dataverzameling extra aantekeningen te maken.

Het protocol zorgt ervoor dat elke bron op eenzelfde manier wordt onderzocht. Verder is het protocol noodzakelijk voor de herhaalbaarheid van het onderzoek. In het protocol geeft de onderzoeker nauwkeurig aan waarnaar hij op zoek is. Hij geeft ook aan wat hij doet als in een bron meerdere kenmerken die hij zoekt te vinden zijn. De bronnen die de door hem gezochte kenmerken bevatten, voorziet hij van een code. Vervolgens gaat hij de data analyseren. En de uitkomsten daarvan beschrijft hij in een rapport.

In deze studie is de hierboven beschreven werkwijze nauwkeurig toegepast. De studie was gericht op journalistieke producties. Ook is de studie zorgvuldig voorbereid. Allereerst is de onderzoeksvraag vastgesteld waarin al een duidelijk afgebakende periode staat aangegeven. Vervolgens is een uitgebreide literatuurstudie gedaan naar ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek waaruit de karakteristieke punten uit de deze theorieën zijn gedestilleerd. Dat waren de voorbereidende werkzaamheden. In de stadsbibliotheek van Klerksdorp en de Nationale Bibliotheek in Pretoria zijn alle uitgaven van de drie kranten in de periode mei 1993 – april 1994 doorgenomen. Op speciaal hiervoor ontwikkelde onderzoeksformulieren is de inhoud van de geselecteerde artikelen kort weergegeven. De onderzoeksresultaten van de drie kranten zijn uitgesplitst in drie hoofdstukken. Zo is per krant de verzoenende rol vastgesteld. Dat maakte het mogelijk om een genuanceerd antwoord op de onderzoeksvraag te formuleren.

Tegenover de vele voordelen van inhoudsanalyse (beschikbaarheid, objectiviteit van de bron, goedkope manier van onderzoek etc), noemt Berger (1991b:29) een nadeel: de onderzoeker zelf kan impact hebben op de manier van onderzoek. Voor een onderzoeker is het noodzaak zich daar terdege

bewust van te zijn. Verder moet hij zich afvragen hoe representatief het door hem geselecteerde materiaal is voor zijn onderzoek (Berger, 1991b:30).

In dit onderzoek is met dit nadeel terdege rekening gehouden. Daarom zijn de resultaten van het onderzoek niet alleen gebaseerd op de interpretatie van de onderzoeker, maar zijn ook interviews afgenomen met de belangrijke rolspelers in Klerksdorp in de periode 1993 – 1994 en ook met leden van de redactie van de drie kranten (zie 3.3.).

Kaid (1989:213-214) zet in de conclusie van haar hoofdstuk de sterke en zwakke punten van inhoudsanalyse op een rijtje. Nadelen van deze wijze van onderzoek zijn onder meer dat het onderzoek zich beperkt tot de geselecteerde bronnen. Doordat het aantal bronnen beperkt is, is het moeilijk gevolgtrekkingen uit verschillende bronnen te trekken. Een ander risico is dat de onderzoeker door een te grote nadruk te leggen op definiëring van de door hem te onderzoeken categorieën interessante zaken voor het onderzoek over het hoofd kan zien. Berger (1991a: 93) vult daar bij aan dat het moeilijk is om er zeker van te zijn dat de te onderzoeken bronnen representatief zijn.

Bij dit onderzoek zijn drie kranten onderzocht en het aantal geselecteerde artikelen uit die drie kranten was ruim tweehonderd. Daarmee is het onderzoek vrij breed gedaan en het aantal geselecteerde artikelen was groot. Daarmee is de ruimte gecreëerd om gevolgtrekkingen uit de verschillende bronnen te trekken. De representativiteit van de artikelen ligt voor de hand. Het doel was de verzoenende rol van de drie kranten in de periode mei 1993 – april 1994 vast te stellen. De kranten zelf zijn de primaire bronnen en zij waren beschikbaar. Verder waren de meeste belangrijke rolspelers uit die tijd nog in leven. Alleen hoofdredacteur Doret Jansen is tijdens het onderzoek helaas overleden. Een gevoelig verlies omdat zij vanuit haar leidinggevende positie een waardevolle bijdrage had kunnen leveren. Maar dankzij andere belangrijke rolspelers is er toch voldoende inzicht gecreëerd om niet alleen op basis van de krantenartikelen maar ook op basis van de antwoorden van

belangrijke rolspelers een degelijk onderbouwd antwoord op de onderzoeksvraag te formuleren.

Voordelen van inhoudsanalyse zijn: inhoudsanalyse verschaft een werkwijze om grote hoeveelheden materiaal te onderzoeken. Materiaal is vaak gemakkelijk toegankelijk. Ze is een relatief snelle en goedkope manier van onderzoek. Inhoudsanalyse is geschikt om een gebeurtenis uit het verleden te meten. Verder is ze een bescheiden, niet opdringerige manier van data-verzameling en –onderzoek. Deze voordelen worden onderschreven door Berger (1991a:92-93).

3.3. Interviews

Tijdens het onderzoek zijn gestructureerde/ongestructureerde kwalitatieve interviews afgenomen van enkele belangrijke Klerksdorpse rolspelers in aanloop naar de verkiezingen in 1994 zoals geïdentificeerd door de redactie. Nadat alle artikelen uit de periode mei 1993 – april 1994 uit de drie kranten waren doorgenomen, is een lijst gemaakt van de belangrijkste rolspelers. Met behulp van de redactie van de drie kranten en studieleider Froneman zijn de gegevens (telefoonnummers en e-mailadressen) van een aantal rolspelers achterhaald. Zij zijn benaderd en hebben via e-mail een vragenlijst beantwoord.

Om het antwoord op de onderzoeksvraag niet alleen op de interpretatie van de onderzoeker te funderen, zijn er voor dit onderzoek zes interviews gehouden. Hieronder staan de namen van de geïnterviewden plus hun functies in de periode mei 1993 – april 1994:

- Louis Kruger, algemeen directeur van de drie Klerksdorpse kranten
- Danie Jacobs, grafisch vormgever bij de drie Klerksdorpse kranten
- Riani de Wet, stadsraadslid in Klerksdorp
- Dominee Brian Wilkinson, voorzitter van het KOSH local peace comité
- Bobby Braddy, lid van het KOSH local peace comité

- Satish Roopa, mensenrechtenadvocaat, hoofd van de ANC-verkiezingsafdeling en vertegenwoordiger in verschillende vredescomités

Voor dit onderzoek zijn de geïnterviewden eerst telefonisch benaderd. In dat gesprek is uitgelegd waar het onderzoek over ging en wat de functie van de interviews zou zijn. Daarna is met de geïnterviewde afgesproken dat hij of zij per e-mail een vragenlijst zou ontvangen en die binnen een week zou beantwoorden. Op basis van de eerste antwoorden zou een tweede e-mail met vervolgvragen kunnen worden gestuurd.

Voordeel van deze methode is dat mensen op hun gemak over de vragen hebben kunnen nadenken en ze die op een ontspannen moment hebben kunnen beantwoorden. Nadeel van deze methode is dat niet iedereen met wie afspraken waren gemaakt, die is nagekomen. In totaal zijn er zeker 17 mensen benaderd. Tien daarvan hebben hun medewerking toegezegd en maar slechts zes zijn hun afspraken nagekomen.

Het spreekt vanzelf dat de geïnterviewden representatief voor het onderzoek moeten zijn (Leedy, 2001:159-160). Het afnemen van de interviews was het laatste onderdeel van het onderzoek. Eerst is uitgebreid de literatuur over ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek bestudeerd. Vervolgens zijn de uitgaves van de Klerksdorpse Rekord en de West Transvaal Rekord in de periode mei 1993 – april 1994 grondig doorgenomen. Pas na die grondige voorbereiding zijn de geïnterviewden geselecteerd en benaderd. Op die manier zijn de interviews uitgevoerd zoals Berger (1991b:57) aangeeft hoe interviews bij wetenschappelijk onderzoek moeten worden gehouden.

Het kiezen van diepte-interviews als onderzoeksgereedschap is niet de gemakkelijkste manier van onderzoek. Berger (1991b:58) noemt als problemen: verlegenheid bij de geïnterviewde en het kan moeilijk zijn de juiste persoon te pakken te krijgen. En als de onderzoeker uiteindelijk bij de juiste persoon is uitgekomen, dan is het nog maar afwachten of het interview oplevert wat hij ervan verwacht. Al deze mogelijke problemen vereisen een uiterst zorgvuldige voorbereiding van het interview.

Die problemen zijn vermeden bij dit onderzoek. Bij een interview via e-mail speelt verlegenheid geen rol. Mensen kunnen vrijuit hun antwoorden formuleren zonder dat ze onder druk staan van de vragensteller. De juiste personen selecteren was niet moeilijk omdat ze met naam en toenaam vermeld stonden in de drie onderzochte kranten of omdat de ze genoemd werden door andere rolspelers die zijn benaderd voor dit onderzoek. Door van tevoren telefonisch de vragenlijst goed door te nemen en helder uit te leggen wat het doel van het onderzoek was, hebben de interviews niet voor teleurstellende resultaten gezorgd. De interviews hebben opgeleverd wat ervan werd verwacht.

In de volgende drie hoofdstukken worden de resultaten van het onderzoek uitgewerkt. Allereerst wordt in hoofdstuk 4 de rol van de West Transvaalse Rekord besproken. Vervolgens komen in hoofdstuk 5 en 6 Lentswe en de Klerksdorpse Rekord aan bod.

Hoofdstuk 4 Wes-Transvaal Rekord (WTR)

De WTR is een krant op tabloidformaat waarvoor mensen moeten betalen. Het is de prestige-krant van de redactie die vooral in de 'blanke'woongebieden rond Klerksdorp en in andere dorpen in de huidige Noord-Westprovincie wordt verspreid. In de WTR verschijnen artikelen afwisselend in het Afrikaans en in het Engels. De krant verschijnt een keer per week (Kruger, 2002).

Aangezien de krant wordt gemaakt door dezelfde redactie die Lentswe en de Klerksdorpse Rekord samenstelt, kan verwacht worden dat zekere kenmerken van de kranten hetzelfde zullen zijn en dat er een bepaalde redactionele logica te vinden is in de drie kranten.

De inhoud van de WTR (uitgaven van 1 mei 1993 tot en met 30 april 1994) wordt nu besproken in termen van de volgende inhoudelijke aspecten, te weten verzoening en verdraagzaamheid, aanmoedigen betrokkenheid, nationbuilding en het kweken politiek bewustzijn, zoals geformuleerd in de theoretische stellingen 1 en 2.

De WTL was de belangrijkste uitgave van de redactie, de krant die het prestige hoog moest houden. Behalve berichten en verslagen, verschenen er ook elke week hoofdredactionele commentaren.

4.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse WTR

Vanwege het grote aantal artikelen dat uit de WTR is geselecteerd, zijn de artikelen in verschillende paragrafen besproken. Allereerst komen de redactionele hoofdartikelen aan bod, vervolgens de bijlage Election '94, daarna een serie over politieke partijen en ten slotte de berichten en verslagen.

4.1.1. De redactionele hoofdartikelen

In de hoofdredactionele commentaren werd vaak geschreven over onderwerpen die te maken hadden met de verkiezingen van 27 april 1994.

Dat lag ook voor de hand. De eerste vrije verkiezingen die toegankelijk zijn voor alle volwassen inwoners van het land is een grote gebeurtenis die veel aandacht in de media verdient. Daarom worden hieronder als eerste de commentaren besproken. Uit die commentaren komt de rol die de krant wil spelen duidelijk naar voren. De WTR was betrokken bij het voorbereidingsproces van de verkiezingen.

In het hoofdredactioneel commentaar van 17-18 juni (WTR, 1993:10) schrijft de krant dat de redactie de uitdaging heeft geaccepteerd om de stem van vertrouwen leven in te blazen en om de kennis de inwoners van de regio te vergroten. De redactie vindt het noodzakelijk om een rol te spelen, om actief deel te nemen aan de gebeurtenissen in de gemeenschap en om die te ondersteunen. De redactie stelt dat als de krant alleen als spiegel van de maatschappij fungeert, dan de missie van de krant zal mislukken. De redactie zal het veranderingsproces blijven ondersteunen en zal daar steeds zijn uiterste best voor doen (vergelijk theoretische stelling 1c, 2c, 2e). Uit dit commentaar blijkt overduidelijk dat de krant een positieve rol wil spelen in de aanloop naar de verkiezingen en dat dit een weloverwogen keuze is geweest.

Een van de manieren om een positieve rol te spelen is de oproep aan lezers tot betrokkenheid bij het voorbereidingsproces in het hoofdredactioneel commentaar van de WTR (15-16 juli, 1993:10). "We bepalen zelf hoe sterk het geweven tapijt van onze samenleving is door ons in te zetten voor een sterke en vreedzame gemeenschap", schrijft de redactie. Er wordt gewezen op het feit dat mensen die in stressvolle omstandigheden en uitzichtloze situaties in de townships opgroeiden mensen nodig hebben die hen perspectief geven. Ze hebben inspiratie nodig van mensen die opgroeiden in een klimaat vol met perspectieven. Mensen die zichzelf niet geroepen voelen om in de townships te gaan werken, moeten proberen hun burens over te halen tot een positieve houding ten opzichte van de veranderingen (vergelijk theoretische stelling: 1b, 1c, 2b, 2e).

De WTR (5-6 augustus, 1993:10) schrijft in het hoofdredactioneel commentaar over de naderende dag waarop gemengde raden hun zitplaatsen

in de plaatselijke besturen in zullen nemen. De krant stelt dat nieuwe bestuurders ervaring nodig hebben om zinvolle besluiten te kunnen nemen. De redactie maakt zich zorgen over de gebeurtenissen in de laatste gemeenteraadsvergadering in Klerksdorp en vraagt zich af of alles wel goed gaat in de raadzaal. De vraag is of de frustraties en beschuldigingen geen te grote problemen zijn voor de stad. De krant stelt dat dit niet zo is. Er wordt gewezen op samenwerkingsovereenkomsten die in het hele land zijn gesloten tussen verschillende groepen, culturen en volken. De krant vindt dat de raad van Klerksdorp een manier moet vinden om persoonlijke geschillen bij te leggen. Verdeeldheid onder de leiders heeft een slechte invloed op de eensgezindheid in de stad (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a, 2c, 2e).

In het hoofdartikel van de WTR (19-20 augustus, 1993:10) roept de redactie op tot betere communicatie in de gemeenteraad van Klerksdorp. De redactie vraagt zich af wat voor goeds er kan voortkomen uit persoonlijke aanvallen op een tijdstip dat men zich moet voorbereiden op multiraciale lokale besturen. De vraag wordt opgeworpen of vage bedreigingen richting raadsleden in het oppositiekamp de manier zijn waarop de raad in de toekomst zal opereren (vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2c, 2e).

Vredesduiven herinneren aan het feit dat iedereen over kleurbarrières heen moet kijken, zodat het moment waarop de natie één wordt steeds dichterbij komt, schrijft de WTR (14-15 oktober, 1993:8). Maar de redactie vraagt zich ook af of er ooit sprake zal zijn van culturele acceptatie als individuele groepen blijven vasthouden aan de wortels van hun eigen culturele identiteit. Uiteindelijk zal Zuid-Afrika één land zijn, gelooft de krant, maar er moet ook eenheid tussen de culturen tot stand worden gebracht. Zuid-Afrika, zo vindt de redactie, moet een land worden met erfgoed, tradities en culturele diversiteit van alle inwoners moet erkend en aangemoedigd worden. Cultuur kan een kleurrijk instrument van verandering zijn, oppert de WTR (vergelijk theoretische stelling 1b, 2c, 2e).

Het project 'Letters for Peace' is het onderwerp van het hoofdredactioneel commentaar in de WTR van 9-10 december (1993:8). De kinderen die mee hebben gedaan aan het project worden geprezen. De resultaten van het project noemt de krant opmerkelijk. Kinderen van alle nationaliteiten hebben hun best gedaan een bijdrage te leveren aan vrede door een beroep te doen op mensen die beslissingen nemen. Zo raakten die leiders bewust van het niveau van harmonie dat op de laagste niveaus van de samenleving leefde. De WTR noemt de campagne een succes omdat leiders uit het hele land alleen positieve reacties stuurden op de brieven van kinderen. (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2e).

In de redactionele kerstboodschap wenst de WTR (23-24 december, 1993:10) gelijke onderwijsmogelijkheden voor jeugd, nauwere samenwerking tussen de verschillende gemeenschappen, dat iedereen in de Wes-transvaal gelijke toegang tot medische zorg moet krijgen, dat er vrede in het gebied zal heersen in de aanloop naar de verkiezingen en ook daarna. De redactie wijst mensen op hun eigen verantwoordelijkheid om die wensen te verwezenlijken (vergelijk theoretische stelling 2e).

Het zijn verkiezingen voor iedereen. Onder die kop schrijft de redactie op 30-31 december (1993:8) in het hoofdredactioneel commentaar een betoog over de verkiezingen die 27 april het volgende jaar worden gehouden. De verkiezingen zullen niet volmaakt zijn, stelt de WTR, maar daar moet de lezer vrede mee hebben. Er moet nog veel tijd in de voorbereiding gestoken worden. Iedereen moet bijdragen aan het succes van Zuid-Afrika's eerste vrije verkiezing. Sport wordt over het algemeen gezien als een klimaatschepper en bruggenbouwer tussen de verschillende rassen. Ook het zakenleven moet bijdragen. Betrokkenheid kan talloze vormen aannemen, zoals vrij op het werk tijdens verkiezingen en gratis vervoer naar de stemlokalen. Bovendien zou het mooi zijn als elke werkgever een verkiezingsopleiding in zijn businessplan opneemt (vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2b, 2e).

Half januari (WTR 13-14 januari, 1994:6) roept de reactie in het hoofdredactioneel commentaar op om tijd te investeren in vertrouwen. Om

onze verdeelde dorpen en steden te verenigen moeten we moeite doen om elkaar te ontmoeten aan de onderhandelingstafel. Afgevaardigden van Klerksdorp, Manzilpark, Jouberton en Alabama hebben vergaderd over de kwestie van een nieuwe verenigde regering. Om die vergadering succesvol te maken is een veel vertrouwen nodig om de onderhandelingen tot een goed einde te brengen. Gemeenschappelijke grond kan volgens de WTR alleen gevonden worden als de afgevaardigden aanwezig zijn en geduld hebben (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a, 2c, 2e).

De Wes-Transvaal kan veel aandacht van de media verwachten omdat het een belangrijk kiesgebied is, stelt het hoofdredactioneel commentaar op 27-28 januari (WTR, 1994:10). Om in een goed daglicht te komen is het nodig om vooraf goed te onderhandelen over de toekomst. Ieders verhaal moet gehoord en begrepen worden, maar mensen mogen voor het beste resultaat voor hun eigen groep strijden. Voor het oog van journalisten uit de hele wereld kan de bevolking het zich niet veroorloven om als koppig bekend te staan (vergelijk theoretische stellingen 1b, 2b, 2c, 2e).

In een hoofdredactioneel schrijven over intimidatie en geweld vraagt WTR (3-4 februari, 1994:8) zich af of alleen de Zuid-Afrikaanse politie een einde mag maken aan intimidatie. Geweld zal een van de moeilijkste onderwerpen zijn voorafgaand aan, tijdens en na de verkiezingen. De explosies van afgelopen week zet de onderhandelaars onder grote druk. Ze kunnen gemakkelijk de voorloper zijn van een grootschalige ontwrichting en intimidatie bij de stembussen, vreest de WTR. Er zijn maar weinig dingen die een kiezer sneller van de stembus weghouden dan geweld. De krant roept iedereen op die iets over de explosies weet zich te melden (vergelijk theoretische stellingen 2b, 2c).

Halverwege februari is het nog tien weken te gaan tot de verkiezingen. In het hoofdredactioneel commentaar vraagt de WTR (17-18 februari, 1993: 10) zich af wat het nut is van het oprichten van een nieuwe regionale partij. Volgens de redactie zet dat de deelnemende partijen onder druk en intensificeert het de campagnes. Maar dat partijleden hun eigen partij de rug toe keren, is een

interessant politiek spel. De *North West Democratic Party* zou een politieke kracht kunnen worden in de toekomst, maar het grootste obstakel nu is de race tegen de klok voor de verkiezingen (vergelijk theoretische stelling 1b, 2a, 2c).

Om de mensen bij de verkiezingskeuze te helpen, zo schrijft de redactie in het hoofdredactioneel commentaar (WTR, 24-25 februari, 1994:10) komt er een serie over de standpunten van de partijen. De redactie geeft aan dat politiek niet genegeerd kan worden nu het politieke landschap zo veranderd is. Als het echt zo is dat de bevolking de regering van de regio is na 27 april 1994, dan is het de rol van de lokale pers om ze zo geïnformeerd mogelijk te houden. Daarom is de media verantwoordelijk voor het opleiden van mensen en te zorgen dat ze geen verkeerde gedachten vormen. Om deze status te behouden en er zeker van te zijn dat de berichtgeving eerlijk is, is alle partijen gevraagd om mee te doen aan de serie. Dus ook de partijen die ervoor hebben gekozen om niet mee te doen aan de verkiezingen (vergelijk theoretische stelling 1a, 2a).

Groepen mensen hebben vlak voor de verkiezingen gehamsterd en de WTR (7-8 april, 1994:6) gaat daar in het hoofdredactioneel commentaar op in. Volgens de krant zorgt hamsteren in geen enkele familie voor rust. Niemand kan voorspellen wat er gebeurt tijdens en na de verkiezingen, stelt de WTR. Daarom is het acceptabel om voorraden aan te leggen voor een dag of twee. De meerderheid van de bevolking heeft de financiële middelen niet om zich zo voor te bereiden. De krant benadrukt dat het vooral gaat om de mentale voorbereidingen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2c).

Het moment van de waarheid komt eraan. De WTR (14-15 april, 1994:10) schrijft daarom nog een keer een hoofdredactioneel commentaar over de verkiezingen. Volgens de redactie zijn afschuwelijke uitdrukkingen als apartheid en '*one settler one bullet*' vervangen door een geest van verzoening. De uitdaging is nu om Zuid-Afrika een veilig land te maken met perspectief voor iedereen, in het bijzonder voor de kinderen. Op 27 april

hebben de inwoners van de Wes-transvaal de plicht om een enorme verantwoordelijkheid te nemen. De lezers van de WTR hebben door de geboden informatie de kans gehad om over de grote onderwerpen een goede afweging te maken. Daarom kan een afgewogen keuze gemaakt worden. De krant stelt dat dit het moment is waarop alle inwoners van de provincie betrokken moeten raken bij reconstructie en ontwikkelingsprojecten die streven naar een beter leven voor iedereen. Al het werk van de onafhankelijke verkiezingscommissie zal tevergeefs zijn geweest als Zuid-Afrikanen zich niet realiseren hoe groot hun verantwoordelijkheid is om bij te dragen aan een vrije en eerlijke verkiezing (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2b, 2c, 2e).

4.1.2. De bijlage Election '94

Zowel in Lentswe als in de WTR werden de uitgaves van de speciale verkiezingsbijlage Election '94 opgenomen. Daarin werd aandacht besteed aan de belangrijkste aspecten van de verkiezingen van 27 april 1994. Ook hierin blijkt weer dat de WTR op een positieve manier een rol wilde spelen in het verkiezingsproces. De redactie vond het kennelijk belangrijk om de lezers grondig en duidelijk te informeren over de verschillende aspecten die samenhangen met de democratische verkiezingen.

De eerste bijlage 'Election '94' verschijnt in WTR (18-19 november, 1993). Op de eerste bladzijde van de bijlage wordt beschreven wat verkiezingen zijn, hoe mensen ermee om moeten gaan, waar verkiezingen vandaan komen en wat voor beslissingen er moeten worden genomen. In het artikel 'Waarom verkiezingen' op pagina twee van de bijlage wordt gezegd dat verkiezingen belangrijk zijn omdat ze de wereld zal verbeteren voor kinderen die opgroeien tot volwassenheid. Ze zorgen voor een platform van verschillende inzichten, voorzien in informatie voor kiezers, ze promoten het proces van constructieve betrokkenheid in een overgangperiode, ze onderzoeken de consequenties van inzichten van partijen, ze zorgen voor een constructief debat over cruciale kwesties en moedigen verschillende belangengroepen aan. En elke belangengroep heeft de volgende taken: het helpen creëren van een klimaat

waarin een hoge opkomst kan worden bereikt, ervoor zorgen dat verkiezingen zonder geweld verlopen, de uitkomst moet door iedereen worden geaccepteerd. Ook moeten ze ervoor zorgen dat het proces wordt beleefd als legaal. In diezelfde bijlage staat op pagina 3 paginagroot achtergrondverhaal over de verkiezingen waarin het systeem wordt uitgelegd en benadrukt dat het recht om te stemmen is bedoeld voor elk ras en elk geslacht en dat dit recht is beschermd in de grondwet. En op pagina 4 wordt uitgelegd wat democratie is en wordt ingegaan op de vraag waarom overgang noodzakelijk is, ook op plaatselijk niveau (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a, 2b, 2c, 2e).

In de WTR (2-3 december, 1993) wordt in Election '94 (pagina 3) uitgelegd waarom een democratisch Zuid-Afrika nodig is. Twee zaken worden genoemd: Geweld en werkgelegenheid. Alleen een nieuw Zuid-Afrika kan deze problemen oplossen, stelt Election '94. Verder wordt op pagina 2 van de bijlage uitgelegd wat de rol van de grondwet is. En pagina 1 van de bijlage beschrijft de betrokkenheid van bedrijven voor, tijdens en na de verkiezingen. Op pagina 4 van dezelfde uitgave wordt de Nobelprijs voor de vrede besproken. Vier Zuid-Afrikanen hebben deze prestigieuze prijs gewonnen. In het artikel staan citaten van de winnaars van 1993 Mandela en de Klerk. Mandela zegt: *The world is watching us carefully. Africa is waiting hopefully and we have leadership and the goodwill at grassroots to make it happen. It is up to us to use these tools to build prosperity and choose peace – for us and our children* (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

De bijlage Election '94 bij de WTR (16-17 december, 1993) schrijft op pagina 1 een artikel over het zakenleven en de verkiezingen. Er wordt ingegaan op wat de mogelijkheden voor het bedrijfsleven zijn. Op dezelfde pagina wordt *The Bill of Rights* besproken. Op pagina twee wordt uitgelegd hoe de kiezer stemt. Daarbij worden vragenlijsten weergegeven die zeker aan bod moeten komen bij het kiezersonderwijs. Dezelfde Election '94 legt op pagina 3 uit waarom kiezers identiteitspapieren nodig hebben (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

De mogelijke scenario's van de verkiezingen worden besproken op de eerste pagina van de bijlage Election '94 bij de WTR (6-7 januari, 1994). Op diezelfde bladzijde wordt het belang benadrukt van het accepteren van de resultaten van de verkiezingen. Verder wordt op pagina 2 uitgelegd hoe die Onafhankelijke Verkiesingskommissie werkt (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

De *Onafhankelijke Mediakommissie* is één van de onderwerpen op de pagina 1 van de bijlage Election '94 bij de WTR (20-21 januari 1994). Op diezelfde pagina wordt gesteld dat iedereen verantwoordelijk is voor de verkiezing van vertegenwoordigers. Op de tweede bladzijde wordt ingegaan op *die Onafhankelijke Uitsaai-owerheid*. En de vierde pagina schetst hoe de nieuwe regering er uit zal gaan zien (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Op 3-4 februari (WTR 1994) verschijnt in Election '94 een artikel over de *Transitional executive council* dat uitleg geeft over deze raad en de namen van de leden noemt. In dezelfde bijlage wordt de rol van het zakenleven bij de verkiezingen besproken en worden richtlijnen voor betrokkenheid van bedrijven bij de verkiezingen gegeven. Ook wordt advies gegeven geheim te houden waarop iemand gestemd heeft om intimidatie te voorkomen. De belangrijkste punten rondom identiteitsbewijzen worden nog een keer op een rij gezet, net als de rechten en verantwoordelijkheden van kiezers. De bijlage wijdt een paginagroot artikel aan de rol van waarden in de maatschappij. (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Twee weken later, op 17-18 februari (1994) wijdt de WTR in de bijlage Election '94 op vier pagina's aandacht aan hoe het nieuwe politieke stelsel zal gaan werken. Op pagina vier wordt in zeven eenvoudige stappen uitgelegd hoe iemand kan stemmen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

In Election '94 bij de WTVLR (10-11 maart, 1994) wordt op de eerste pagina ingegaan op het kiezerstraining. Verder wordt op de tweede pagina beschreven wat democratie inhoudt en welke garanties ze geeft tegen tirannie. Wat een stembureau is, wordt uitgelegd op de derde bladzijde. En op

pagina vier wordt de verkiezingswet globaal besproken, wordt uitgelegd hoe een stembiljet eruit ziet, wat stemmen is, hoe stemmen werkt en hoe de stemmen worden geteld (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Symbolen staan centraal in de bijlage Election '94 bij de WTVLR (23-24 maart, 1994). De nieuwe symbolen, zoals de nieuwe vlag, worden besproken op de eerste bladzijde. Een bladzijde verder worden mensen opgeroepen om de nieuwe symbolen een succes te maken en daarbij geeft de bijlage advies. Verder wordt een overzicht gegeven van hoe symbolen in de loop van de tijd veranderen. Vanzelfsprekend gaat Election '94 ook weer over de verkiezingen. In vijftien vragen worden de verkiezingen nog eens besproken. Een ander artikel gaat in op het recht om te stemmen. Ook wordt het belang van *voters education* nog een keer onderstreept. (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Wat is democratie en waarom zijn wet en orde noodzakelijk? Op die vragen geeft de bijlage Election '94 bij de WTR (7-8 april 1994) op pagina twee antwoord. Op de vierde pagina staat een artikel over de verkiezingsrechtbank en wordt de procedure voor de verkiezingsdebatten weergegeven (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Stemcursussen, waarnemers, de totstandkoming van de verkiezingsresultaten en het vredesproces in de Wes-transvaal worden besproken op pagina 1 van de bijlage Election '94 bij de WTR (14-15 april 1994). Verder wordt op pagina 3 uitgelegd dat de waarnemerscommissie van de Verenigde Naties alleen bedoeld is om vrije en eerlijke verkiezingen te waarborgen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

In de laatste aflevering van Election '94 bij de WTR (21-22 april 1994) wordt op pagina 1 geschreven hoe belangrijk het is om het resultaat van de verkiezingen te accepteren en verder te werken aan democratie. Verder worden de feiten over de verkiezingsdag weergegeven. (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Hoewel Elections '94 niet redactioneel door de WTR verzorgd is, maar door de *Onafhanklike Verkiesingskommissie is opgesteld en geplaatst, hebben de lezers van de WTR de inhoud kunnen lezen*. Die inhoud kwam overeen met de inhoud van de berichten en de artikelen in de WTL.

4.1.3. Serie over politieke partijen

Zoals in het hoofdredactioneel commentaar op 24-25 februari (WTVLR, 1994:10) al aangekondigd verschijnt er in de WTVLR een serie over de standpunten van de politieke partijen. De redactie doet dat om mensen zo geïnformeerd mogelijk te houden en ze zo te helpen bij de keuze die op de verkiezingsdag gemaakt moet worden. De krant vindt het de verantwoordelijkheid van de media om mensen te begeleiden en te zorgen dat ze geen verkeerde gedachten vormen.

Niet alleen in het commentaar, ook op de redactionele pagina's wordt de serie aangekondigd (WTR, 17-18 februari 1994:4). Alle partijen zijn uitgenodigd om hun visie te geven op grote thema's bij de komende verkiezingen (vergelijk theoretische stelling 2b). Tot half april geven de politieke partijen hun mening over uiteenlopende onderwerpen. Elke alinea hieronder geeft per maand weer welke onderwerpen aan bod zijn gekomen.

Op 24-25 februari (WTR: 1994: 4, 5, 6) geven de politieke partijen hun visie op het onderwijs. In deze editie staan ook weer portretten van politieke kopstukken van de partijen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Het thema waar de politieke partijen in de WTR(3-4 maart, 1994: 4, 5) hun visie op geven is transparantie (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Landbezit is het thema waarover de politieke partijen aan het woord komen in de WTR (10-11 maart, 1994:4, 5, 6) (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Op 17-18 maart verschijnen in WTR (1994:4, 5, 6) de visies van de politieke partijen op de economie (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Op 24-25 maart (WTR: 1994:5, 6,) staan er portretten van de verschillende partijleiders

in de krant. Ook geven de partijen dan hun visie op werkgelegenheid (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Op 31 maart – 1 april geven de politieke partijen hun visie op de huisvestingsproblematiek (WTR, 1994: 4, 5, 6) (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Veiligheid en geweld zijn de onderwerpen waar de politieke partijen op 7-8 april (WTR: 1994: 4, 5, 6) hun mening over geven (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Het laatste onderwerp waarover de politieke partijen aan het woord komen in de WTR (14-15 april, 1994: 5, 6, 7) is de rol van vrouwen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

4.1.4. Berichten en verslagen

Behalve in de hoofdredactionele commentaren, de bijlage Election '94 en de serie over politieke partijen, komen de verkiezingen ook regelmatig aan bod in berichten en verslagen op de overige redactionele pagina's. Hieronder wordt de inhoud van die artikelen kort genoemd.

In de WTR (13-14 mei, 1993:1, bijlage OR, WTPC maps road to regional peace) staat een kort verslag van een seminar van het *West Transvaal Peace Committee*. De voorzitter stelt dat één van de belangrijkste doelen van het nieuwe comité is om actief te beginnen met de infrastructuur voor de komende verkiezingen. Daarbij moet volgens hem aandacht worden gegeven aan sociaal-economische wederopbouw en aan ontwikkelingsonderwerpen (vergelijk theoretische stelling 1b).

Onder de kop '*Pers, politici het rol vir toekomstige SA-lesers*' schrijft de WTR (20-21 mei, 1993:5) dat 51 procent van de inwoners van Wes-transvaal onzeker is over de toekomst van het land. Ronduit negatief gestemd is 17 procent. Politici en jeugd worden als de twee belangrijkste groepen gezien die kunnen bijdragen aan een besluit over de toekomst van het land. Aangetekend wordt dat het om het KOSH-gebied¹ gaat, en dat zwarte woongebieden niet in het onderzoek zijn betrokken. Er wordt een top 5

¹ KOSH-gebied bestaat de plaatsen Klerksdorp, Orkney, Stilfontein en Hartbeesfontein

gegeven van groepen die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van Zuid-Afrika:

1. politici
2. jeugd
3. zakenlieden
4. scholen
5. vrouwen

89 procent vindt de rol van de WTR en de Klersdorp Rekord (KR) belangrijk, waarvan 45 procent zegt dat de kranten een 'baie' belangrijke rol kunnen spelen. 92 procent van de ondervraagden vindt het belangrijk dat er een forum met vertegenwoordigers van alle bevolkingsgroepen komt dat zich bezighoudt met sociaal-economische ontwikkeling richt. 50 procent daarvan zegt dat zo'n forum zelfs noodzakelijk is. (vergelijk theoretische stelling 1b, 2a, 2c, 2d)

Op 17-18 juni (1993:3) meldt de WTR dat er in het KOSH-gebied een vredescomité is gesticht om gewelddadige situaties te signaleren en sociaal-economische hervormingen en ontwikkelingen in het gebied te ondersteunen. Het is een subcomité van het *Regional Peace Committee*, waaraan dan ook rapport zal worden uitgebracht. Lokale leiders uit alle lagen van de bevolking zijn lid (vergelijk theoretische stelling 1a, 2b, 2e).

De WTR (24-25 juni 1993:3) kopt dat 'n stad is gebore' bij een verslag van het aansteken van een vredesvlam. Toenmalig burgemeester Du Toit zei: "Ons moet besluit of die toekoms maar net mag aankom en verbygaan of ons moet die hande vat en saam daaraan beplan". Ook deed hij een oproep aan de inwoners van de stad om aan de rest van het land te laten zien dat mensen in vrede kunnen samenleven. (vergelijk theoretische stelling 1b, 2b, 2e)

In de WTR van 24-25 juni (1993:11) worden mensen jonger dan 35 opgeroepen deel te nemen aan een debat waar jonge mensen zich samen kunnen bezinnen op actuele zaken. Alle bevolkingsgroepen kunnen meedoen en de onderwerpen die aan bod komen zijn: staatkundige verandering, economie, sociaal-culturele eisen in een veranderende samenleving. Het doel

van het debat is jonge mensen toe te rusten om een actieve rol in hun gemeenschap te spelen (vergelijk theoretische stelling 2b).

'*A prayer for peace*' is de kop boven een verslag in de WTR van 8-9 juli (Van Vuren 1993:3) van een gebeds- en zangbijeenkomst van zwarten en witten in Kanana waar werd gebeden om vrede in de stad. Ook werd er een mars voor de vrede gehouden. 250 mensen namen deel. Dominee Les Davey van de Bethesdakerk maakte daaruit op dat de behoefte aan vrede in de verschillende gemeenschappen groot is (vergelijk theoretische stelling 1b, 2e).

De WTR (22-23 juli, 1993:4) doet verslag van een ontmoeting tussen witte en zwarte zakenmensen in Klerksdorp. Het is de bedoeling om meer samen te werken en de witte zakenmensen geven aan de zwarte te willen ondersteunen (vergelijk theoretische stelling 1b, 2e).

In een artikel maakt de WTR (augustus 5-6, 1993:7) melding van de vorming van een vredescomité voor Schweizer-Reneke. Daarin nemen 54 vertegenwoordigers zitting en dat is veel meer dan verwacht. Ze zijn afkomstig van de Nasionale Party, het ANC, politie, leger. Er is ook ruimte voor andere partijen om zitting te nemen in het comité. Telefoonnummers worden genoemd voor geïnteresseerden (vergelijk theoretische stelling 1b, 2b, 2e)

De WTR (26-27 augustus 1993: 5,9) kondigt een nationale vredescampagne in de KOSH-regio. Mensen uit alle lagen van de bevolking zullen verklaren dat ze niet met de armen over elkaar kunnen kijken hoe het bloed van hun broeders en zusters, ouders en kinderen vloeit door de straten van het land. Er zullen religieuze diensten worden gehouden. Er zal vijf minuten stilte in acht genomen worden. De eerste minuut zal het volledig stil zijn in het hele land. De ander vier zijn bedoeld om een vredeslied te zingen. Er zal een menselijke keten gevormd worden door hand in hand te staan als een teken van solidariteit en eenheid. Alle Zuid-Afrikanen zijn uitgenodigd en uitgedaagd

om creatief te zijn in de campagne voor vrede (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2b, 2d, 2e).

In de WTR (26-27 augustus, 1993:7) wordt een openbare vergadering over de toekomst van de plaatselijke regering in Schweizer-Reneke aangekondigd. De kiezers hebben daarom gevraagd. Ze willen bespreking over en toelichting op de toekomstige plaatselijke regering. De vergadering wordt op 27 augustus om twaalf uur gehouden in de stadsraad. Kiezers wordt verzocht de vergadering bij te wonen (vergelijk theoretische stelling 1b, 2b).

De WTR (26-27 augustus, 1993:12) kondigt de actie *Read for Peace* aan, die wordt georganiseerd door de Read Educational Trust. Op 10 september komt de jaarlijkse *Readathonweek* ten einde. Doel is om het cruciale verband tussen geletterdheid en vrede te demonstreren omdat lezen helpt begrip te kweken tussen alle rassen, zegt Cynthia Hugo, de nationale directeur van Read. Scholen die willen meedoen, worden daartoe gestimuleerd en het telefoonnummer is vermeld (vergelijk theoretische stelling 1a,1b, 2b, 2e).

Onder de kop 'Pupils peace efforts recognised' schrijft de WTR (26-27-aug, 1993:29) een kort bericht over duizenden leerlingen van 75 scholen in de grotere Klerksdorpregio hebben deelgenomen aan het project '*Letters for peace*'. Daarin werden brieven geschreven die om vrede vragen aan Zuid-Afrikaanse leiders. (vergelijk theoretische stelling 1b, 2b, 2e)

In de WTR (2-3 september, 1993: 3) roept Charles Wyse, de speciale adviseur van de waarnemingsmissie van de Verenigde Naties (UNOMSA), gemeenschappen op om zich meer te identificeren met het veranderingsproces om op die manier een stabielere natie te krijgen. Hij noemt de oorzaken van geweld in het land complex. Volgens hem is een ontwikkelingsplan nodig dat zich richt op onderwijs, gezondheid, huizen en werkgelegenheid (vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2b, 2e).

De Vredesdag is alleen maar een begin. Dat is de kop van een artikel in de WTR (9-10 september, 1993:3). Het vredesproces is een activiteit die

doorgaat en een klimaat van vrede en harmonie in de regio en in het land moet brengen, zo zei de regionale bestuurder van het Wes-transvaaise vredescomité. Op de nationale feestdag hielden zeshonderd inwoners van Klerksdorp elkaars handen vast. Ook was er vijf minuten stilte. Op scholen werd de Nationale Vredesdag gevierd (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2e).

De National Peace Accord Trust zet een grote sponsoractie op met een sportprogramma voor vrede, zo meldt de WTR (23-24 september, 1993:6). Met de sponsoractie moet tien miljoen rand worden opgehaald. Een deel van het geld wordt gebruikt voor lesprogramma's over vrede, de herbouw van schoolgebouwen, huizen en gemeenschappen en ook voor droogtebestrijdingsprogramma's. Bij het artikel is een telefoonnummer vermeld dat mensen kunnen bellen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2b, 2e).

Aartsbisschop van de Anglicaanse Kerk Desmond Tutu zegt in de WTR (28-29 oktober 1993:3): "Als christen heb ik nooit getwijfeld dat we in staat zouden zijn om vooruit te kijken naar een vreedzame toekomst. Ik baseer mijn geloof op de dood en opstanding van Jezus Christus." Tutu is een symbool van eenheid en zijn bezoek aan Klerksdorp heeft als doel de boodschap van vrede te verspreiden (vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2b, 2e).

De redactie van de WTR (18-19 november, 1993:3) deelt mede dat de Record start met een speciale verkiezingsbijlage (zie ook Election '94) waarin aandacht wordt besteed aan de belangrijkste aspecten van de verkiezingen in april 1994. Deze bijlage wordt ook gepubliceerd in Lentswe, de krant voor de townships. Onderwerpen die aan bod komen zijn onder meer: De rol van fora in de overgang, de rol van de grondwet en de Bill of Rights, business en verkiezingen, democratie, regionalisering, reactie op nationale symbolen, registratie om te stemmen en waar de stem uitgebracht kan worden (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a, 2c).

Op 16-17 december (Larissa la Grange, WTR, 1993: weekendbijlage) staat dat mensen moe zijn. Ze zijn de onrust beu, ze zijn de zinloze wreedheid zat, net als het vernietigende geweld. Alles wat ze willen is een land waar zij en hun kinderen in vrede kunnen leven en waar iedereen gelijke kansen (vergelijk theoretische stelling 2e).

Prominenten uit Klerksdorp schrijven in de WTR (6-7 januari, 1994:4) hun wensen voor het nieuwe jaar. Burgemeester Steve du Toit wil het vredesbos zichtbaar maken. Stadsclerk Jan Muller zegt dat mensen elkaar in vrede moeten verdragen zodat iedereen van zijn plek onder de zon is verzekerd. Afgevaardigde Johan de Wit in Jouberton zegt te hopen dat alle betrokkenen erin zullen slagen om de relatieve vreedzaamheid van dat moment te consolideren. En Rob MacGregor, lid van het Nationale Economische Forum zegt het belangrijk te vinden dat iedereen van alle mogelijke verkiezingskeuzes bewust moet zijn (vergelijk theoretische stelling 2e).

Op 13-14 januari (Mzayifane Hoffman, WTR, 1994:1, 2) wordt gemeld dat het lokale debat over de voorbereidingen voor de verkiezingen op gang komt. Het ANC en de Klerksdorp City Council Alliance besluiten een onderhandelingsforum te beginnen (vergelijk theoretische stelling 2d).

De WTR (24-25 februari, 1994:8) maakt melding van gratis kiezerstraining. Ook op 3-4 februari (WTVLR, 1994:2) schrijft de krant over een kiezersopleiding in Jouberton (vergelijk theoretische stelling 2b).

De WTR (10-11 maart, 1994:2) meldt dat de kerken over het hele land een gebedsweekend gaan houden om te bidden voor de verkiezingen. Alle kerken in de regio doen mee (vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2e).

April is de vredesmaand voor kerken, zo meldt de WTR (31 maart – 1 april, 1994:2). Kerkleiders zullen dan in hun preken en gebeden extra aandacht aan vrede besteden. Thema's zullen zijn: vrede, transformatie en 'vergeving is de taak van God' (vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2e).

Op 7-8 april (WTR, 1994:14) krijgt de vredesboodschap een heel andere dimensie als tuinmannen worden opgeroepen om vredesplanten in tuinen te zetten: rozen, lelies, lovepalm (vergelijk theoretische stelling 2b, 2e).

Een ander facet wordt in de uitgave van 14-15 april (1994:20) belicht. De WTR meldt dat er een speciale vredespostzegel is uitgekomen. Het gaat om postzegels met een vredesboodschap die een maand lang beschikbaar zullen zijn (vergelijk theoretische stelling 2e).

Als u twijfelt, belt u dan de vredeslijn. Dat is de kop boven een artikel (WTR, 14-15 april, 1994:4) dat schrijft over het vredeskantoor waar mensen terecht kunnen met vragen over de verkiezingen. Mensen kunnen langsgaan, maar ze kunnen ook bellen. De tips die het vredeskantoor geeft zijn: niet afgaan op vage geruchten, bouw je mening op basis van feiten (vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2b). Minister Pik Botha van Buitenlandse Zaken roept op om vrede een kans te geven (WTR, 14-15 april, 1994:2). Hij zei in Klerksdorp dat 27 april niet het einde van de wereld is, maar het begin van een nieuw en beter Zuid-Afrika (vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2e).

4.2. Samenvattende interpretatie

Uit het voorafgaande blijkt dat de redactie van de WTR op verschillende manieren in termen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek gewerkt heeft. Alle punten die in de theoretische stellingen zijn genoemd, zijn terug te vinden in de geselecteerde en onderzochte krantenartikelen:

Theoretische stelling:	Aantal keer teruggevonden:
1a	36 x
1b	46 x
1c	17 x
2a	26 x
2b	21 x
2c	13 x
2d	3 x
2e	31 x

In de WTVLR zijn in totaal 99 elementen van ontwikkelingsjournalistiek gevonden. Ook werden 94 elementen uit de civiele journalistiek aangetroffen. Beide theorieën komen dus ongeveer even vaak voor, hoewel er net iets meer ontwikkelingselementen zijn teruggevonden dan elementen uit de civiele journalistiek.

In de berichtgeving in de WTR zijn in totaal 46 elementen van nationbuilding aangetroffen. Theoretische stelling 1b is daarmee duidelijk het meest teruggevonden in de geselecteerde artikelen uit de WTR. Dat is tamelijk opmerkelijk. Uit de theorie in hoofdstuk 2 bleek dat ontwikkelingsjournalistiek vooral gericht is op de Derde Wereld. De WTR wordt vooral verspreid in Eerste Wereldomstandigheden. Toch is het gezien de tijd waarin de artikelen verschenen niet zo vreemd dat ook een Eerste Wereldgeörienteerde krant nationbuilding en de bouw van politiek bewustzijn hoog in het vaandel heeft staan. Zuid-Afrika stond in de periode mei 1993-april 1994 aan de vooravond van ingrijpende politieke veranderingen. Een land met inwoners uit bevolkingsgroepen die tientallen jaren gescheiden leefden, moesten voor het eerst een regering gaan kiezen. In die situatie kan nationbuilding niet gemist worden en is de bouw van politiek bewustzijn zowel in Eerste- als in Derde Wereldomstandigheden nodig.

In de hoofdredactionele commentaren geeft de redactie van de WTR veel bloot over de bedoelingen die de krant heeft. In de WTR van 17-18 juni (1993:10) zegt de krant letterlijk dat een van de doelen is om de kennis van de lezers te vergroten. De lezers hebben veel politieke kennis op kunnen doen, onder meer door de bijlage Election '94 en de serie over politieke partijen. Ook heeft de redactie in de commentaren opgeroepen tot betrokkenheid (bijv. WTR, 15-16 juli 1993:10) en verzoening (bijv. WTR, 23-24 december 1993:10). De krant signaleert verschillende problemen en wijst de lezers keer op keer op hun verantwoordelijkheid (bijv. WTR, 7-8 april 1994:6). Uit de commentaren blijkt dat de redactie van de WTVLR duidelijk een positieve rol wilde spelen in de aanloop naar de verkiezingen van 27 april 1994. De krant

heeft er alles aan gedaan de lezers voor te bereiden op die verkiezingsdag en die verkiezingsdag rustig en vreedzaam te laten verlopen.

Door de bijlage Election '94 hebben de lezers een grondige basiskennis op kunnen doen over het nieuwe politieke bestel. Door de serie over politieke partijen konden de lezers precies weten welke partij voor welke standpunten stond. Op die manier zijn ze in de gelegenheid gesteld om weloverwogen hun stem uit te brengen.

In de berichten en verslagen laat de krant de resultaten van een onderzoek zien naar hoe de witte bevolking de toekomst ziet (20-21 mei 1993:5). In dat onderzoek komt naar voren dat 89 procent van de bevolking vindt dat de WTR en de KR een belangrijke rol spelen in het gevoel dat mensen over de toekomst hebben.

De berichten in de WTR ademen ook regelmatig de sfeer van verzoening. Bij allerlei vredesactiviteiten wordt uitgebreid stilgestaan. Voorbeelden: Het onsteken van een vredesvlam (24-25 juni 1993:3), een gebed voor vrede (Van Vuren, 8-9 juli 1993:3), een vredescampagne in de KOSH-regio (26-27 augustus 1993:5,9), *Read for Peace* (26-27 augustus 1993:12), *Letters for Peace* (26-27 augustus, 1993:29), de Vredesdag (9-10 september 1993:3).

In de hoofdstukken 5 en 6 wordt de kwalitatieve inhoudsanalyse bij achtereenvolgens Lentswe en de KR besproken. In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op hoe de WTR, Lentswe en de KR zich tot elkaar verhielden.

Hoofdstuk 5 Lentswe

Lentswe is een krant op tabloidformaat die in de townships rond Klerksdorp wordt verspreid. De krant verschijnt een keer per week en de artikelen zijn in het Engels geschreven (Kruger, 2002).

De inhoud van Lentswe (uitgaven van 1 mei 1993 tot en met 30 april 1994) wordt nu besproken in termen van de volgende inhoudelijke aspecten, te weten verzoening en verdraagzaamheid, aanmoedigen van betrokkenheid, nationbuilding en het kweken van politiek bewustzijn, zoals geformuleerd in de theoretische stellingen 1 en 2.

Aangezien er geen redactionele commentaren in deze krant hebben gestaan, zoals wel in de WTR het geval was, worden hier alleen berichten, verslagen en aankondigingen beschreven en besproken.

5.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse Lentswe

Vrijwel alle artikelen die betrekking hebben op de verkiezingen van 27 april 1994 die in de Lentswe verschenen, toonden een element uit de theorie van ontwikkelingsjournalistiek. Dat was ook te verwachten omdat de doelgroep van de krant in Derde Wereldomstandigheden leeft in de townships rond Klerksdorp. Eerst wordt de bijlage Active Voice besproken, daarna wordt kort naar de bijlage Election '94 verwezen en ten slotte komen de berichten en verslagen aan bod.

5.1.1. De bijlage Active Voice

Lentswe had in de periode mei 1993 – april 1994 overduidelijk als hoofddoel om het politiek bewustzijn van de lezers te vergroten. Vanaf 21 mei 1993 brengt de krant in een aantal van haar afleveringen de bijlage Active Voice uit. Dat is een uitgave die geproduceerd is door het *English Literacy Project* in Braamfontein. In verschillende afleveringen legt Active Voice op eenvoudige en duidelijke manier uit hoe het nieuwe politieke systeem in Zuid-Afrika werkt.

Onder de bevolking in de townships gingen de wildste verhalen over de verkiezingen. Om de grootste misverstanden uit de wereld te helpen schrijft Lentswe in de eerste uitgave van Active Voice (21 mei, 1993): *Elections are coming. You must get ready. Most South-Africans never voted before, so people are making up myths about elections. A myth is an untrue story. Here we look at five myths and explain why they are not true.*

1. *My husband will vote for me and our family -> one person one vote, all women have the right to vote.*
2. *My boss will fire me if I don't vote for his party -> your vote is secret*
3. *My priest says I must not vote because God is the only leader we need -> we need leaders on earth*
4. *We are going to win anyway; I don't need to vote -> every vote counts*
5. *My neighbour says: If I don't vote for his party, the ancestors will tell him. Then I'll be in trouble -> your vote is secret for everyone (Vergelijk theoretische stelling 1a,1b, 1c, 2a)*

In de bijlage Active Voice (4 juni 1993) wordt op eenvoudige wijze uitgelegd wat democratie is. Dat gebeurt aan de hand van de volgende termen: *the right to vote, freedom of the media, freedom of speech, freedom of assembly, freedom of association, freedom from want, referendum, assembly, association, majority vote en representative* (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Active Voice (18 juni 1993) legt uit wat een politieke partij is. Er is aandacht voor: *democratic elections, belief, interests, campaigns* (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Twee weken later (2 juli 1993) licht Active Voice toe wat oppositie is (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). In een volgende Active Voice (30 juli 1993) wordt gesteld dat politieke tolerantie de sleutel tot democratie is (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a, 2e).

Op 20 augustus 1993 noemt Active Voice de verschillende politieke partijen met hun standpunten: *Konserwatiewe Party, Nasionale Party, African National Congres, Demokratiese Party, Pan African Congres, Azanian Peoples Organisation, Inkatha Freedom Party, rightwing groups en homeland groups* (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a). Active Voice (15 oktober 1993) legt

de lezers ook uit wat een politieke campagne is (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

Op 29 oktober (1993), ruim een half jaar voor de verkiezingen, roept Active Voice iedereen op zich klaar te maken om te stemmen. Daar is een identiteitsbewijs voor nodig en in de bijlage wordt uitgelegd hoe mensen daar aan kunnen komen (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a, 2b). Een maand later (26 november 1993) legt Active Voice uit hoe mensen kunnen stemmen en hoe de procedure in zijn werk gaat (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a).

In de bijlage Active Voice (10 december 1993) kijkt Lentswe terug naar en vooruit op het vredesproces. De krant noemt de toekomst hoopvol, maar schroomt niet de problemen die er nog zijn op te sommen. Lezers krijgen het advies om zorgvuldig na te denken en niet bang te zijn (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a).

Op 22 april 1994 verschijnt de laatste Active Voice. Daarin blikt Lentswe vooruit op de verkiezingen en geeft lezers laatste adviezen. Ook wordt er verslag gedaan van de stemcursussen: verschillende verhalen met adviezen en ervaringen (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a, 2b).

5.1.2. De bijlage Election '94

De redactie van Lentswe heeft meerdere manieren gebruikt om te proberen het politiek bewustzijn van de lezers te vergroten. Vanaf half december verscheen zowel in de WTR (zie hoofdstuk 4) als in Lentswe de bijlage Election '94. Daarin werd aandacht besteed aan de belangrijkste aspecten van de verkiezingen van 27 april 1994. Zie hoofdstuk 4 voor een uitgebreide beschrijving van de bijlage.

5.1.3. Berichten en verslagen

Behalve in de afleveringen van Active Voice en Election '94 doet de redactie ook op de pagina's van Lentswe zelf pogingen het politiek bewustzijn van de lezers te vergroten. Opvallend is dat vaak politieke en religieuze leiders worden geciteerd die oproepen tot verzoening en betrokkenheid.

Onder de kop 'Goodbye Apartheid' (9 juli 1993:1, 2) wordt beschreven hoe stadsleiders apartheid vaarwel zeggen (vergelijk theoretische stelling 1b, 2a, 2e). Alle raadsleden zien het afschaffen van de apartheid als een grote uitdaging en een moment van verandering. Lentswe (23 juli 1993:1) meldt dat het ANC harmonie wil. Locale ANC-leden en burgerlijke leiders hebben opgeroepen om aan de onrust een eind te maken (vergelijk theoretische stelling 1b, 2a, 2e). Op 13 augustus (1993:2) staat een kort berichtje met een mededeling over workshops die uitleggen hoe de verkiezingen op 27 april zullen gaan (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 2a, 2b).

We want peace and we are prepared to sit down and talk. We have been attacked, but we are prepared to forget what has happened (vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2e). Dat zegt in Mr. Nobelu in een interview met Lentswe (1 oktober, 1993:1). Hij is coördinator van de straatcomités in Kunana. Het openingsartikel van Lentswe (29 oktober 1993:1) luidt: *Message of peaceful unity: Archbishop Tutu of the Anglican Church: As a christian I have never doubted that we would be able to look forward to a peaceful future. I base my belief on the death and resurrection of Jesus Christ* (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1b 1c, 2b, 2e).

Journalist Mzayifani Hoffman schrijft in het openingsartikel van Lentswe (3 december 1993:1, 2) een oproep van lokale ANC-leider Thozamile Botha: *No one will win a civil war. If we choose civil war, we will fight ten years and come back to negotiate the same issues that we are negotiating today. But then the country will be in ruins. It is better to talk now* (Vergelijk theoretische stelling 1b, 1c, 2d, 2e). Op 4 maart (1994:3) zegt de vice-president van de *Association of European Parliamentarians for Africa* in Lentswe: *European*

business will invest in the country if there is peace and political stability
(vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2e.) In Lentswe (3 september 1993:3) doet de woordvoerder van de United Nations Observer Mission (UNOMSA) een oproep tot meer betrokkenheid bij het vredesproces (vergelijk theoretische stelling 1c, 2b, 2d, 2e)

De oproep tot verzoening en betrokkenheid komt in Lentswe vooral, maar niet uitsluitend, van politieke en religieuze leiders. Maar de oproep komt ook van kinderen en 'gewone' mensen. Lentswe (14 mei 1993:4) kondigt aan dat duizenden scholieren uit de regio Klerksdorp een unieke bijdrage tot de vrede kunnen leveren door brieven naar politieke en religieuze leiders te schrijven (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2b, 2d, 2e).

Onder de kop 'Pray for peace' maakt Lentswe (27 augustus 1993:3) melding van een nationale campagne voor vrede, liefde en hoop voor de toekomst. Op 2 september 1993 moet tussen 12 en 13 uur iedereen vijf minuten stilstaan bij en bidden voor vrede. Het is een tijd om naar vredesafspraken te luisteren en boeken te lezen die het thema vrede behandelen. Van iedereen wordt verwacht dat hij een blauwe of witte band draagt als een teken van vrede (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2b, 2e).

In Lentswe (1 oktober 1993:5) staat het volgende gedicht (vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2b, 2e):

*People, let's bury our weapons and stop
The violence let's pray to the Lord to help us with peace
People stop killing Africa
South-Africa is stinking of the blood of dead people
An injury to one is an injury to all
Peace in our land*

Een week later schrijft Lentswe (8 oktober 1993:5): *Peace is responsibility for all of us. If it is only when we work together that the dove of peace will live as a symbol of hope for the future. We need the help of all South-Africans* (Vergelijk theoretische stelling 1a, 1c, 2b, 2e).

Ook Lentswe zelf roept op tot betrokkenheid. Op 22 oktober (1993:2) kondigt Lentswe een stemtraining aan voor volwassenen in Jouberton, een township buiten Klerksdorp (vergelijk theoretische stelling 2b). In Lentswe (21 januari, 1994:2) worden mensen opnieuw opgeroepen te zorgen dat ze een identiteitsbewijs krijgen. De krant meldt dat ze nu ook af te halen zijn bij mobiele punten. Er staat op een lijst aangegeven wanneer mensen waar terecht kunnen (vergelijk theoretische stelling 2b). Op 15 april (1994:8) schrijft Lentswe dat mensen bij twijfels de telefonische vredeslijn kunnen bellen. Het nummer wordt gegeven en er wordt uitgelegd wanneer en hoe de telefoonlijn gebruikt kan worden (vergelijk theoretische stelling 2b). In Lentswe van 22 april 1994 is ook de bijlage 'Your Guide To Voting' opgenomen van de *Onafhanklike Verkiesingskommissie (Independent Election Commission)* (1994). Het is een gids met heldere uitleg en plaatjes ter verduidelijking (vergelijk theoretische stelling 1a, 1b, 1c, 2a).

5.2. Samenvattende interpretatie

Uit het voorafgaande blijkt dat de redactie van de Lentswe op verschillende manieren in termen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek gewerkt heeft. Alle punten die in de theoretische stellingen zijn genoemd, zijn terug te vinden in de geselecteerde en onderzochte krantenartikelen:

Theoretische stelling	Aantal keer teruggevonden
1a	31 x
1b	32 x
1c	15 x
2a	27 x
2b	13 x
2c	1 x
2d	3 x
2e	13 x

In de berichtgeving in Lentswe zijn in totaal 78 ontwikkelingsjournalistiekelementen gevonden. Ook kwamen uit het onderzoek 57 elementen uit de civiele journalistiek naar voren. Die uitkomsten waren te verwachten, maar zijn door deze kwalitatieve inhoudsanalyse nu aangetoond.

In totaal werd in 32 artikelen een vorm van theoretische stelling 1b aangetroffen. Dat betekent dat in vrijwel alle artikelen die voor dit onderzoek uit Lentswe zijn geselecteerd een of andere vorm van nationbuilding of bouw van politiek bewustzijn voorkwam. Blijkbaar hechtte de redactie van Lentswe er grote waarde aan om aan nationbuilding en het kweken van politiek bewustzijn te doen. De nationbuilding en het kweken van politiek bewustzijn zijn natuurlijk nadrukkelijk aanwezig in de bijlages Active Voice en Election '94. Die twee bijlages hebben een sterk educatief karakter waarin de bevolking wordt uitgelegd hoe het nieuwe systeem gaat werken en hoe belangrijk het is dat elke inwoner daar op zijn of haar manier een steentje aan bijdraagt.

Uitschieters zijn natuurlijk ook de theoretische stellingen 1a en 2a die te maken hebben met verdraagzaamheid en de burger meer inzicht te geven in hoe de maatschappij in elkaar zit. Vooral in de bijlages, maar ook een aantal keer op de redactionele pagina's, geeft Lentswe een uitleg van de verschillende aspecten van de verkiezingen. De krant speelt zo een educatieve rol en geeft de burger duidelijk meer inzicht in hoe de maatschappij in elkaar zit.

Opmerkelijk is ook, zoals in 4.1 al is aangegeven, dat Lentswe vaak de mensen indirect aanspreekt. De boodschap van verzoening, van hoe belangrijk het is dat de verkiezingen goed verlopen en van een positieve houding van de inwoners, wordt vaak opgetekend uit de mond van een politieke of religieuze leider.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 6 de kwalitatieve inhoudsanalyse van de KR besproken. In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op hoe Lentswe zich op basis van de punten die zijn onderzocht verhoudt tot de WTR en de KR.

Hoofdstuk 6 De Klerksdorpse Rekord

De Klerksdorpse Rekord is een gratis krant op tabloidformaat die vooral in de 'blanke' woongebieden rond Klerksdorp wordt verspreid. De artikelen zijn afwisselend in het Afrikaans en in het Engels geschreven. De krant verschijnt een keer per week en wordt gratis huis-aan-huis bezorgd. Het is een commercieel georiënteerde krant met vooral een consumentenbenadering (Kruger, 2002).

Aangezien de krant wordt gemaakt door dezelfde redactie die Lentswe en de Wes-Transvaal Rekord samenstelt, kan verwacht worden dat zekere kenmerken van de kranten hetzelfde zullen zijn en dat er een bepaalde redactionele logica te vinden is in de drie kranten.

De inhoud van de Klerksdorpse Rekord (uitgaven van 1 mei 1993 tot en met 30 april 1994) wordt nu in termen van de volgende inhoudelijke aspecten, te weten verzoening en verdraagzaamheid, aanmoedigen van betrokkenheid, nationbuilding en het kweken van politiek bewustzijn, zoals geformuleerd in de theoretische stellingen 1 en 2.

De bespreking zal gedaan worden in termen van theoretische stellingen in hoofdstuk 2.1 en hoofdstuk 2.2.

Aangezien er geen redactionele commentaren in deze krant hebben gestaan, zoals wel in de WTR het geval was, worden hier alleen berichten, verslagen en aankondigingen beschreven en besproken. De KR is een vrij dunne krant met veel aandacht voor human interest. In de periode mei 1993 tot april 1994 zijn er niet veel berichten gewijd aan de naderende verkiezingen van 27 april 1994.

6.1. Kwalitatieve inhoudsanalyse Klerksdorpse Rekord

De artikelen die betrekking hebben op de verkiezingen van 27 april 1994 die in de Klerksdorpse Rekord (KR) verschenen, hadden bijna allemaal te maken met verzoening. In een verslag van een bijeenkomst van het Western Transvaal Peace Committee (KR 11-13 mei, 1993:3) roepen woordvoerders op tot rechtvaardigheid en verzoening (vergelijk theoretische stellingen 1a, 2e). De KR (22-24 juni, 1993:1,2) schrijft dat integratie een nieuwe impuls aan de kunstwereld kan geven omdat cultuur een van de meest doeltreffende instrumenten kan zijn om wederzijds begrip en aanvaarding in Klerksdorp te kweken (vergelijk theoretische stellingen 1b, 2b, 2d, 2e). Het uitschrijven van een postzegelwedstrijd met als thema vrede is opnieuw reden voor de KR (28-30 september, 1993:2) om de verzoenings- en verbroederingsboodschap uit te dragen (vergelijk theoretische stellingen 1b, 1c, 2b, 2e). En ook een multiraciale schoonheidswedstrijd onder het motto 'Who is queen of peace' (KR maart 1-3, 1994:4) wordt voor dezelfde doeleindes gebruikt (vergelijk theoretische stellingen 1b, 1c, 2b, 2e).

De KR geeft ook op andere manieren handen en voeten aan de thema's verbroedering en verzoening. Ruim tien maanden voor de verkiezingen In de KR van 6-8 juli (1993:8,11) wordt onder de titel 'Peace in South Africa' een aantal gedichten gepubliceerd van basisschoolleerlingen (vergelijk theoretische stellingen 1a, 1b, 2b, 2d, 2e). Een van de gepubliceerde gedichten:

*Day after day people die
Mothers and children suffer most
For the sudden loss of their father and husband
Who die for no reason at all*

*Why can't we live together?
Why the spilling of innocent blood?
Oh! Most beautiful country!
Are we going to destroy you like this?*

*Politicians and the whole people
Be united in one spirit
Relief our country from distruction
Let us enjoy the fruits of our land*

*Students suffer most
The leaders of tomorrow
How will we enjoy to rule you South-Africa
If we have no peace, if we cannot learn?*

*Fathers and mothers, brothers and sisters
Let us join and work for peace
And there will be no tears anymore
Peace in our land, peace in South-Africa*

Ook andere gedichten van basisschoolleerlingen worden geplaatst. Op die manier worden de schoolkinderen bewust van het belang van verbroedering en verzoening. Ze worden ook actief betrokken bij het veranderingsproces in Zuid-Afrika. Doordat hun gedichten gepubliceerd worden, kunnen de volwassen inwoners van de regio ze lezen. Hun politiek bewustzijn wordt verder ontwikkeld. Juist de reacties van kinderen op wat er in een land gebeurt, kunnen volwassenen meer treffen dan betogen van politieke leiders. Uiteindelijk zijn het de kinderen die de toekomst van het land zijn. De artikelen zullen niet alleen het politiek bewustzijn van de lezer ontwikkelen. Juist omdat kinderen aangeven hoe belangrijk ze verbroedering en verzoening vinden, zal dat ook tot volwassenen doordringen.

De KR heeft deze methode om verbroedering en verzoening voor het voetlicht te brengen in de twaalf maanden voorafgaand aan de verkiezingen van 27 april 1994 vaker gebruikt. Zo wordt in de KR van 25-27 mei (1993:3) het zogenoemde 'Briewe-vir-vredeprojek van skole' aangekondigd. Kinderen van alle etniciteiten doen voorstellen waarop in hun ogen vrede bereikt kan worden. Ook dringen ze sterk aan bij alle soorten leiders van het land om zich

serieus in te zetten voor de vrede (vergelijk theoretische stellingen 1a, 1b, 1c, 2b, 2d, 2e). De KR van 16-18 november (1993:1,2) doet verslag van de reacties van de Zuid-Afrikaanse leiders op de brieven voor vrede. De gepubliceerde reacties waren positief (vergelijk theoretische stellingen 1a, 1b 2c, 2b, 2d, 2e).

Ook hier zijn het eerst de kinderen die actief betrokken worden bij het proces van verandering. Doordat zij een beroep doen op de nationale leiders om vrede, verzoening en verbroedering tot stand te brengen, worden die leiders er nog eens aan herinnerd dat ook kinderen die thema's van groot belang vinden. Doordat de KR er aandacht aan besteedt, bereikt de boodschap van die brieven ook de volwassen lezers van de KR. Zo zullen zij zich opnieuw bewust worden van het belang van verbroedering en verzoening.

De oproepen tot vrede en verzoening in de KR kwamen niet alleen van schoolkinderen. In de KR van 25-27 mei (1993:3) wordt aandacht besteed aan de komende stadsstatusfeesten in Klerksdorp, waarbij het thema 'vrede' zal zijn. Leiders van de verschillende gemeenschappen zullen vredesduiven loslaten. Burgemeester Steve du Toit zal een vredesvlam ontsteken (1a, 1b, 2b, 2e). Ook andere vredesactiviteiten worden breeduit aangekondigd, zoals bijvoorbeeld 'Join Hands for Peace' (KR 31 aug-2 sept, 1993:3). Ook tijdens 'Join Hands for Peace' worden vredesduiven losgelaten, wordt er stilte gehouden, en vredesliederen gezongen. Mensen zullen elkaars handen vasthouden als teken van solidariteit en eenheid. (Vergelijk theoretische stellingen 1a, 1b, 1c, 2b, 2e)

Stemgerechtigden worden er in de KR (18-20 januari, 1994:2) op gewezen dat ze met verschillende identiteitspapieren hun stem kunnen uitbrengen (vergelijk theoretische stelling 2b). In de aanloop naar de verkiezingen van 27 april 1994 werden regelmatig stemcursussen gegeven aan mensen die nog nooit aan een verkiezing hadden deelgenomen. Zo'n twee weken voor de verkiezingen meldt de KR (12-14 april, 1994:1) dat de *Onafhanklike Verkiesingskommissie* een intensief programma is begonnen om duizenden kiesgerechtigden die nog nooit gestemd hebben klaar te stomen voor de

verkiezingen (vergelijk theoretische stelling 2b). En een week later kondigt de KR (19-21 april, 1994:3) een televisiecursus stemmen aan (vergelijk theoretische stelling 2b). En ten slotte in de KR (26-28 april, 1994:2) die uitkomt vlak voor de verkiezingsdag worden burgers opgeroepen om op 27 april belangrijke telefoonnummers bij de hand te houden. De nummers van de Vredeslijn en de politie worden nogmaals weergegeven (vergelijk theoretische stelling: 2b).

Met bovengenoemde artikelen roept de KR mensen op mee te doen aan en zich voor te bereiden op de verkiezingen.

6.2. Samenvattende interpretatie

Uit het voorafgaande blijkt dat de redactie van de KR op verschillende manieren in termen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek te werk is gegaan. Vrijwel alle punten die in de theoretische stellingen zijn genoemd, zijn terug te vinden in de geselecteerde en onderzochte krantenartikelen:

Theoretische stelling	Aantal keer teruggevonden
1a	6 x
1b	8 x
1c	4 x
2a	0 x
2b	11x
2c	1 x
2d	4 x
2e	9 x

Uitschieters zijn theoretische stellingen 1a, 1b, 2b en 2e. Dat betekent dat de KR zich in de berichtgeving over de aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994 in de periode mei 1993 – april 1994 heeft gefocust op het creëren van verdraagzaamheid, nationbuilding, het aanmoedigen van betrokkenheid en een bijdrage heeft willen leveren aan verzoening tussen de verschillende

bevolkingsgroepen. De theoretische stellingen 1a 1b, 2b en 2e komen vijf keer samen bij geselecteerde artikelen terug. Dat zijn de artikelen over kinderen die gedichten over vrede schrijven, over kinderen die brieven voor vrede schrijven, over leiders die antwoorden op die brieven voor vrede, over stadsstatusfeesten en over Join Hands For Peace. In al die vijf artikelen komt overduidelijk naar voren dat ze willen bijdragen aan verdraagzaamheid, nationbuilding, betrokkenheid en verzoening. Mensen worden in die artikelen opgeroepen mee te doen (betrokkenheid) aan activiteiten gericht verzoening en verdraagzaamheid om zo het land te helpen bouwen.

Opvallend is ook dat theoretische stelling 2a die verwijst naar het inzicht geven aan de burger hoe de maatschappij in elkaar zit nul keer aan bod is gekomen. Dat heeft maken met het soort krant dat de KR is. Een commercieel georiënteerd huis-aan-huisblad met een sterke consumentenbenadering geeft geen uitgebreide verhandelingen over hoe de politieke besluitvorming in elkaar zit en heeft zeker niet als doel de burger inzicht in die materie te geven. Daar is het de krant niet naar.

Zeventien keer werd verwezen naar punten uit theoretische stelling 1. Naar punten uit theoretische stelling 2 werd 25 keer verwezen. Dat betekent dat in de KR civiele journalistiek zwaarder heeft gewogen dan ontwikkelingsjournalistiek. Ontwikkelingsjournalistiek is vooral Derde Wereldgericht. Civiele journalistiek is meer gericht op de Eerste Wereld. De KR wordt vooral verspreid in de 'blanke' woongebieden waar mensen op een Eerste Wereldmanier leven.

Ten slotte valt op dat een aantal punten uit de theoretische stellingen 1 en 2 elkaar soms overlapt. Dat komt, zoals al in de literatuurbespreking in hoofdstuk 2 is aangegeven, doordat ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek in elkaars verlengde liggen en op sommige vlakken hetzelfde nastreven.

In het volgende hoofdstuk worden de WTR, Lentswe en de KR met elkaar vergeleken. Daar zal worden ingegaan op de verschillen tussen de drie

kranten en de overeenkomsten die ze toonden. Ook wordt besproken welke bedoelingen de redactie had met haar berichtgeving.

Hoofdstuk 7 De rol van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994

In de vorige drie hoofdstukken is een kwalitatieve inhoudsanalyse toegepast op de berichtgeving over de algemene verkiezingen van 1994 in de WTR, Lentswe en de KR. De kranten zijn eerst afzonderlijk besproken in de hoofdstukken 4, 5 en 6. Maar het doel van deze verhandeling is om de verzoenende rol van de drie Klerksdorpse kranten als geheel te formuleren omdat ze door dezelfde redactie werden uitgegeven. In dit hoofdstuk wordt de rol van de drie kranten geformuleerd. Dat gebeurt aan de hand van de kwalitatieve inhoudsanalyse van de drie kranten in de hoofdstukken 4, 5 en 6 en met behulp van interviews met belangrijke rolspelers bij de voorbereidingen voor de algemene verkiezingen in Klerksdorp.

De geïnterviewden zijn:

- **Bobby Braddy**, vice-voorzitter van het Western Transvaal Peace Committee en ook actief in het KOSH Peace Committee.
- **Danie Jacobs**, grafisch vormgever bij de KR, Lentswe en de WTVLR.
- **Louis Kruger**, destijds algemeen directeur van de KR, Lentswe en de WTR.
- **Satish Roopa**, was mensenrechtenadvocaat en diende in verschillende lokale comités van het ANC en was het hoofd van het comité dat verantwoordelijk was voor de uitvoering van de verkiezingen in Klerksdorp en is nu burgemeester van Potchefstroom.
- **Riani de Wet**, ANC-kandidaat voor de provinciale regering, later stadsraadlid van Klerksdorp.
- **Brian Wilkinson**, voorzitter van het *KOSH peace committee*. Hij moest onder meer klachten behandelen die politieke partijen, groepen

activisten, zakenmensen en de politie over elkaar hadden en hij coördineerde protestmarsen.

De belangrijkste persoon die de auteur had willen interviewen was Doret Jansen, de hoofdredacteur van de KR, Lentswe en de WTVLR. Omdat zij op 7 oktober 2002 plotseling overleed, kon haar visie op de rol van de drie kranten helaas niet worden opgetekend. Haar rol komt naar voren in de redactionele hoofdartikelen die ze heeft geschreven, waar in hoofdstuk 4 al over geschreven is. Zeker is wel dat zij één van de drijvende krachten achter de missie van de drie kranten was. Daarom wordt in dit hoofdstuk ook op haar rol ingegaan.

7.1. De gezamenlijke rol van de drie Klerksdorpse kranten

De atmosfeer in Klerksdorp in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994 was goed en overwegend kalm en vreedzaam (Wilkinson, 2002, De Wet, 2002, Kruger, 2002). Hoewel er sympathie bestond voor rechtse groeperingen, was de sfeer open genoeg om een breed spectrum van meningen te kunnen uiten in de kranten. De witte bevolking was licht nerveus omdat ze niet precies wist wat ze kond verwachtten. In Klerksdorp was het zelfs zo rustig dat directeur Kruger en hoofdredacteur Jansen van de drie kranten werden gevraagd op een conferentie van The National Peace Secretariat om uit te leggen welke rol de kranten hadden in het creëren van stabiliteit en kalmte (Kruger, 2002). Volgens Jacobs (2002) riepen de kranten succesvol op tot rust en kalmte. Ondanks de kalmte waren wel veel mensen bezorgd over de aanloop naar en het verloop van de algemene verkiezingen van 1994 (Braddy, 2002).

Van de geïnterviewden heeft alleen de ANC-gezinde Roopa (2002) de sfeer in Klerksdorp als gespannen ervaren, vanwege de conservatieve aard van de inwoners.

De kranten werden in de Afrikaanse delen van het verspreidingsgebied van de eerste tot de laatste pagina gelezen (Wilkinson, 2002). Engelssprekenden lazen de kranten vooral om te kijken of zijzelf of bekenden op een foto

stonden. De zwarte gemeenschap had interesse in elke vorm van communicatie, vanwege de komst van het 'nieuwe' Zuid-Afrika. Volgens Roopa hadden de inwoners veel respect voor de KR, Lentswe en de WTR en hadden de drie kranten een goede positie in de voormalige Wes-transvaal. De drie kranten hadden veel invloed op de gemeenschap omdat het de enige lokale kranten in de regio waren en nationale kranten het lokale nieuws niet echt coveren (De Wet, 2002). De inwoners waren afhankelijk van de drie kranten voor hun informatie. Volgens Jacobs (2002) werkte de redactie keihard om positief nieuws te brengen. Volgens Kruger (2002) speelden de kranten een heel belangrijke rol in het stabiliseren van de KOSH-regio in de periode voor de verkiezingen van 1994. De redactie wilde laten zien wat de veranderingen inhielden, speelde een rol in de debatten die politici met elkaar voerden, en deden uitgebreid verslag van de uitkomsten. De kranten wilden de veranderingen op een constructieve manier faciliteren.

Uit de hoofdstukken 4, 5 en 6 is duidelijk gebleken dat de berichtgeving van de KR, Lentswe en de WTVLR over de algemene verkiezingen van 1994 veel elementen bevatte van civiele journalistiek en ontwikkelingsjournalistiek. Toch hadden de drie kranten verschillende doelen die waren afgestemd op de verschillende doelgroepen. Uit de inhoudsanalyse blijkt dat de WTR, ondanks de gerichtheid op een Eerste Wereldgeïntereerde doelgroep, meer elementen van ontwikkelingsjournalistiek had dan van civiele journalistiek. Ook in Lentswe lag de nadruk op ontwikkelingsjournalistiek. Dat lag voor de hand, omdat de doelgroep van Lentswe in Derde Wereldomstandigheden in de townships leefde. In de KR lag de nadruk vooral op civiele journalistiek. De details van de kranten apart zijn al besproken in de hoofdstukken 4, 5 en 6. Dit hoofdstuk bekijkt de kranten samen. Die verschillen tussen de kranten hangen samen met de verschillen in opzet. De WTR was het vlaggenschip van de redactie en was een invloedrijke krant. Lentswe richtte zich op de bevolking in de townships. De WTR en Lentswe zijn meer gericht op het harde nieuws. De KR is een commerciële georiënteerde krant met een directe consumentenbenadering (Kruger 2002; Jacobs 2002).

De nadruk in de drie kranten lag op nationbuilding (zie theoretische stelling 1b). Bij de WTR en bij Lentswe werden elementen van nationbuilding zelfs het meest teruggevonden. Bij de WTR was dat 46 keer en bij Lentswe 32 keer. Bij de KR werd acht keer een element van nationbuilding gevonden.

Na nationbuilding lag de nadruk het meest op het aanmoedigen van verdraagzaamheid en geduld en het onderwijzen van de massa (zie theoretische stelling 1a). Bij de WTR werden elementen uit die stelling 36 keer teruggevonden, bij Lentswe was dat 31 keer en bij de KR kwamen 6 keer elementen uit die stelling voor.

Verbroedering en verzoening (zie theoretische stelling 2e) kwam, samen met het inzicht geven in hoe de maatschappij in elkaar zit (zie theoretische stelling 2a) op de derde plaats als de drie kranten gezamenlijk worden bekeken.

In de WTR werden 31 elementen van theoretische stelling 2e uit teruggevonden, in Lentswe dertien en in de KR negen. Van theoretische stelling 2a kwamen in de WTR 26 en in Lentswe 27 elementen voor. In de KR zijn geen elementen van die stelling teruggevonden. Vooral in de bijlagen die met de WTR en Lentswe zijn verspreid kwamen veel elementen van theoretische stelling 2a voor.

Op de vijfde plaats kwam – als de drie kranten samen bekeken worden – het aanmoedigen van betrokkenheid (zie theoretische stelling 2b). In de WTR werden 21 elementen, in Lentswe dertien elementen en in de KR werden elf elementen van die stelling teruggevonden. In de KR was het aanmoedigen van betrokkenheid het meest voorkomende element.

Wenselijke houdingen versterken (zie theoretische stelling 1c) kwam op de zesde plaats als de drie kranten gezamenlijk worden bekeken. In de WTR werden zeventien elementen van die stelling teruggevonden, in Lentswe vijftien en in de KR vier.

Op de zevende plaats kwamen de waakhondfunctie en de geleidehondfunctie van de pers (zie theoretische stelling 2c). In de WTR werden dertien elementen van die stelling teruggevonden, in Lentswe en de KR allebei één.

En op de laatste plaats kwam burgerlijk overleg (zie theoretische stelling 2d). In totaal werden slechts tien elementen van die stelling teruggevonden. In de WTR drie, in Lentswe drie en in de KR vier.

Uit de resultaten van het onderzoek die hierboven zijn geschetst, wordt duidelijk op welke punten de kranten de nadruk legden: Op nationbuilding, op het stimuleren van verdraagzaamheid en geduld, op verbroedering en verzoening en op het inzicht geven van hoe de maatschappij in elkaar zit.

De rolspelers die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek is ook gevraagd hoe zij de rol van de drie kranten zagen. Volgens Roopa (2002) speelden de kranten een belangrijke educatieve rol. Dat blijkt ook uit de kwalitatieve inhoudsanalyse. De theoretische stelling 1a en 2a hebben alles met educatie te maken en die komen ook veel voor. Als de drie kranten samen bekeken worden komen de theoretische stellingen 1a en 2a op de tweede en vierde plaats van de meest voorkomende elementen van theoretische stellingen. Volgens Jacobs (2002) richtten de drie kranten zich vooral op positieve berichtgeving. Ook dat is gebleken uit de kwalitatieve inhoudsanalyse. Goed voorbeeld daarvan is het project Letters for Peace, waarbij kinderen brieven aan leidinggevende mensen schreven en daar reacties op terug kregen (WTR 26-27 augustus, 1993:29; WTR 9-10 december 1993:8, Lentswe 14 mei 1993:4; KR 25-27 mei 1993:3; KR 16-18 november: 1,2). Volgens Braddy (2002) speelden de kranten een belangrijke rol in het verzoeningsproces en deden ze daar op uitstekende wijze verslag van. Het verzoeningsproces komt duidelijk naar voren in theoretische stelling 2e. Elementen uit die stelling kwamen bij de drie kranten samen op de derde plaats van meest voorkomende elementen. Kruger stelt dat de redactie op de hoogte was van wat er speelde in alle lagen van de bevolking. Op die manier konden de kranten een heel belangrijke rol spelen in het stabiliseren van de situatie in de KOSH-regio. Het doel van de kranten was het veranderingsproces te

faciliteren. Opmerkelijk was dat tijdens een massa-actie, die in het hele land werd gehouden, in de KOSH-regio niet werd geschoten, er geen bloed werd vergoten en dat er niemand werd gearresteerd. De kranten wilden weergeven wat de bevolking verwachtte van de uitkomsten van de verkiezingen. De Wet (2002) denkt persoonlijk dat de kranten veel bereikt hebben. Zij was betrokken bij kiezerscursussen en daarbij werd vaak verwezen naar Lentswe als extra lesmateriaal. De Wet denkt ook dat de berichtgeving van de kranten sterk doordrong tot de witte bevolking omdat die afhankelijk was van de kranten voor informatie uit de regio.

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de hoofdredacteur van de KR, Lentswe en de WTR, Doret Jansen. Zij was een vrouw met een missie en volgens de geïnterviewde rolspelers was zij een van de motoren achter de rol die de drie kranten in aanloop naar de verkiezingen van 1994 hebben gespeeld.

7.2. Hoofdredacteur Doret Jansen

De hoofdredacteur van de KR, Lentswe en de WTR was Doret Jansen. Helaas overleed zij op 7 oktober 2002, vlak voor zij benaderd zou worden voor een uitgebreid interview voor deze verhandeling. Maar uit verschillende bronnen is opgetekend dat Doret Jansen een van de stimulerende krachten was wat betreft de aanpak van de drie onderzochte kranten in de aanlooptijd naar de algemene verkiezingen van 1994. En juist omdat zij van zo'n grote waarde was voor de drie kranten in het tijdperk dat is onderzocht, wordt hieronder haar rol door de geïnterviewde rolspelers beschreven.

Haar toenmalige directeur Louis Kruger (2002) zegt over haar dat ze heel goed wist waar ze mee bezig was. Volgens hem was haar opleiding vooral gericht op sensationele berichtgeving, maar dat strookte niet met de missie van de drie kranten. In haar rol als hoofdredacteur ontwikkelde ze een buitengewone vaardigheid in het interpreteren en verslaan van de onderwerpen van die tijd. Belangrijke rolspelers waren diep onder de indruk van haar optreden. Dat bleek zeker in de periode in aanloop naar de

algemene verkiezingen van 1994, en werd door velen in herinnering geroepen op haar begrafenis. Kruger stelt dat Doret Jansen een belangrijke rol speelde, niet alleen in de aanloop naar de verkiezingen maar ook er na. Ze heeft volgens hem een bijdrage geleverd aan een duurzame vorm van lokale, regionale en provinciale overheden.

Haar directe collega Danie Jacobs, grafisch vormgever van de drie kranten, herinnert zich zijn hoofdredacteur als iemand die de gave bezat om haar lezers te kalmeren (2002). Haar geloof dat wit en zwart samen konden leven in een nieuw Zuid-Afrika was sterk. Door haar gedrevenheid beïnvloedde ze de overige leden van de redactie en haar positieve houding kwam duidelijk naar voren in haar berichtgeving. Volgens Jacobs zag Doret Jansen mensen niet als wit of zwart, ze keek niet naar de huidskleur. Ze had groot respect voor belangrijke zwarte rolspelers in aanloop naar de algemene verkiezingen van 1994.

Passie was het sleutelwoord in de professionele houding van Doret Jansen (De Wet, 2002). De kranten waren haar kinderen en ze werkte vol passie aan de kwaliteit van de drie kranten. Maar haar bevlogenheid had ook betrekking op de gemeenschap waarin ze leefde. Volgens De Wet ging Doret Jansen niet alleen naar gebeurtenissen om ze te verslaan, ze raakte erbij betrokken. Ze nam zitting in verschillende instanties, zoals de Wesvaal Chamber of Business, de Afrikaanse Sakekamer en het Community Policy Forum. Als Jansen zag dat er iets fout ging, werd zij een deel van de oplossing. Doret Jansen wilde dat de verkiezingen vreedzaam en succesvol zouden verlopen en ze wendde al haar energie en mogelijkheden aan om bij te dragen aan dat doel. De Wet stelt dat Jansen in staat was om mensen te inspireren en zo heeft ze veel mensen met een negatieve houding overgehaald de vernieuwingen een kans te geven. Doret Jansen heeft haar stempel gedrukt en volgens De Wet zouden de algemene verkiezingen van 1994 in de regio Klerksdorp niet hetzelfde zijn verlopen als Doret Jansen er niet was geweest.

Ook Braddy (2002) omschrijft Jansen als een energiek persoon. Zij had niet alleen de persoonlijkheid en betrokkenheid om haar werk goed te doen, ze ging er ook voor tot het uiterste. En Roopa (2002) stelt dat het grootste deel van het succes van de kranten toe te schrijven valt aan Jansen en haar professionaliteit en betrokkenheid. Wilkinson (2002) heeft niets dan goede herinneringen aan Doret Jansen. In de aanloop naar de verkiezingen was ze buitengewoon bereidwillig om publiciteit te geven aan de werkzaamheden van het KOSH peace committee. Doret Jansen was zeer goed op de hoogte van het vredesproces en deed daar op een degelijke manier verslag van.

De Northwest Record –de nieuwe naam van de WTR- (10-11 oktober, 2002) die net na de dood van Jansen verscheen, stond uitgebreid stil bij het overlijden van de hoofdredacteur. In één van de berichten noemt professor Johannes Froneman Doret Jansen mogelijk de beste hoofdredacteur van alle gemeenschapskranten in Zuid-Afrika (Northwest Record, 10-11 oktober 2002:9).

Uit al deze getuigenissen blijkt dat Doret Jansen een bijzondere hoofdredacteur was. Zij heeft niet alleen haar redactie geïnspireerd om op een positieve manier bij te dragen aan de voorbereidingen van de algemene verkiezingen van 1994. Haar invloed ging verder dan de burelen van de redactie. Ze was actief betrokken bij het vredes- en veranderingsproces. Doret Jansen was de drijfveer achter de doelstellingen van de drie kranten.

Zoals ook al uit de hoofdstukken 4, 5 en 6 is gebleken, is in dit hoofdstuk andermaal aangetoond dat de KR, Lentswe en de WTR bewust voor een missie hadden gekozen om een bijdrage te leveren aan de verzoening in Klerksdorp, het veranderingsproces en een goede afloop van de algemene verkiezingen van 1994. Aangetoond is op welke punten de kranten de nadruk legden en de reacties van de geïnterviewden beamen de uitkomsten van de kwalitatieve inhoudsanalyse. Omdat alle betrokkenen tijdens het onderzoek verwezen naar de bijzondere rol van de in 2002 overleden hoofdredacteur Doret Jansen, is ook ingegaan op haar rol bij de kranten tijdens de periode

die is onderzocht. Om vast te stellen of de verzoenende rol die de drie kranten wilden spelen effectief is geweest, zou een nieuw onderzoek nodig zijn. Dit onderzoek heeft aangetoond dat de kranten een verzoenende rol wilden spelen en heeft laten zien hoe de drie kranten dat geprobeerd hebben.

In hoofdstuk 8 worden de doelstellingen van deze verhandeling nogmaals genoemd en wordt beschreven in hoeverre die zijn gerealiseerd.

Hoofdstuk 8 Conclusies

In dit hoofdstuk worden de doelstellingen van deze verhandeling herhaald en wordt per doelstelling beschreven hoe en in hoeverre deze dissertatie daar een antwoord op heeft kunnen formuleren.

DOELSTELLING 1

Om vast te stellen wat volgens de redactie de reden was dat de Klerksdorpse kranten een bijdrage wilden leveren aan een rustige aanloop naar de verkiezingen van 1994 die een verandering in de maatschappij teweeg brachten.

CONCLUSIE 1

Het antwoord op doelstelling 1 kan geformuleerd worden aan de hand van de inhoud van de redactionele hoofdartikelen in de WTR (zie hoofdstuk 4) en aan de hand van de schriftelijke interviews met Louis Kruger, directeur van de kranten in het tijdperk dat is onderzocht, en Danie Jacobs, grafisch vormgever bij de drie kranten.

In het hoofdredactioneel commentaar van 17-18 juni (WTR, 1993:10) schrijft de krant dat de redactie de uitdaging heeft geaccepteerd om de stem van vertrouwen leven in te blazen en om de kennis van de inwoners van de regio te vergroten. Om die reden vindt de redactie het noodzakelijk om een rol te spelen, om actief deel te nemen aan de gebeurtenissen in de gemeenschap en om die te ondersteunen. Hieruit blijkt dat de krant een positieve rol wil spelen in de aanloop naar de verkiezingen en dat dit een weloverwogen keuze is geweest. De redactie heeft vele manieren gebruikt om de kennis van de lezers over de verkiezingen te vergroten. Zo verscheen in Lentswe en de WTR (maar niet in de KR) de verkiezingsbijlage Election '94. In de WTR verscheen een serie met de standpunten van de verschillende politieke partijen over de belangrijkste verkiezingsonderwerpen. In Lentswe verscheen bijna een jaar lang de bijlage Active Voice. Volgens grafisch vormgever Jacobs (2002) werkte de redactie hard om een positief beeld van de verkiezingen te schetsen. Zijn directeur, Louis Kruger (2002) stelt dat de

kranten een belangrijke rol speelden in het stabiliseren van de KOSH²-regio in de periode voor de verkiezingen van 1994.

Vastgesteld kan worden dat de redactie wilde laten zien wat de veranderingen inhielden, dat de redactie een rol wilde spelen bij de debatten die politici met elkaar voerden, en dat de redactie uitgebreid verslag deed van de uitkomsten. De kranten wilden de veranderingen in de samenleving op een constructieve manier faciliteren.

DOELSTELLING 2

Om vast te stellen of de drie Klerksdorpse kranten in de aanloop naar de verkiezingen een verzoenende rol hebben gespeeld.

CONCLUSIE 2

Het antwoord op doelstelling 2 kan geformuleerd worden aan de hand van de inhoudsanalyse.

In totaal zijn er in de kranten 86 elementen van nationbuilding (zie theoretische stelling 1b) gevonden. In de bespreking van ontwikkelingsjournalistiek is uitgebreid ingegaan op wat nationbuilding precies is. Het is omschreven als een proces waarbij een staat een nationale eenheid probeert te smeden uit verschillende etnische groepen (Wereldwijs, 2002). Voormalig Sowetan-hoofdredacteur Aggrey Klaaste noemt nationbuilding het idee om de schade van apartheid met een boodschap van verzoening en samenwerking te helen (Rossouw, 2004:13). Kortom, zonder verzoening kan er geen sprake zijn van nationbuilding.

Elementen van het aanmoedigen van verdraagzaamheid (zie theoretische stelling 1a) zijn 73 keer teruggevonden en elementen van verbroedering en verzoening (zie theoretische stelling 2e) kwamen 53 keer voor in de onderzochte kranten. 36 keer werden elementen van het versterken van wenselijke houdingen (zie theoretische stelling 1c) teruggevonden. Het moge

² KOSH staat voor de plaatsen Klerksdorp, Orkney, Stilfontein en Hartebeesfontein

duidelijk zijn dat met wenselijke houdingen positieve houdingen ten opzichte van het veranderingsproces wordt bedoeld.

Daarom kan worden vastgesteld dat de drie Klerksdorpse kranten inderdaad een verzoenende rol hebben gespeeld in aanloop naar algemene verkiezingen van 1994. Dat wordt ook bevestigd door de rolspelers die zijn geïnterviewd voor deze verhandeling (zie hoofdstuk 7). Louis Kruger (2002) zegt bijvoorbeeld dat de kranten een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de rustige atmosfeer in het verspreidingsgebied.

DOELSTELLING 3

Om vast te stellen hoe kenmerken van civiele journalistiek en ontwikkelingsjournalistiek tot uiting komen in de berichtgeving van de drie Klerksdorpse kranten in aanloop naar de verkiezingen van 1994.

CONCLUSIE 3

Het antwoord op doelstelling 3 kan geformuleerd worden aan de hand van de resultaten van de kwalitatieve inhoudsanalyse (zie hoofdstukken 4, 5, 6 en 7). Op basis van de theoretische stellingen die zijn opgesteld bij de theorieën over ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek zijn een aantal kenmerkende karakteristieken voor deze theorieën vastgesteld.

De inhoudsanalyse laat zien dat de nadruk in de drie kranten lag op nationbuilding (zie theoretische stelling 1b). Na nationbuilding lag de nadruk het meest op het aanmoedigen van verdraagzaamheid en geduld en het onderwijzen van de massa (zie theoretische stelling 1a). Verbroedering en verzoening (zie theoretische stelling 2e) en het inzicht geven in hoe de maatschappij in elkaar zit (zie theoretische stelling 2a) delen de derde en de vierde plaats. Op de vijfde plaats kwam het aanmoedigen van betrokkenheid (zie theoretische stelling 2b). Wenselijke houdingen versterken (zie theoretische stelling 1c) kwam op de zesde plaats. Op de zevende plaats kwamen de waakhondfunctie en de geleidehondfunctie van de pers (zie

theoretische stelling 2c). En op de laatste plaats kwam burgerlijk overleg (zie theoretische stelling 2d).

Opmerkelijk is dat de verzoeningsboodschap in de KR vaak uit de mond van kinderen en scholieren kwam. In Lentswe viel het op dat die boodschap van verzoening regelmatig werd gepredikt door politieke en religieuze leiders.

Vastgesteld kan worden dat de kenmerken van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek in de drie onderzochte kranten naar voren zijn gekomen, zoals ze zijn geformuleerd in theoretische stelling 1 en 2 (zie hoofdstuk 2).

DOELSTELLING 4

Om vast te stellen hoe de berichtgeving van de drie Klerksdorpse kranten zich tot elkaar verhouden in de jaargang mei 1993- april 1994 gezien de verschillende lezersgroepen.

CONCLUSIE 4

Het antwoord op doelstelling 4 kan geformuleerd worden aan de hand van de inhoudsanalyse en de interviews met rolspelers.

De drie kranten hadden verschillende doelen die waren afgestemd op de verschillende doelgroepen. De WTR was het vlaggenschip van de redactie en was een invloedrijke krant. Lentswe richtte zich op de bevolking in de townships. De WTR en Lentswe zijn meer gericht op het harde nieuws. De KR is een commercieel georiënteerde krant met een directe consumentenbenadering (Kruger 2002; Jakobs 2002).

Uit de inhoudsanalyse blijkt dat de WTR, ondanks de gerichtheid op een Eerste Wereldgeörienteerde doelgroep, net iets meer elementen van ontwikkelingsjournalistiek toonde dan van civiele journalistiek. Dat is opmerkelijk. De theorie in hoofdstuk 2 toonde aan dat ontwikkelingsjournalistiek vooral gericht is op de Derde Wereld. De WTR wordt vooral verspreid in Eerste Wereldomstandigheden. Maar gezien de periode waarin de onderzochte kranten werden gepubliceerd is het niet zo

vreemd dat ook een Eerste Wereldgeörienteerde krant meer kenmerken van ontwikkelingsjournalistiek bevatte dan van civiele journalistiek. Het onderzoek naar elementen van ontwikkelingsjournalistiek richtte zich vooral op nationbuilding (zie theoretische stelling 1b) en het aanmoedigen van verdraagzaamheid (zie theoretische stelling 1a) . Nationbuilding en het aanmoedigen van verdraagzaamheid waren ook in Eerste Wereldgebieden in Zuid-Afrika nodig omdat het land in de periode mei 1993-april 1994 aan de vooravond stond van ingrijpende politieke veranderingen.

Ook in Lentswe lag de nadruk op ontwikkelingsjournalistiek. Dat lag voor de hand, omdat de doelgroep van Lentswe in Derde Wereldomstandigheden in de townships leefde. In Lentswe lag duidelijk de nadruk op ontwikkelingsjournalistiek. Van die theorie zijn 21 elementen meer teruggevonden dan van civiele journalistiek. De nadruk lag op nationbuilding (zie theoretische stelling 1b), het aanmoedigen van verdraagzaamheid (zie theoretische stelling 1a) en op de burger meer inzicht geven in hoe de maatschappij in elkaar zit (zie theoretische stelling 2a). In de KR lag de nadruk op elementen uit civiele journalistiek, vooral verzoening en het aanmoedigen van betrokkenheid.

Vastgesteld kan worden dat de drie kranten een zelfde doel nastreefden, maar dat ze dat op een verschillende manier hebben uitgewerkt de kranten zich op een verschillend publiek richtte.

Deze conclusies zijn getrokken na een uitgebreide beschrijving van de theoretische modellen voor ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek. Aan de hand van die twee modellen is de berichtgeving in de drie Klerksdorpse kranten in de periode mei 1993 – april 1994 over de algemene verkiezingen van 1994 onderzocht. Uit dat onderzoek is gebleken dat de kranten een verzoenende rol wilden spelen en dat ze daarvoor elementen van ontwikkelingsjournalistiek en civiele journalistiek hebben gebruikt. En daarmee is een antwoord gegeven op de belangrijkste vragen in deze verhandeling.

Bibliografie

Geraadpleegde kranten:

KLERKSDORPSE REKORD (KR), 1 mei 1993 – 27 april 1994
LENTSWE, 1 mei 1993 – 27 april 1994
WES-TRANSVAAL REKORD (WTR), 1 mei 1993 – 27 april 1994

Andere bronnen:

- AGGARWALA, N. K. 1979. What is Development News? (*In: Journal of Communication*, Spring 1979 pp. 180-181)
- ALTHEIDE, D.L. 1996. *Qualitative Media Analysis*. Thousand Oaks: Sage
- ALTSCHULL, J. H. 1984. *Agents of Power; The Role of the News Media in Human Affairs*. New York: Longman.
- ALTSCHULL, J.H. 1997. A Crisis of Conscience: Is Community Journalism the Answer? (*In: Mixed news; The public/civic/communitarian journalism debate*. Mahwah: Erlbaum Associates Pp.140-162)
- BARE, J. 1998. 'A new strategy'. (*In: Lambeth, E. B. et al., ed. Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press: Columbia. Pp. 83-108.)
- BARNETT, C. 1999. Broadcasting The Rainbow Nation: Media, Democracy and Nation-Building in South-Africa. *In: Antipode* 31:3. Pp. 274-303
- BELL, P. 1994. A Vision of Renewal. (*In: The making of a Nation; five years of Sowetan's Nation Building initiative*. Johannesburg:Sowetan Newspaper pp. 10-14.)
- BERGER, A.A. 1991 (a). *Media Analysis Techniques*. Newbury Park: Sage.
- BERGER, A.A. 1991 (b). *Media Research Techniques*. Newbury Park: Sage.
- BLACK, J. 1997. *Mixed news; The public/civic/communitarian journalism debate*. Mahwah: Erlbaum Associates.
- BOYD-BARRETT, O. 2002. International Communication. (*In: Godykunst, B.W. & Mody, B. ed. International and Intercultural Communication*. Thousand Oaks: Sage)
- BRADDY, B. 2002. *Schriftelijke communicatie met de auteur*. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur)
- BREE VAN, H. & MASSEE, P.P. 1991. *Nelson Mandela eindelijk vrij*. (*In: Het Aanzien van 1990*. Pp. 22. Utrecht: Het Spectrum)
- CAREY, J. 1997. Community, Public, and Journalism. (*In: Mixed news; The public/civic/communitarian journalism debate*. Mahwah: Erlbaum Associates. Pp.1-17)
- CAREY, J. 1999. 'In defence of public journalism'. (*In: Glasser, T.L., ed. The idea of public journalism*. New York: Guilford Press. Pp. 49-66)
- CHABANI MANGANYI, N. 1994. Foreword. (*In: The making of a Nation; five years of Sowetan's Nation Building initiative*. Johannesburg:Sowetan Newspaper pp. 6.)
- CHAFFEE, S.H. et al. 1999. 'On evaluating Public Journalism'. (*In: Glasser, T.L., ed. The idea of public journalism*. New York/London: Guilford Press. P.175-196)
- CURRAN, J. 1997. Rethinking the media as a public sphere. (*In: DAHLGREN, P. & SPARKS, C. ed. 1997(a). Communication and citizenship; journalism and the public sphere*. Londen: Routledge. Pp.1-24.)
- DAHLGREN, P. & SPARKS, C. ed. 1997(a). *Communication and citizenship; journalism and the public sphere*. Londen:Routledge. Pp.27-57.)
- DAHLGREN, P & SPARKS, C. ed. 1997(b). *Communication and citizenship; journalism and the public sphere*. Londen:Routledge
- DARE, O. 2000. *The Role of the Print Media in Development and Social Change* (*In:Moemeka, A. A. Development Communication in Action; Building Understanding and Creating Participation*. Boston: University Press of America.
- DEKKER, L. 2001. Instituut voor Publiek en Politiek – Geef mij de Ruimte in de media. (*In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek*. Pp 53-57. Den Haag: SDU Uitgevers)
- DENZIN, N.K. & LINCOLN, Y.S. 1994. *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

- DROK, N. 2001. Naar een Nederlandse civiele journalistiek? (In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 49-52. Den Haag: SDU Uitgevers)
- DROK, N. & JANSEN, T. 2001 (a). Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Den Haag: SDU Uitgevers
- DROK, N & JANSEN, T. 2001 (b). 'Minister Brinkhorst, wilt u niet zo inhoudelijk reageren!'; Ronde tafelgesprek over civiele journalistiek. (In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 35-47. Den Haag: SDU Uitgevers)
- DU PLOOY, G.M. 2001. Communication Research. Juta: Kaapstad.
- ELJON, E. 2001. AVRO – De logische keuze voor een publieke omroep. In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 80-84. Den Haag: SDU Uitgevers)
- ES VAN, G. 2001. NRC Handelsblad – De 'agenda van de burger' bestaat niet. In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 70-74. Den Haag: SDU Uitgevers)
- FRONEMAN, J.D. 1995. Die Kommunikasie van Afrikanersnasionalisme deur Stellenbosse Studente, 1902-1948. Potchefstroom:Puk
- FRONEMAN, J.D. 2002. Reformational Journalism in Enemy Territory. (In: *Tydskrif vir Christelike Wetenskap 38ste jaargang 1ste en 2de kwartaal 2002*. Pp.51-67
- GLASSER, T.L. & CRAFT, C. 1997. Public Journalism and the Prospects for Press Accountability. (In: *Mixed news; The public/civic/communitarian journalism debate*. Mahwah: Erlbaum Associates. Pp. 120-139)
- GLASSER, T.L. ed. 1999. The idea of public journalism. New York: Guilford Press.
- GLASSER, T.L. 1999. The idea of public journalism. (In: *The idea of public journalism*. New York: Guilford Press. Pp. 3-18)
- GODYKUNST, B. W. & MODY, B. ed. 2002. International and Intercultural Communication. Thousand Oaks: Sage
- GOLDING, P. 1974. Media Role in National Development; Critique of a Theoretical Orthodoxy. (In: *Journal of Communication*, Summer 1974. Pp. 39-53)
- HAASBROEK, N. 2001. NOS – Wat moet Het Journaal met civiele journalistiek? In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 85-94. Den Haag: SDU Uitgevers)
- HACHTEN, W.A. 1992. The World News Prism; Changing Media of International Communication (third edition). Ames: Iowa State University Press.
- HAMELINK, C.J. 1983. Cultural Autonomy in Global Communications. London: Longman.
- HAMELINK, C.J. 1994. The Politics of World Communication. London:Sage.
- HETTNE, B. 1990. Development Theory and the Three Worlds. New York: Longman Scientific & Technical
- HOFFMANN, M. 1993. Talks better than war (In: LENTSWE, 3 december, pp 1-2)
- HOFFMANN, M. 1994. Locale debate heats up (In: WTVLR, 13-14 januari pp 1-2)
- INDEPENDENT ELECTION COMMISSION 1994. Your Guide To Voting. (In: LENTSWE, 22 april 1994, als bijlage)
- JANSEN, D. Verbale communicatie met de auteur. 28 februari 2002: Klerksdorp. (notities in het bezit van de auteur).
- JACOBS, D. 2002. Schriftelijke communicatie met de auteur. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur).
- JOHNSON, S. 1998. 'Public journalism and the newsroom structure'. (In: Lambeth, E. B. et al., ed. *Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press. P. 123-142.)
- KAID, L.L. 1989. Content Analysis. (In: Emmert, P. & Barker, L.L. *Measurement of Communication Behaviour*.) New York: Longman. p.197-217.
- KESSEL VAN, I. 1991. Afrikaanse journalistiek is dood, Afrikaanse journalisten zijn springlevend. (In: *Met Andere Woorden; Symposium over 'Westerse' en 'Afrikaanse' Journalistiek*. Den Haag:SNV pp.167-179)
- KRIPPENDORF, K. 1980. Content Analysis, an introduction to its methodology. Beverly Hills: Sage.
- KRUGER, L. 2002. Schriftelijke communicatie met de auteur. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur).
- LAMBETH, E.B. et al. ed. 1998. *Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press.
- LEEDY, P.D. 2001. *Practical Research, planning and design*. New Jersey:Prentice Hall.

- LERNER, D. 1958. *The Passing of Traditional Society; Modernizing the Middle East*. New York: The Free Press
- LUIRING, B. 2000. *Zuid-Afrika*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.
- MARSHALL, C. & ROSSMAN, G.B. 1995. *Designing Qualitative Research* (second edition). Thousand Oaks: Sage.
- McMILLAN, S.J. et al. 'Public journalism: what difference does it make to editorial content?' (*In: Lambeth, E. B. et al., ed. Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press. Pp. 178-190)
- McQUAIL, D. 1987. *Mass Communication Theory; An Introduction*. London: Sage.
- McQUAIL, D. 1994 *Mass Communication Theory: An Introduction*. 3rd edition, London: Sage.
- McQUAIL, D. 2000. *McQuail's Mass Communication Theory*. 4th Edition. London: Sage.
- MELKOTE, S.R. & STEEVES, H. L. 2001. *Communication for Development in the Third World; Theory and Practice for Empowerment*. New Dehli: Sage Publications
- MERRITT, D. 1998. *Public journalism & public life: why telling the news is not enough*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Association
- MERRITT, D. & ROSEN, J. 1998. *Imaging Public Journalism*. (*In: Lambeth, E. B. et al., ed. Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press. PP. 36-56).
- MEYER, P. 1998. *If it works, how will we know?* (*In: Lambeth, E. B. et al., ed. Assessing Public Journalism*. Columbia: University of Missouri Press. Pp. 251-273)
- MODY, B. 2002. *International Communication*. (*In: Godykunst, B.W. & Mody, B. ed. International and Intercultural Communication*. Thousand Oaks: Sage)
- MYTTON, G. 1983. *Mass Communication in Africa*. London: Arnold
- NDURU, M. 2004. *Kloof tussen arm en rijk in Zuid-Afrika is toegenomen*. [Beschikbaar op internet:] <http://www.ipsnews.be/categorieen/zoek.asp?zoek=Zuid-Afrika&okknop=ok> [Datum van toegang 6 januari 2004]
- NORTHWEST RECORD 2002. *Beste redakteur in land, skryf prof* (*In: Northwest Record*, 10-11 oktober pp 9)
- OTTOWAY, M. 2002. *Nation Building*. *In: Foreign Policy* september/october 2002.
- PICARD, G.P. 1999. *Global Communication Controversies* (*In: Tumber, H. ed. News, a reader*. New York: Oxford University Press)
- ROGERS, E.M. 1976. *Communication and Development; critical perspectives*. Beverly Hills: Sage Publications
- ROOPA, S. 2002. *Schriftelijke communicatie met de auteur*. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur).
- ROSEN, J. 1996. *Getting the connections right; Public journalism and the troubles in the press*. New York: Century Foundation Press
- ROSEN, J. 1999(a). *The action of the Idea; Public Journalism in Built Form*. (*In: . The idea of public journalism*. New York: Guilford Press. Pp 21-48)
- ROSEN, J. 1999(b). *What are journalist for?* New Heaven: Yale University Press
- ROSEN, J. 2001. *Voorwoord*. (*In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek*. Pp 9-16. Den Haag: SDU Uitgevers)
- ROSSOUW, E. 2004. *Hartstogtelik die uwe; waarom Aggrey Klaase se pen magtiger as die swaard was*. (*In: Beeld*, dinsdag 22 juni 2004:13)
- SCHRAMM, W. 1964. *Mass Media and National Development*. Stanford: Stanford University Press
- SCHUDSON, M. 1999. *'What Public Journalism knows about Journalism but doesn't know about public'*. (*In: Glasser, T.L. ed. The idea of public journalism*. New York: Guilford Press. P. 118-133).
- SHOEMAKER, P.J. & McCOMBS, M.E. 1989. *Survey Research*. (*In: Stempel III, G.H. & Westley, B.H. Research Methods in Mass Communication: second edition*.) New Jersey: Prentice Hall. p. 167-168.
- SNV. 1991. *Discussie*. (*In: Met Andere Woorden; Symposium over 'Westerse' en 'Afrikaanse' Journalistiek*. Den Haag: SNV pp.181-203)
- SMITH, M.A.Y. 1981. *The method of history*. (*in: Stempel III, G.H. & Westley, B.H. Research Methods in Mass Communication*). Englewood Cliffs: Prentice Hall. Pp.305-319
- SMITH, M.J. 1988. *Contemporary communication research methods*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- STARTT, J.D. & SLOAN, W.D. 1989. *Historical methods in mass communication*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

- STEELE, R.M. 1997. The Ethics of Civic Journalism: Independence As the Guide. (In: Mixed news; The public/civic/communitarian journalism debate. Mahwah: Erlbaum Associates.)
- TUCHMAN, G. 1994. Historical Social Science. (in: Denzin, N.K & Lincoln, Y.S. Handbook of qualitative research) Thousand Oaks: Sage
- TUMBER, H. 1999. News; a reader. New York: Oxford University Press
- TUTU, D. 1999. Geen toekomst zonder verzoening. Amsterdam: De Bezige Bij.
- VERMAAS, P. 2004. De almacht van het ANC. [Beschikbaar op internet:] http://www.groene.nl/2004/0415/py_anc.htm [Datum van toegang 6 januari 2004]
- VUREN, VAN 1993. A prayer for peace (In: WTVLR, 8-9 juli pp 3)
- WANSINK, H. 2001. De Volkskrant – De responsieve krant. (In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 58-63. Den Haag: SDU Uitgevers)
- WET DE, R. 2002. Schriftelijke communicatie met de auteur. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur).
- WIGSTRON, D. 1997. Content Analysis in Communication Research. (In: Du Plooy, G.M. Introduction to Communication. Kenwyn: South-Africa. Pp 151-170)
- WILKINSON, B. 2002. Schriftelijke communicatie met de auteur. November 2002: Potchefstroom. (notities in het bezit van de auteur).
- WILSON, V. 1991. Met andere woorden (In: Met Andere Woorden; Symposium over 'Westerse' en 'Afrikaanse' Journalistiek. Den Haag:SNV pp.155-166)
- WERELDWIJS. 2002. Begrippen. [Beschikbaar op internet:] <http://www.wereldwijs.nl/secure/leerling/begrippen/begrippen/begrippen.htm> [Datum van toegang 27 september 2002]
- WOLF, H. 2001. Weer tussen de mensen; civiele journalistiek in een regionale context. (In: Even geen Den Haag Vandaag; naar een Nederlandse civiele journalistiek. Pp 95-106. Den Haag: SDU Uitgevers)